

משפחות אומנת קרובים ומשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים באוכלוסייה הערבית והיהודית

פידא ניג'ם-אכתילאת¹ יואה שורק¹
וצ'סלב קונסטנטינוב¹
שלהבת עטר-שוורץ²

¹ מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל
² האוניברסיטה העברית בירושלים

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): עמי אשר
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

המחקר הוזמן ועל ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי בשיתוף קרן אניטה מורבץ
ומזמן בסיועם

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | שבט תשפ"ג | פברואר 2023

תקציר

רקע

במארס 2016 נחקק חוק האומנה לילדים (חוק אומנה לילדים, התשע"ו-2016) במטרה לעגן את זכויותיהם ולהסדיר את חובות המדינה בהבטחת טובתם ושלומם. לפי סעיף 38 בחוק, יש להעדיף "אומנת קרובים" על פני אומנה שאינה אומנת קרובים. אף על פי שגוף הידע על אומנת קרובים הולך ומתרחב, יש מעט ידע אמפירי בנוגע לאומנת קרובים בישראל.

אגף בכיר משפחות, ילדים ונוער בקהילה ואגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה במשרד הרווחה והביטחון החברתי פנו לצוות המחקר במכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל ולפרופ' שלהבת עטר-שוורץ מן האוניברסיטה העברית בבקשה להשלים פער מחקרי זה ולבחון את מאפייניהן של משפחות אומנת קרובים לעומת אלו של משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים, הן באוכלוסייה היהודית הן באוכלוסייה הערבית.

מטרה

להשוות בין שני סוגי האומנה (אומנת קרובים; אומנה שאינה אומנת קרובים) ובין שתי קבוצות האוכלוסייה (יהודים; ערבים) בנוגע לנושאים האלה: מאפייני התפקוד והצרכים של משפחות אומנה ושל ילדים בני 6-13 שלהם הן נותנות מענה; השירותים הניתנים למשפחה האומנה ומידת שביעות הרצון של האימהות האומנות (להלן: אומנות) מהם; ומאפייני המשפחות המולידות וטיב הקשר שלהן עם הילדים ועם המשפחה האומנת. השוואה זו נועדה לספק לקובעי המדיניות מידע שיסייע להם בתהליכי פיתוח המדיניות, בהקצאת משאבים, ובפיתוח דרכי העבודה לחיזוק סידורי האומנה בשתי קבוצות האוכלוסייה ובשני סוגי האומנה כדי שיניבו תוצאות מיטביות עבור הילדים והמשפחות.

שיטה

המחקר נערך בשיטה כמותית. מערך המחקר היה סקר רוחב, והנתונים בו נאספו בנקודת זמן אחת, בין יולי 2021 ליוני 2022. נערכו ראיונות טלפוניים מובנים עם 257 אומנות: 163 מהן אומנות באומנת קרובים ו-94 – באומנה שאינה אומנת קרובים; 189 יהודיות ו-68 ערביות. הריאיון התבסס על שאלון מובנה שנוסח על ידי צוות המחקר, ובו נשאלו האומנות על מגוון נושאים, בעיקר באמצעות מדדים תקפים ומהימנים מכלי מחקר קיימים. נוסף על כך נשלח שאלון מקוון למנחות אומנה למילוי על הילדים שעלו במדגם ושהאומנות התראיינו על אודותיהם. מן המנחות התקבלו בסך הכול 57 שאלונים מלאים מתוך 257 (22% היענות).

ממצאים

- משפחות באומנת קרובים לעומת משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים ומשפחות ערביות לעומת יהודיות הן במעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר. כך למשל, שיעור המשפחות באומנת קרובים שהכנסתן החודשית נמוכה מ-8,500 ש"ח (48.8%) גבוה

משיעורן בקרב משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (20.4); ושיעור המשפחות הערביות שלהן הכנסה חודשית נמוכה יותר מ-8,500 ש"ח בחודש (74.1%) גבוה בהרבה משיעורן באוכלוסייה היהודית (24.3%).

- יותר ילדים ערבים מילדים יהודים (43.3% לעומת 26.6%, בהתאמה) ויותר ילדים באומנת קרובים מילדים באומנה שאינה אומנת קרובים (43.8% לעומת 8.6%, בהתאמה) הגיעו לאומנה ללא התערבות ראשונית של המחלקה לשירותים חברתיים. יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות ויותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו כי לילד יש מגבלות: קשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים, עיכוב התפתחותי ועיכוב בשפה. למשל, 15% מן האומנות היהודיות דיווחו על עיכוב בשפה לעומת 3.0%, בהתאמה; ו-18.5% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על עיכוב בשפה לעומת 8.0%, בהתאמה.
- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות ויותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על בריאות טובה פחות ועל רמת דחק גבוהה יותר. למשל, בעוד 14.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי בריאותן "לא טובה", דיווחו על כך רק 3.7% מן האומנות היהודיות.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות ויותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על תמיכה חברתית גבוהה מגורמים בלתי פורמליים. כך למשל, 91.5% מן האומנות היהודיות דיווחו על פנייה לבן הזוג במידה רבה לעומת 60.9% מן האומנות הערביות שדיווחו על כך.
- לפחות משפחות אומנה ערביות ממשפחות אומנה יהודיות יש קשר עם מנחת אומנה (81.0% לעומת 95.2%, בהתאמה), פחות אומנות ערביות מאומנות יהודיות נעזרות בה ואצל פחות משפחות אומנה ערביות מנחת האומנה נפגשה לבד עם הילד, זאת לעומת משפחות אומנה יהודיות (48.1% לעומת 53.4%, בהתאמה). אצל פחות משפחות באומנת קרובים ממשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים מנחות האומנה שוחחו עם האב האומן (30.3% לעומת 50.0%, בהתאמה) ונפגשו לבד עם הילד באומנה (49.3% לעומת 56.5%, בהתאמה).

כיווני פעולה עיקריים

- רצוי להגביר את התמיכה והסיוע הניתנים לכל משפחות האומנה הערביות ולכל המשפחות באומנת קרובים, שכן מעמדן החברתי-כלכלי של משפחות אלו נמוך יותר ומצב בריאותן של האומנות טוב פחות ורמת הדחק שלהן גבוהה יותר.
- רצוי להפנות משאבים רבים יותר לסיוע לימודי עבור ילדים ערבים באומנה ועבור ילדים באומנת קרובים, בעיקר מאחר שהצלחה בלימודים עשויה לנבא הצלחה בבגרות וניעות חברתית.
- רצוי להעניק יותר ליווי ותמיכה לילדים ולהורים אומנים באומנה שאינה אומנת קרובים בכל הנוגע למפגשים של הילדים עם הוריהם המולידים.
- חשוב לדאוג לכך שכל משפחות האומנה הערביות יקבלו ליווי קבוע ושוטף של מנחת אומנה.
- רצוי לפעול לחיזוק הקשר של מנחות האומנה עם כל משפחות האומנה הערביות ועם כל המשפחות באומנת קרובים, וכן לאפשר למנחות האומנה לשוחח ולהיפגש עם הילד לבד במשפחות אלו.

רקע

במארס 2016 נחקק חוק האומנה לילדים (חוק אומנה לילדים, התשע"ו-2016) במטרה לעגן את זכויותיהם של ילדים באומנה ולהסדיר את חובות המדינה בהבטחת טובתם, שלומם וזכויותיהם על פי **אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד**. לפי סעיף 38 בחוק, יש להעדיף שקרוב משפחה ישמש אומן לילד, ושמשפחתו תשמש עבורו משפחת אומנה, הסדר המוגדר בחוק "אומנת קרובים". אף על פי שגוף הידע על אומנת קרובים הולך ומתרחב, יש מעט ידע אמפירי בנוגע לאומנת קרובים בישראל. אגף בכיר משפחות, ילדים ונוער בקהילה ואגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה במשרד הרווחה והביטחון החברתי פנו לצוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ולכרוף' שלהבת עטר-שוורץ מן האוניברסיטה העברית בבקשה למלא פער מחקרי זה ולבחון את מאפייניהן של משפחות אומנת קרובים ואת אלו של משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים, הן באוכלוסייה היהודית הן באוכלוסייה הערבית.

מטרה

מטרת המחקר היא להשוות בין שני סוגי האומנה (אומנת קרובים; אומנה שאינה אומנת קרובים) ובין שתי קבוצות האוכלוסייה (יהודים; ערבים) בנוגע לנושאים האלה: מאפייני התפקוד והצרכים של משפחות אומנה ושל ילדים בני 6-13 שלהם הן נותנות מענה; השירותים הניתנים למשפחת האומנה ומידת שביעות הרצון של האימהות האומנות (להלן: האומנות) מהם; מאפייני המשפחות המולידות וטיב הקשר שלהן עם הילדים ועם המשפחה האומנת. השוואה זו נועדה לספק לקובעי המדיניות מידע שיסייע להם בתהליכי פיתוח המדיניות, בהקצאת משאבים ובפיתוח דרכי העבודה לחיזוק סידורי האומנה בשתי קבוצות האוכלוסייה ובשני סוגי האומנה כדי שייבאו תוצאות מיטביות עבור הילדים והמשפחות.

שיטת המחקר

המחקר נערך בשיטה כמותית. מערך המחקר היה סקר רוחב, והנתונים בו נאספו בנקודת זמן אחת, בין יולי 2021 ליוני 2022. הקריטריונים להכללה במדגם היו משפחות אומנה רגילה (ולא אומנה טיפולית, אומנה של ילדים עם מוגבלות או אומנה מיועדת¹) עם לפחות ילד אחד באומנה בגילי 6-13. צוות המחקר קיבל מן הארגונים המפעילים את שירותי האומנה (אור שלום, סאמיט, א.ד.ג.מ, מטב, שח"ר) את פרטיהן של 854 משפחות אומנה רגילה (אומנת קרובים ואומנה שאינה אומנת קרובים) המטפלות בילדים בני 6-13. ממשפחות אלו נדגמו אקראית 500 משפחות בדגימת שכבות פרופורציונלית. הדגימה נעשתה לפי הממדים האלה: סוג האומנה (אומנת קרובים; אומנה שאינה אומנת קרובים) וקבוצת אוכלוסייה (יהודים; ערבים). 70% מן המשפחות שעלו בהליך הדגימה היו משפחות באומנת קרובים ו-30% היו משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים; 66% היו משפחות יהודיות ו-34% היו משפחות ערביות.

¹ משפחה שהכירה את הילד טרום האומנה, למשל שכנים או חברים של המשפחה.

מבין 500 משפחות האומנה שנדגמו נערכו ראיונות טלפוניים מובנים עם אומנות מ-257 משפחות אומנה (51.4% היענות): 63% (n=163) היו אומנות באומנת קרובים – יהודיות: 69% (n=112); ערביות: 31% (n=51), ו-37% (n=94) היו אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים – יהודיות: 82% (n=77); ערביות: 18% (n=17). בסך הכול 74% (n=189) היו אומנות יהודיות, ו-26% (n=68) היו אומנות ערביות. בפועל דמה אפוא המדגם במאפייניו למאפייני אוכלוסיית המחקר מבחינת סוג האומנה וקבוצת האוכלוסייה.

הריאיון התבסס על שאלון מובנה שנוסח על ידי צוות המחקר, ובו נשאלו האומנות על מגוון נושאים, בעיקר באמצעות מדדים תקפים ומהימנים מכלי מחקר קיימים. נוסף על כך נשלח שאלון מקוון למנחות אומנה למילוי על הילדים שעלו במדגם ושהאומנות התראיינו על אודותיהם. מן המנחות התקבלו בסך הכול 57 שאלונים מלאים מתוך 257 (22% היענות).

ממצאים

מאפייני משפחות האומנה, מאפייני הילדים ומאפייני המשפחות המולידות:

- משפחות באומנת קרובים הן במעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר ממשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים. כך למשל, שיעור המשפחות באומנת קרובים שהכנסתן החודשית נמוכה מ-8,500 ₪ (48.8%) גבוה משיעורן בקרב משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (20.4%).
- משפחות אומנה ערביות הן במעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר ממשפחות אומנה יהודיות. כך למשל, שיעור המשפחות הערביות שלהן הכנסה חודשית נמוכה יותר מ-8,500 ₪ בחודש (74.1%) גבוה בהרבה משיעורן בקרב המשפחות היהודיות (24.3%).
- ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות אין ילדים ביולוגיים: 13.2% לעומת 4.3%, בהתאמה; ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות יש קרבה משפחתית לילד: 75% לעומת 59.3%, בהתאמה.
- ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות יש קרבת משפחה לילד מצד האב: למשל, 45% מן האומנות הערביות הן "סבתא מצד האב" לעומת 17.1% מן האומנות היהודיות; והן מטפלות בממוצע ביותר ילדי אומנה (לרוב בקבוצות אחים): ב-2.03 ילדים בממוצע לעומת ב-1.52 ילדים בממוצע, בהתאמה.
- יותר ילדים ערבים מילדים יהודיים הגיעו לאומנה ללא התערבות ראשונית של המחלקה לשירותים חברתיים: 43.3% לעומת 26.6%, בהתאמה; ובסך הכול הם חוו פחות מעברים בין סידורים חוץ-ביתיים לפני הסידור הנוכחי.
- יותר ילדים באומנת קרובים מילדים באומנה שאינה אומנת קרובים הגיעו לאומנה מבית הוריהם המולידים, ללא התערבות ראשונית של המחלקה לשירותים חברתיים: 43.8% לעומת 8.6%, בהתאמה.
- המשפחות המולידות הערביות מתאפיינות בשיעור גבוה של הורים גרושים או פרודים, זאת לעומת המשפחות היהודיות: 65.5% לעומת 47.1%, בהתאמה; בראשן של 18.2% מן המשפחות היהודיות עומדת אישה, ותופעה זו לא קיימת בקרב המשפחות הערביות; בקרב 10.6% מן המשפחות המולידות היהודיות האב לא ידוע, ותופעה זו אף היא לא קיימת באוכלוסייה הערבית.
- המשפחות המולידות שילדיהן באומנת קרובים מתאפיינות בשיעור גבוה יותר של ילדים שאינם או אביהם נפטרו לעומת שיעורם במשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים. כך למשל, אביהם של 10.0% מן הילדים באומנת קרובים נפטרו לעומת אביהם של 4.5% מן הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים.

תפקוד הילד ומצב בריאותו:

- כמעט כל האומנות הגדירו את הבריאות הגופנית של הילד שבטיפולן "טובה מאוד" או "מצוינת".
- יותר ילדים יהודים מילדים ערבים נמצאים במסגרת של חינוך מיוחד או שילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל: 28.4% לעומת 13.8%, בהתאמה.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על משקל נמוך מדי של הילד: 6.5% לעומת 1.6%, בהתאמה.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על מגבלות של הילד: קשיי קשב ואו ריכוז מאובחנים, עיכוב התפתחותי ועיכוב בשפה. למשל, 15% מן האומנות היהודיות דיווחו על עיכוב בשפה לעומת 3.0% מן האומנות הערביות.
- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על מוגבלות פיזית של הילד: 6.0% לעומת 2.7%, בהתאמה.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על משקל נמוך מדי של הילד: 10.4% לעומת 2.2%, בהתאמה.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על מגבלות של הילד: עיכוב התפתחותי, עיכוב בשפה, לקות למידה כלשהי, קשיי קשב ואו ריכוז מאובחנים ומוגבלות קוגניטיבית. למשל, 18.5% דיווחו על עיכוב בשפה לעומת 8.0%, בהתאמה.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על קשיים התנהגותיים ורגשיים של הילד. למשל, 22% דיווחו כי הילד משקר או מרמה לעתים קרובות לעומת 9.6%, בהתאמה; ויותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על התנהגות חיובית, פרו-סוציאלית, של הילד. למשל, 67.7% דיווחו כי הילד מתחשב ברגשות של אחרים לעומת 47.3%, בהתאמה.
- יותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי ילדם זקוק לסיוע נוסף בתחום הלימודים: 61.5% לעומת 53.7%, בהתאמה.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על קשיי משמעת של הילד במסגרת החינוך: 53.9% לעומת 33.5%, בהתאמה.
- יותר ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים מילדים באומנת קרובים נמצאים במסגרת של חינוך מיוחד או שילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל: 30.3% לעומת 21.7%, בהתאמה.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על קבלת סיוע לימודי, ועל כך שהן יוצרות קשר עם הצוות החינוכי בבית הספר. למשל, בעוד 23.4% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן יוצרות קשר במידה מועטה עם הצוות, רק 7% מן האומנות היהודיות דיווחו על כך.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות ויותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו שהילדים הולכים לצהרון ולחוגים פרטיים אחר הצהריים: למשל, 27% מן האומנות היהודיות דיווחו שהילדים הולכים לצהרון לעומת 6.3% מן האומנות הערביות; ו-29.2% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו שהילדים הולכים לצהרון לעומת 17.4% מן האומנות באומנת קרובים שדיווחו על כך.

מאפייני התפקוד של האומנות והקשר שלהן עם הילד:

- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על בריאות טובה פחות ועל רמת דחק גבוהה יותר. למשל, בעוד 14.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי בריאותן "לא טובה", דיווחו על כך רק 3.7% מן האומנות היהודיות.
- יותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על בריאות טובה פחות. למשל, בעוד 8.5% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי בריאותן "לא טובה", דיווחו על כך רק 3.7% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים.
- אומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מרוצות יותר מהתנהגות הילד, מן הקשר שלהן עימו, מן התפקוד שלהן ומן הזמינות הרגשית שלהן, וזאת לעומת דיווחיהן של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. עם זאת הן דיווחו על רמה גבוהה יותר של קושי בהצבת גבולות. למשל, 82.1% דיווחו כי הן מרוצות במידה רבה מהתנהגות הילד לעומת 64%, בהתאמה.
- לאומנות ערביות מאפיינים שונים של בילוי עם הילד מאלו של אומנות יהודיות: אומנות ערביות דיווחו יותר על צפייה בטלוויזיה או בסרט עם הילד בבית. למשל, 66.1% דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום לעומת 26.1%, בהתאמה; ואומנות יהודיות דיווחו יותר על פעילויות משותפות בשעות הפנאי הכוללות אינטראקציה פעילה עם הילד. למשל, 30% דיווחו כי הן קוראות סיפור לילד פעם ביום לעומת 13.8%, בהתאמה.
- לאומנות באומנת קרובים מאפיינים שונים של בילוי עם הילד מאלו של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים: אומנות באומנת קרובים דיווחו יותר על צפייה בטלוויזיה או בסרט עם הילד ועל בילוי בחוץ. למשל, 44.9% דיווחו על צפייה בטלוויזיה עם הילד פעם ביום לעומת 25.7%, בהתאמה.
- לאומנות ערביות, יותר מלאומנות יהודיות, קשה יותר להציב גבולות לילד. למשל, 32.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות כי קשה להן לומר לילד "לא" כאשר הוא רוצה משהו לעומת 17.3% מן האומנות היהודיות שדיווחו על כך.
- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על סבירות גבוהה שהן ינקטו אמצעים אלו בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד: טלטול או נענוע הילד כדי לקבל את תשומת ליבו (63.8% לעומת 0.6%, בהתאמה); שליחת הילד למיטה ללא ארוחה (32.8% לעומת 14.1%, בהתאמה); והתעלמות מן הילד והפגנת יחס קריר כלפיו לזמן מה (19% לעומת 10%, בהתאמה).
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על סבירות גבוהה שהן ינקטו אמצעים אלו בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד: הדגמה לילד את הדבר הנכון לעשות (84.9% לעומת 70.2%, בהתאמה) ובקשה ממנו להתנצל על התנהגות לא ממושמעת.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על סבירות גבוהה יותר שהן ינקטו אמצעים אלו בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד: שימוש בתגובה מלמדת או מסבירה (94.4% לעומת 82.9%, בהתאמה); העסקת הילד במשהו אחר כדי להפסיק התנהגות לא ממושמעת; העמדת הילד ב"פסק זמן" ושליחתו לחדרו לפרק זמן כלשהו.

מאפייני הקשר בין משפחות האומנה והילדים ובין המשפחות המולידות:

- יותר משפחות אומנה ערביות ממשפחות אומנה יהודיות מתגררות בקרבת אבי הילד: 29.3% לעומת 7.8%, בהתאמה.
- יותר משפחות באומנת קרובים ממשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים מתגררות ליד אחד ההורים של הילד או שניהם. למשל, 11.5% מתגררות ליד שני ההורים לעומת 4.7%, בהתאמה.

- ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות יש קשר עם שני הוריה הילד (35.1% לעומת 26.7%, בהתאמה), והדיווח על היחסים עימם הוא חיובי יותר.
- פחות אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על יחסים מתוחים ומרוחקים עם שני הוריה הילד.
- ליותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים יש קשר עם שני ההורים (32.8% לעומת 21.2%, בהתאמה), היחסים איתם הם חיוביים פחות והגבולות בין המשפחות מטושטשים יותר.
- יותר אומנות באומנת קרובים דיווחו על יחסים מתוחים עם האימהות והאבות של הילדים ועל יחסים מרוחקים עם האימהות של הילדים, ועם זאת הן דיווחו גם על יחסים של קרבה וידידות עם האב, המאופיינים ביותר קבלה ושיתוף.
- דפוסי המפגשים של ילדים ערבים באומנה עם הוריהם שונים מעט מאלו של ילדים יהודים באומנה: יותר ילדים ערבים נפגשים רק עם אביהם (22.8% לעומת 15.1%, בהתאמה); תדירות המפגשים שלהם עם אימם ועם אביהם גבוהה יותר; ויותר מהם נפגשים עם אימם בתדירות לא קבועה (19.4% לעומת 8.1%, בהתאמה).
- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות ציינו שיש להגדיל את מספר המפגשים בין הילד לאימו (22.6% לעומת 15.3%, בהתאמה) ובין הילד לאביו (30% לעומת 18.2%, בהתאמה).
- פחות ילדים ערבים מילדים יהודים נפגשים עם אימם ועם אביהם בשירותים חברתיים שונים, ויותר מהם נפגשים עם אימם ועם אביהם בבית ההורים המולידים. נוסף על כך יותר ילדים ערבים ישנים אצל אימם כעם בשבוע (12.9% לעומת 5.4%, בהתאמה), ויותר ילדים ערבים ישנים אצל אביהם כעם בשבוע (13.3% לעומת 3.9%, בהתאמה).
- דפוסי המפגשים של ילדים באומנת קרובים עם הוריהם שונים מעט מאלו של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים: תדירות המפגשים שלהם עם אימם ועם אביהם גבוהה יותר, ויותר מהם נפגשים עם אימם בתדירות לא קבועה (15.3% לעומת 3.5%, בהתאמה).
- יותר ילדים באומנת קרובים מילדים באומנה שאינה אומנת קרובים נפגשים בבית המשפחה האומנת עם אימם (43.5% לעומת 1.8%, בהתאמה) ועם אביהם (45.8% לעומת, 8.6%, בהתאמה).
- בנוגע לילדים באומנת קרובים דיווחו האומנות כי הם פחות במתח, מוטרדים או עצובים אחרי המפגש עם כל אחד מן ההורים וכי המפגשים תורמים להם, זאת לעומת ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים העריכו שהמפגשים בין הילד לאימו ולאביו מזיקים לילד.

מאפייני התמיכה הפורמלית והבלתי פורמלית במשפחות האומנה:

- 66.4% מן האומנות דיווחו כי בעת שהן נתקלות בקשיים ובהתלבטויות הן פונות במידה רבה למנחת האומנה, 43.5% דיווחו כי הן פונות במידה רבה לגורם מקצועי ממערכת החינוך, 30.9% – לגורם טיפולי פרטי ו-20.8% – לגורם מקצועי משירותי הרווחה.
- לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.
- האומנות דיווחו כי הן פונות במידה רבה לקבלת תמיכה בלתי פורמלית, למשל מבן זוג (83.4%), מבן בוגר (55.4%) או מן המשפחה המורחבת (41.2%), וכי הן מקבלות תמיכה מחברים במידה בינונית.

- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על תמיכה חברתית גבוהה מגורמים בלתי פורמליים. למשל, 91.5% דיווחו על פנייה לבן הזוג במידה רבה לעומת 60.9%, בהתאמה.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על תמיכה חברתית גבוהה מגורמים בלתי פורמליים. למשל, 91.0% דיווחו על פנייה לבן הזוג במידה רבה לעומת 77.3%, בהתאמה.

הקשר בין משפחות האומנה והילד ובין מנחת האומנה:

- כל האומנות דיווחו שמנחת האומנה ביקרה בביתן ושוחחה בביקורה האחרון עם האומנת ו/או עם בן זוגה וכן עם הילד באומנה.
- מאפייני ודפוסי הקשר של משפחות אומנה ערביות עם מנחת האומנה שונים מעט מאלו של משפחות אומנה יהודיות: לפחות משפחות אומנה ערביות יש קשר עם מנחת אומנה (81.0% לעומת 95.2%, בהתאמה), ומי שיש להן קשר כזה, נפגשות עימה בתדירות מעט גבוהה יותר מזו של משפחות אומנה יהודיות. נוסף על כך ליותר משפחות אומנה ערביות לא היה קשר טלפוני עם מנחת האומנה (5.4% לעומת 1.2%, בהתאמה), ואצל פחות משפחות אומנה ערביות מנחת האומנה נפגשה לבד עם הילד (48.1% לעומת 53.4%, בהתאמה).
- מאפייני ודפוסי הקשר של המשפחות באומנת קרובים עם מנחת האומנה שונים מעט מאלו של משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים: אצל פחות משפחות באומנת קרובים מנחות האומנה שוחחו עם האב האומן (30.3% לעומת 50.0%, בהתאמה); נפגשו לבד עם הילד באומנה (49.3% לעומת 56.5%, בהתאמה); ושוחחו ועם בני משפחה אחרים (9.1% לעומת 31.8%, בהתאמה).
- אומנות ערביות נעזרות פחות מאומנות יהודיות במנחת האומנה, ויותר אומנות ערביות כלל לא פנו לעזרתה של מנחת האומנה עד מועד ביצוע הסקר: 16.7% לעומת 1.2%, בהתאמה.
- אומנות באומנת קרובים נעזרות פחות במנחת האומנה אך הן יותר שבעות רצון מן הקשר איתה וכחות חשדניות כלפיה, זאת לעומת אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים, ויותר אומנות באומנת קרובים דיווחו שהן כלל לא פנו לעזרתה של מנחת האומנה עד מועד ביצוע הסקר: 6.8% לעומת 2.4%, בהתאמה.
- מנחות האומנה דיווחו על פחות חשדנות כלפיהן מצידין של משפחות באומנת קרובים מאשר מצידין של משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים.
- פחות אומנות ערביות ואומנות באומנת קרובים או מישהו מבני משפחתן השתתפו בפעילויות מטעם הארגון המפעיל את שירותי האומנה, זאת לעומת אומנות יהודיות ואומנות באומנה שאינה אומנת קרובים או מישהו מבני משפחתן.

כיווני פעולה

1. רצוי להגביר את התמיכה והסיוע למשפחות אומנה ערביות ולמשפחות באומנת קרובים, שכן מעמדן החברתי-כלכלי של משפחות אלו נמוך יותר ומצב בריאותן של האומנות טוב פחות ורמת הדחק שלהן גבוהה יותר. זאת לעומת משפחות אומנה יהודיות ומשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים.
2. יש לבחון אם הדיווח על כך שלילדים יהודים באומנה ולילדים באומנה שאינה אומנת קרובים יש יותר קשיים נובע מהיבטים שונים שקשורים באופי של משפחת האומנה או בהיבטים שקשורים להיסטוריה של הילד (חשיפה לאירועים טראומטיים

- ומעברים רבים בין סידורים חוץ-ביתיים), להשמה של ילדים עם יותר קשיים באומנה שאינה אומנת קרובים מלכתחילה או לסיבות אחרות. באשר לדיווח על קיומן של פחות מגבלות אצל ילדים ערביים ואצל ילדים באומנת קרובים, יש לבדוק אם הדבר נובע מכך שלאוכלוסיות אלו יש פחות נגישות לאבחוני ילדים. אם זה אכן המצב, יש להנגיש את האבחון הדידקטי, הפסיכו-נוירולוגי והרגשי עבורם, כדי להעלות את המודעות למצבם ולדייק את הטיפול בהם.
3. מדיווחי האומנות עלה כי ילדים ערבים באומנה וילדים באומנת קרובים לומדים פחות במסגרות של חינוך מיוחד מילדים באוכלוסייה היהודית ומילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. מנגד, אומנות באומנת קרובים דיווחו על פחות קשיים בתחומי הלימוד השונים. על כן יש להמשיך ולבחון ממצאים אלו כדי ללמוד אם מצבם של ילדים אלו טוב יותר מבחינה לימודית או שמדובר בהיבטים של חוסר מודעות למצבם, רצייה חברתית בדיווח או חוסר נגישות לאנשי מקצוע שיאבחנו את הילד או יאתרו אצלו בעיות. במידת הצורך יש להנגיש עבורם שירותים מותאמים.
4. באוכלוסייה הערבית ובאומנת קרובים דווח על צורך רב יותר בסיוע לימודי נוסף לילדים. רצוי אפוא להפנות משאבים רבים יותר בתחום זה לאוכלוסיות אלו, בעיקר מאחר שהצלחה בלימודים עשויה לנבא הצלחה בבגרות וניעות חברתית.
5. רצוי לפעול ליותר תיווך בין משפחות אומנה ערביות ובין צוותי החינוך של הילדים.
6. משפחות אומנה ערביות ומשפחות באומנת קרובים משתמשות פחות במענה של צהרון עבור הילדים. זאת לעומת משפחות אומנה יהודיות ומשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים. יש להנגיש עבורן מענה זה, בעיקר נוכח המעמד החברתי-כלכלי הנמוך שלהן.
7. מומלץ לבחון את הסיבות לקשר התדיר פחות והאיכותי פחות בין אומנות יהודיות ובין האימהות המולידות של הילדים וכן בין אומנות באומנת קרובים ובין האבות המולידים של הילדים, במקרים שבהם הקשר אינו מזיק לילד. רצוי לפעול לכך שמשפחות אומנה יבינו את הצורך של הילד בקשר עם משפחתו המולידה וילוו קשר זה.
8. רצוי להעניק יותר ליווי ותמיכה לילדים ולהורים האומנים באומנה שאינה אומנת קרובים בכל הנוגע למפגשים של הילדים עם הוריהם המולידים.
9. חשוב לדאוג לכך שכל משפחות האומנה הערביות יקבלו ליווי קבוע ושוטף של מנחת אומנה.
10. רצוי לאפשר למנחות האומנה לשוחח ולהיפגש עם הילד לבד, בקרב משפחות אומנה ערביות ובקרב משפחות באומנת קרובים.
11. חשוב לפעול לחיזוק הקשר של מנחות האומנה עם משפחות אומנה ערביות ועם משפחות באומנת קרובים כדי להגביר את ההיתכנות שהן יפנו אליה לבקש תמיכה ועזרה בעת הצורך.
12. רצוי להבטיח שתינתן הכשרה מקדימה (קורס במ"ה) ליותר משפחות אומנה ערביות וכן תמיכה שוטפת מצד הארגונים המפעילים את שירותי האומנה ותמיכה בעת חירום (כמו בתקופת מגפת הקורונה).
13. רצוי לפעול לחיזוק התמיכה הבלתי פורמלית (מצד המשפחה המורחבת, חברים או שכנים) במשפחות אומנה ערביות ובמשפחות באומנת קרובים.

דברי תודה

תודותינו שמורות למי שבזכותם עבודתנו נושאת פרי.

במשרד הרווחה והביטחון החברתי – לרחל איגר-לוי, מנהלת שירות ילדים ומשפחות אומנה; לד"ר יוסף (אסי) אהרונוב, מנהל אגף מחקר באגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה; למנהלות הארגונים המפעילים את שירותי האומנה; ולחברי ועדת ההיגוי מטעם משרד הרווחה והביטחון החברתי שליוותה את המחקר.

בגופים המפעילים את שירותי האומנה – לאור ווינשטין, עו"ס מנחת אומנה, א.ד.נ.ם; להדס רייז, מנהלת תפעול ואדמיניסטרציה, אור שלום; ללימור כהן, מנהלת תפעול ואדמיניסטרציה, מטב; ולנועה אליגרון-ברגר, מגייסת משפחות אומנה ורכזת השמה, סאמיט.

תודה לאומנות שרואיינו במחקר.

תוכן עניינים

1	1. רקע
4	2. סקירת ספרות: אומנת קרובים לעומת אומנה שאינה אומנת קרובים
4	2.1 מאפייני ההורים האומנים
4	2.2 מאפייני הקשר של הילדים עם הוריהם המולידים
5	2.3 מאפייני הילדים ותוצאות הטיפול בהם
7	3. המחקר
7	3.1 מטרת המחקר
7	3.2 שיטת המחקר
11	3.3 ניתוח הנתונים והצגתם
11	3.4 אתיקה
12	4. ממצאים
12	4.1 מאפייני המשיבות
29	4.2 תפקוד הילד ומצב בריאותו
38	4.3 מאפייני התפקוד של האומנות והקשר עם הילד
54	4.4 מאפייני המשפחות המולידות והקשר של הילדים עימן
71	4.5 תמיכה פורמלית ולא פורמלית
80	4.6 הקשר בין האומנות ובין מנחות האומנה ושביעות רצון של האומנות מן הקשר עם הארגון המפעיל את שירותי האומנה
92	5. מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך
93	6. סיכום, דיון וכיווני פעולה
93	6.1 סיכום ודיון
98	6.2 כיווני פעולה
100	עוד פרסומים של המכון בנושא
101	מקורות

רשימת לוחות

- 14 לוח 1: המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 16 לוח 2: המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של האומנים על פי דיווחיהן של האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 18 לוח 3: מצב תעסוקתי והכנסה חודשית של משפחות האומנה על פי דיווחיהן של האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 19 לוח 4: בעלות על כלי רכב על פי דיווחיהן של האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 20 לוח 5: מאפייני הילדים הביולוגיים של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 21 לוח 6: מאפייני כלל ילדי האומנה שבטיפול משפחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 23 לוח 7: מין הילד באומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 23 לוח 8: גיל הילד באומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 24 לוח 9: סוג הקרבה המשפחתית בין הילד באומנת קרובים ובין האומנת על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה
- 25 לוח 10: המקום שבו היה הילד לפני שהגיע אל משפחת האומנה, הדרך שבה הגיע אליה, סטטוס משפחת האומנה וקבלת דמי אחזקה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 26 לוח 11: מאפייני הבית של המשפחות האומנות על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 28 לוח 12: צורכי הבית (דברים שחסרים בבית) על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 30 לוח 13: מדדים מסכמים: בעיות התנהגות, בעיות רגשיות והתנהגות פרו-סוציאלית של הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 32 לוח 14: קשיים של הילד בתחומי לימוד שונים לעומת קשייהם של ילדים אחרים בני גילו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 33 לוח 15: הקשר בין רמת ההשכלה של האומנת ובין קבלת הילד שיעורים פרטיים על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 36 לוח 16: מגבלות של הילד: מוגבלות, מחלה כרונית וקשיים על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 37 לוח 17: סימפטומים גופניים שמהם סבל הילד פעם אחת לכחות בשלושת החודשים האחרונים על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה

- 39 לוח 18: בריאותן הגופנית של האומנות וקיומה של מחלה כרונית על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 40 לוח 19: רמת הדחק של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 43 לוח 20: שביעות הרצון של האומנות מהתנהגות הילד, מן הקשר עימו ומתפקידן כאומנות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג אומנה
- 44 לוח 21: זמינותן הרגשית של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 46 לוח 22: קושי בהצבת גבולות לילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 47 לוח 23: השוואה בין אומנות סבתות לאומנות דודות בהצבת גבולות לילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה
- 49 לוח 24: פעילויות עם הילד בזמני שגרה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 55 לוח 25: המצב המשפחתי של הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 56 לוח 26: קרבת המגורים בין משפחת האומנה ובין הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 57 לוח 27: המרחק בין בית משפחת האומנה ובין בתיהם של הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 58 לוח 28: הקשר בין משפחת האומנה ובין הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 59 לוח 29: טיב הקשר של האומנות עם הורי הילד על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 62 לוח 30: מאפייני הגבולות בין משפחת האומנה ובין משפחת הילד על פי דיווחי מנחות האומנה, לפי סוג האומנה
- 63 לוח 31: המפגשים בין הילד להוריו מאז שהגיע למשפחת האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 64 לוח 32: תדירות המפגשים הרווחת בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 65 לוח 33: מקום המפגש הרווח בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 67 לוח 34: תדירות השינה של הילד אצל הוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 68 לוח 35: מצבו הרגשי של הילד לאחר מפגש עם הוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 69 לוח 36: תרומת המפגשים בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 70 לוח 37: הערכות בנוגע לתדירות המפגשים בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה

- 72 לוח 38: מקורות סיוע ותמיכה פורמליים לאומנות בעת קשיים והתלבטויות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 75 לוח 39: מקורות סיוע ותמיכה לא פורמליים לאומנות בעת קשיים והתלבטויות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 77 לוח 40: תמיכה מן הסביבה הקרובה של האומנות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 81 לוח 41: קיום קשר בין האומנות ובין מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 81 לוח 42: תדירות המפגשים בין האומנות ובין מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 82 לוח 43: תדירות הקשר הטלפוני בין האומנות ובין מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 83 לוח 44: האדם שעומו שוחחה מנחת האומנה בביקורה האחרון בבית המשפחה האומנת על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 83 לוח 45: האדם שעומו שוחחה מנחת האומנה בביקורה האחרון בבית משפחת האומנה על פי דיווחי מנחות האומנה, לפי סוג האומנה
- 84 לוח 46: קיום שיחה או פגישה אישית בין מנחת האומנה ובין הילד כשהיא מגיעה לביקור, על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 85 לוח 47: קבלת סיוע ממנחת האומנה בעת הצורך על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 86 לוח 48: התחומים שבהם ביקשו האומנות סיוע ממנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 87 לוח 49: שביעות הרצון של האומנות מן הקשר עם מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 88 לוח 50: מאפייני היחסים בין מנחות האומנה ובין משפחת האומנה על פי דיווחי מנחות האומנה, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 90 לוח 51: השתתפות בפעילויות מטעם הארגונים המפעילים את שירותי האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה
- 91 לוח 52: קבלת סיוע מיוחד מן הארגון המפעיל בתקופת משבר הקורונה, עבור משפחת האומנה או הילד, על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה

1. רקע

הסביבה הטבעית לגידול ילדים ובני נוער היא בבית ההורים המולידים (להלן: הורים). עם זאת במקרים שבהם ילדים ובני נוער נמצאים במצבי סיכון וסכנה על רקע תפקוד הורי לקוי ואינם יכולים להמשיך לגדול בבית הוריהם באופן זמני או מתמשך, נשקל שילובם במסגרות חוץ-ביתיות שונות: בשירותי חירום לטווח קצר, במשפחת אומנה, בפנימייה או באימוץ (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2014).

משפחת האומנה היא מסגרת משפחתית חלופית אשר מספקת לילד המתגורר בה את מכלול צרכיו. להורה האומן אחריות "לטפל בילד, להשגיח עליו ולדאוג לצרכיו ולהתפתחותו בדרך שהורה מסור היה נוהג בנסיבות העניין" (חוק אומנה לילדים, התשע"ו-2016, סעיף 42(א)). הדבר אמור לאפשר לילדים להתייחס לדמויות הוריות או לדמויות בוגרות קבועות, לפתח דפוסים בריאים של התקשרות ולהפנים מודל תקין של יחסים משפחתיים. ההפניה לאומנה היא בסמכות בית המשפט, ועדת תכנון טיפול והערכה, ועדת אבחון או כל גורם אחר המוסמך על פי דין. השהות באומנה היא לכל היותר עד גיל 21 (חוק אומנה לילדים, התשע"ו-2016).

במדינות מערביות רבות הטיפול בילדים במשפחות אומנה נפוץ מאוד ונחשב פתרון עדיף על פני פנימייה. זאת הן בשל יכולתו לשמש משאב הנותן לילד הזדמנות לחוות מודל של חיי משפחה ויחסי התקשרות תקינים הן בשל החשש מפגיעה במסגרות מוסדיות, בעיקר פגיעה מינית (King, 2013). בישראל, לעומת זאת, הפנימייה היא הסידור החוץ-ביתי הנפוץ יותר, וכך מבין כעשרת אלפים ילדים ובני נוער החיים בסידור חוץ-ביתי לילדים בסיכון של משרד הרווחה והביטחון החברתי (להלן: משרד הרווחה), כ-75% נמצאים בפנימיות והיתר גדלים במשפחות אומנה (ברמן, 2017)¹. במרבית המדינות המערביות בין 50%-ל-90% מן הילדים בסידור חוץ-ביתי נמצאים במשפחות אומנה והיתר במסגרות ממוסדות (עטר-שוורץ ומלקמן, 2020).

שורשיה ההיסטוריים של מדינת ישראל עשויים להסביר, ולו חלקית, את השכיחות הרווחת של פתרונות מוסדיים לילדים בישראל. נסיבותיהם של פתרונות אלו נעוצות בעיקר במציאות ההיסטורית-אידאולוגית והכלכלית של עלייה המונית ובניית אומה. למשל, הצורך לקלוט אלפי בני נוער וילדים יתומים פליטים לאחר מלחמת העולם השנייה והשימוש בפתרון המוסדי לקליטתם (יפה, 1982; Koshet al., 2018). פרט לנסיבות היסטוריות-אידאולוגיות אלו, במחקרו עומד קינג (King, 2013) על סיבות נוספות למוסדיות בישראל. ראשית, הורים ביולוגיים רבים מעדיפים שילדיהם יגדלו בפנימיות, שבהן המדריכים אינם מחליפים את המשפחה הביולוגית והם מציבים פחות איום על הדימוי העצמי והחברתי שלהם כהורים טובים. נוסף על כך מכיוון שסידור חוץ-ביתי מסוג של פנימייה מתויג כאפשרות חינוכית עבור הילד, הוא נושא עימו פחות סטיגמה מאומנה, ועל כן מפחית התנגדויות של הורים. סיבות נוספות קשורות לשדולה החזקה של פנימיות בישראל ולתפיסה של שומרי השער את הפנימיות כמספקות טיפול באיכות גבוהה ומרכזות שירותים ומומחיות במקום אחד (עטר-שוורץ ומלקמן, 2020, עמ' 12). ולבסוף, העובדה שבישראל, לעומת מדינות מערביות אחרות, לא היו שערוריות רחבות היקף בעלות תהודה בהקשר להתעללות בילדים בפנימיות, מנעה זעזועים ובכך תרמה ליציבות של המערכת (King, 2013).

¹ אלו הנתונים העדכניים ביותר מאז שחוקק חוק האומנה בשנת 2016. עם זאת חשוב לציין כי שירותי האומנה מדווחים על עלייה במספר הילדים הגדלים במשפחות האומנה ועל שיעור גבוה יותר של שילוב ילדים באומנה לעומת שילובם בפנימיות.

בעשורים האחרונים חלו שינויים דרמטיים במערך שירותי האומנה בישראל, ונעשה ניסיון לשפרם ולהנגישם לילדים רבים יותר הזקוקים לסידור חוץ-ביתי. בשנת 2001 החל תהליך של העברת האחריות להספקת שירותי האומנה מן המחלקות לשירותים חברתיים ברחבי הארץ לידי גופים לא ממשלתיים (אופק, 2005). במסגרת תהליך הפרטה חלקית זה, האחריות המקצועית לגיוס משפחות האומנה, להכשרתן לקליטת הילד, ולליווי הנדרש במהלך שהותו של הילד בקרב המשפחה ניתנה לארבעה גופים מפעילים ברחבי הארץ ובהמשך אף לחמישה גופים מפעילים. עם זאת הסמכות לקביעת מדיניות, האחריות למימון השירותים (העברת הקצבה החודשית וההחזרים הכספיים למשפחות) והפיקוח על איכותם נשאו בידי הממשלה. הישגיה המרכזיים של ההפרטה החלקית כוללים את הגדלת מספר הילדים החיים במשפחות אומנה, הגדלת מספר המשפחות שגויסו לשמש באומנה וכיתוח מומחיות מקצועית בתחום (כורזים-קורושי ואח', 2005; שורק ואח', 2014; 2018).

נוסף על כך במארכ 2016 נחקק חוק האומנה לילדים (חוק אומנה לילדים, התשע"ו-2016) במטרה לעגן את זכויותיהם של ילדים באומנה ולהסדיר את חובות המדינה בהבטחת טובתם, שלומם וזכויותיהם על פי [אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד](#), מתוך הכרה בפגיעותם הייחודית של ילדים ובזכותם להגנה ולעזרה מיוחדות ומבלי לגרוע מאחריותם, מחובתם ומזכותם של הוריהם להבטיח את טובת ילדיהם ואת זכויותיהם. החוק נכנס לתוקפו בדצמבר 2016, והוא כלל כמה חידושים חשובים, ובהם הגדרת זכויותיהם של ילדים הנמצאים בתהליך השמה באומנה או באומנה; הקמת נציבות לתלונות ילדים בסידור חוץ-ביתי (אומנה ופנימיות); דרישה לקבלת רישיון פורמלי לצורך טיפול בילד למטרת אומנה; הארכת משך השהות באומנה עד גיל 21 עבור ילדים עם מוגבלות; הסדרת אחריותם וסמכויותיהם של ההורים האומנים; והרחבת מנגנון הפיקוח והבקרה על נותני השירות. נוסף על כך קובע החוק (סעיף 38), כי יש להעדיף שקרוב משפחה ישמש אומן לילד, ושמשפחתו תשמש עבורו משפחת אומנה, הסדר המוגדר בחוק "אומנת קרובים". זאת ועוד, החקיקה מרחיבה את ההגדרה של "קרוב משפחה" לעניין זה וכוללת נוסף לדוד או דודה גם אח, אחות, סב ו/או סבתא (לפני החלת החוק, אחאים וסבים שגידלו ילדים קיבלו מן המוסד לביטוח לאומי קצבת שארים או גמלת ילד נטוש עבורם). החוק אף קובע כי אם לא ימצא סידור בקרב המשפחה, יושם הילד באומנה מחוץ למשפחה, ורק אם לא תימצא משפחת אומנה מתאימה, יושם בכנימייה.

בעקבות שינויים אלו חלה עלייה עקבית במספר הילדים באומנה. מסקירת העשור של השירותים החברתיים עולה כי בשנים 2009-2017 חלה עלייה עקבית במספר הילדים באומנה רגילה מ-2,089 ילדים בשנת 2009 ל-2,492 בשנת 2017; וחלה עלייה עקבית של ילדים במשפחות אומנה פוסט-אשפוזית מ-180 ילדים בשנת 2009 ל-628 בשנת 2017 (לב שדה ואח', 2019).

החוק החדש הסדיר את פעולתה של מערכת האומנה בישראל שעד החלתו פעלה בתוקף נהלים פנימיים של משרד הרווחה. כאמור, אחד החידושים הבולטים בחוק הוא הסדרת מעמדה של אומנת הקרובים והרחבת ההגדרה של קרובי משפחה. מדיניות רשמית זו של הממשלה, המעודדת שילובם של ילדים באומנת קרובים על פני אומנה שאינה על ידי בני משפחה, דומה למדיניות הרווחת במדינות רבות בעולם, ובהן ארצות הברית, אנגליה, ספרד, דנמרק ואוסטרליה (Andersen & Fallesen, 2015; Harnett et al., 2014; Montserrat, 2014; Ryan et al., 2016). מדיניות זו הלכה והפכה רווחת יותר במדינות שונות בעולם מאחר שסידור של אומנת קרובים נחשב הסידור היציב ביותר מבין הסידורים החוץ-ביתיים (Scannapieco & Hegar, 1999) ובשל היתרונות העיקריים המיוחסים לו: הישענותו על חוזקות המשפחה; הפחתת עוצמת הטראומה הנגרמת עקב שילוב באומנה אצל אנשים

זרים; והמשכיות עם התרבות, הערכים וההיסטוריה של המשפחה. בכך הוא מאפשר לילדים להרגיש שייכות ולחזק את זהותם העצמית ואת הערכתם העצמית (Mosek & Adler, 2001; Wilson, 1996).

בשנים האחרונות הולך ומתרחב גוף הידע על אומנת קרובים (Xu & Bright, 2018; Winokur, 2014). עם זאת יש מעט ידע אמפירי בנוגע לאומנת קרובים בישראל, לרבות התייחסות לתפקוד הילד, להורים האומנים, לצורכיהם ולליווי הנדרש לאומנת קרובים (ראו: גלעד ואח', 2020; שורק ואח', 2014; עמיאל ושורק, 2014). על כן פנו אגף בכיר משפחות, ילדים ונוער בקהילה ואגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה במשרד הרווחה לצוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ולפרופ' שלהבת עטר-שוורץ מן האוניברסיטה העברית בבקשה להשלים פער מחקרי זה ולבחון את מאפייניהן של משפחות אומנת קרובים לעומת אלו של משפחות אומנה שבהן ההורים האומנים **אינם** קרובי משפחתו של הילד (להלן: אומנה שאינה אומנת קרובים), הן באוכלוסייה היהודית הן באוכלוסייה ערבית.

2. סקירת ספרות: אומנת קרובים לעומת אומנה שאינה אומנת קרובים

להלן יוצגו ממצאי מחקרים מישראל ומן העולם שהשוו בין אומנת קרובים לאומנה שאינה אומנת קרובים מבחינת מאפייני ההורים האומנים, מאפייני הקשר של הילדים עם הוריהם המולידים, מאפייני הילדים ותוצאות הטיפול בהם.

2.1 מאפייני ההורים האומנים

מחקרים מראים כי, בממוצע, הורים אומנים (להלן: אומנים) באומנת קרובים מבוגרים יותר, משכילים פחות, והם מתאפיינים בשיעורי אי-תעסוקה גבוהים יותר, שיעורי גירושין גבוהים יותר, שיוך רב יותר לקבוצות מיעוט ולמעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר, לעומת אומנים באומנה שאינה אומנת קרובים (Berrick, 1997; Farmer & Moyers, 2008; Hunt et al., 2008; Palacios & Jiménez, 2009; גלעד ואח', 2020; שורק ואח', 2014). עוד עולה ממחקרים כי הורים באומנת קרובים מדווחים על יותר בעיות בריאות, על רמות גבוהות יותר של דיכאון ומתח, ועל שביעות רצון נמוכה יותר מחיי הנישואין שלהם לעומת אומנים באומנה שאינה אומנת קרובים (Cuddeback, 2004; Farmer, 2010; Kelley et al., 2011; Palacios & Jiménez, 2009). ממצא זה ראוי לתשומת לב מיוחדת, שכן נמצא כי מתח ודחק הם גורמים המנבאים בעיות בריאות של הורים, בעיות התנהגות של ילדים, סביבה ביתית תומכת פחות, איכות ירודה יותר של טיפול ומידה רבה יותר של התעללות והזנחה של ילדים (Kelley et al., 2011; Metzger, 2008).

בהלימה עם ממצאים אלו, מחקרים שבחנו את הסביבה הפיזית של משפחות אומנה הראו שהסביבה הפיזית בבתיהן של משפחות באומנת קרובים קשה יותר מזו של משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים (Cuddeback, 2004). למשל, דווח שבתיהן של משפחות באומנת קרובים צפופים יותר ומצבם הפיזי רע יותר (Berrick, 1997), וכי הם פחות נקיים, בטוחים או נעימים מבתיהן של משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (Gaudin & Sutphen, 1993). ולבסוף, השכונות שבהן מתגוררות משפחות באומנת קרובים דורגו דירוג חיובי פחות על ידי העובדים הסוציאליים המלווים את המשפחות לעומת שכונות שבהן מתגוררות משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים. בהלימה עם כך, הורים באומנת קרובים דיווחו יותר על אלימות שקשורה לשימוש בסמים וסחר בסמים בשכונות שלהם (Berrick, 1997). כמה מן המחקרים מצאו הבדלים ניכרים גם מבחינת הגרייה הזמינה לילדים בכל קבוצות הגיל, ולפיה במשקי בית של אומנת קרובים יש פחות גרייה וכחות פעילויות פנאי לילדים מאשר במשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (Palacios & Jiménez, 2009).

אף על פי שנמצא שמצבן החברתי-כלכלי של משפחות באומנת קרובים טוב פחות ממצבן של משפחות באומנת קרובים, יש עדויות ממדינות בעולם ולפיהן למשפחות באומנת קרובים ניתנים דווקא פחות שירותי תמיכה אשר למשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים (Farmer & Moyers, 2008; Hunt et al., 2008; Palacios & Jiménez, 2009). הן מקבלות פחות ליווי, ביקורי בית, הדרכה ותמיכה כלכלית ממערכות הרווחה לעומת משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (Cuddeback, 2004; Palacios & Jiménez, 2009). כמו כן התהליכים של מתן רישוי ומתן הכשרה שוטפת למשפחות אלו מוקפדים פחות (Cuddeback, 2004).

Winokur et al., 2014). בהמשך לכך נמצא כי הורים באומנת קרובים היו מרוצים פחות מן התמיכה שקיבלו מאנשי מקצוע מאשר הורים באומנה שאינה אומנת קרובים (Palacios & Jiménez, 2009). ממצאים דומים נמצאו גם בישראל. ממחקר ארצי על שירותי האומנה עלה כי אחוז נמוך יותר של קרובי משפחה השתתפו בהכשרה כלשהי לקראת התפקיד לעומת משפחות אומנה שאינן קרובות משפחה של הילד (64% לעומת 44%, בהתאמה), אולם ייתכן כי הדבר נובע מכך שלחלק מהן הילד הגיע עוד לפני המעורבות של שירותי הרווחה (שורק ואח', 2014).

2.2 מאפייני הקשר של הילדים עם הוריהם המולידים

מחקרים הראו שילדים שחיים באומנת קרובים זוכים לביקורים תכופים יותר מהוריהם מילדים שחיים באומנה שאינה אומנת קרובים (Berrick, 1997; Christenson & McMurty, 2007; Hawkins & Bland, 2002; Metzger, 2008; Oysterman & Benbenishty, 1992; Palacios & Jiménez, 2009). כך למשל, במחקר שנערך בישראל עלה שלאחוז גבוה יותר של ילדים באומנת קרובים, לעומת ילדים שאינם באומנת קרובים, יש קשר עם הוריהם בתדירות גבוהה, פעם בשבוע-שבועיים (62% לעומת 45%, בהתאמה) (שורק ואח', 2014). ממצא דומה עלה גם במחקר שנערך בישראל על שירותי האומנה לילדים עם מוגבלות (54% לעומת 39%, בהתאמה) (גלעד ואח', 2020). ממצא נוסף שעלה ממחקר זה הוא כי שיעורם של הילדים ששולבו באומנת קרובים בהסכמת הוריהם (בניגוד לשילובם בצו בית משפט) גבוה במידה ניכרת משיעורם של ילדים ששולבו בהסכמת הוריהם באומנה שאינה אומנת קרובים: 72% לעומת 58%, בהתאמה (גלעד ואח', 2020). ייתכן שזהו אחד ההסברים לכך שתדירות המפגשים הייתה גבוהה יותר בקרב אומנת קרובים ולכך שקשר זה מתאפיין בספונטניות רבה יותר ובהעדר תכנון לעומת קשר שמתקיים באומנה שאינה אומנת קרובים. מחקרים שמשווים בין אומנת קרובים לאומנה שאינה אומנת קרובים לרוב מתייחסים לביקורי ההורים כגורם חיובי שמקדם את החוסן בקרב הילדים וממתן את ההשפעות השליליות של הפרדה מן ההורים (Metzger, 2008; Krugman, 2002; Shore et al., 1980). פלאציוס וחימנס מצאו שביקורים תכופים של האם הביולוגית שימשו מנבאים של רווחה נפשית גבוהה (Palacios & Jiménez, 2009).

2.3 מאפייני הילדים ותוצאות הטיפול בהם

ילדים אשר גדלים בסידורים חוץ-ביתיים, לרבות אומנת קרובים ואומנה שאינה אומנת קרובים, מתאפיינים לרוב ביותר קשיים רגשיים, התנהגותיים, בריאותיים ולימודיים מילדים שגדלים עם הוריהם בקהילה (Attar-Schwartz, 2008, 2009; Mitic & Rimer, 2002; Rutter, 2000; Palacios & Jiménez, 2009). מחקרים שונים עסקו בשאלה איזה סוג של אומנה טוב יותר לרווחתם ולהתפתחותם של ילדים. במחקר שבחן את העדפותיהם של מתבגרים בנוגע לסוג האומנה, הביעו המתבגרים עמדות ורגשות חיוביים יותר כלפי אומנת קרובים ואומנה של חברים ומכרים של המשפחה לעומת אומנה שאינה כזו. נמצא כי למתבגרים קל יותר לבסס קשרים חברתיים חיוביים, כפי שהם באים לידי ביטוי באינטראקציה המשפחתית היום-יומית, באומנת קרובים או מכרים לעומת אומנה שאינה כזו (Hedin et al., 2011).

מחקרים וסקירות ספרות בתחום (Cuddeback, 2004; Winokur et al., 2014) הראו כי אין ממצאים חד-משמעיים בנוגע להיקף הקשיים שיש לילדים באומנת קרובים לעומת ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. יש מחקרים שמצאו כי ילדים באומנת קרובים מתפקדים מעט יותר טוב בכמה תחומי חיים. לדוגמה, כמה מחקרים הראו שילדים באומנה שאינה אומנת קרובים היו יותר קשיים של מוחצנות ומופנמות מאשר לילדים באומנת קרובים (Holtan et al., 2005; Sakai et al., 2011; Timmer et al., 2004). סקירת ספרות שיטתית העלתה כי בריאותם הנפשית של ילדים באומנת קרובים טובה יותר מזו של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים (Xu & Bright, 2018). עוד עלה מסקירה זו כי מחקרים המבוססים על דיווחיהם של הורי אומנה באומנה שאינה אומנת קרובים נוטים לדווח על יותר בעיות וקשיים (ראו למשל Palacios & Jiménez, 2009). לעומתם, מחקרים אחרים לא מצאו הבדלים בתוצאות התפקוד של ילדים באומנת קרובים לעומת ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים (ראו למשל Iglehart, 1995; Scannapieco et al., 1997) ומחקרים אחרים הראו מגמות מעורבות של ממצאים. למשל, במחקר שמבוסס על מדגם רחב יחסית של משפחות אומנה ספרדיות מצאו פלציוס וחימנס (Palacios & Jiménez, 2009) רמות גבוהות יותר של עיכובים התפתחותיים בקרב ילדים בני פחות משבע באומנת קרובים לעומת ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים, אך לא מצאו הבדלים בין קבוצות אלו בתחומים אחרים, ובהם הישגים בלימודים. בדומה לכך, סקאי ועמיתיה (Sakai et al., 2011) מצאו שילדים באומנה שאינה אומנת קרובים היה סיכון נמוך יותר לדיכאון אך סיכון גבוה יותר להפרעת דחק פוסט-טראומטית לעומת ילדים באומנת קרובים. גם מהשוואה בין ילדים באומנת קרובים לילדים באומנה שאינה אומנת קרובים בתחום התפקוד הלימודי עלו ממצאים שאינם חד-משמעיים (Cuddeback, 2004; Winokur et al., 2014).

בישראל לא נערכו מחקרים רבים המשווים בין ילדים באומנת קרובים לילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. המחקרים המועטים שנעשו בתחום הראו, ראשית, שהמאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של ילדים באומנת קרובים שונים מאלו של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. ממחקר שבחן את אופן הפעלת שירותי האומנה בישראל עלה כי אומנת קרובים מתאפיינת באחוז גבוה יותר של יתומים לעומת אומנה שאינה אומנת קרובים (41% לעומת 16%, בהתאמה), וכי אחוז הילדים בני 6-18 הנמצאים באומנת קרובים גבוה יותר מאחוז הילדים בגיל הרך או מצעירים בני 19-21² (כ-40% לעומת כ-20%, בהתאמה) הנמצאים באומנת קרובים (שורק ואח', 2014). ממחקר שבחן את שירותי האומנה לילדים עם מוגבלות עלה כי במקרים של אומנת קרובים, שיעור גבוה יותר של ילדים משולבים אצל אותה משפחת אומנה עם אחיהם לעומת אומנה שאינה אומנת קרובים: 24% לעומת 16%, בהתאמה (גלעד ואח', 2020). ממחקר אחר שנערך בישראל ובחן 60 נערות מתבגרות עלה כי למי שגדלו באומנת קרובים הייתה תפיסה עצמית חיובית יותר מזו של מי שגדלו באומנה שאינה אומנת קרובים (Mosek & Adler, 2001). עם זאת יש גם ממצאים מנוגדים בישראל: במחקר על שירותי האומנה בישראל דיווחו אומנים שאינם קרובי משפחה על שינוי רב יותר לטובה בתפקוד הילדים באומנה לעומת דיווחיהם של אומנים באומנת קרובים (80% לעומת 66%, בהתאמה). שינוי רב לטובה נמצא בשמירה על כללי התנהגות נאותים ובהופעה החיצונית, ושינוי כלשהו לטובה נמצא בביטחון ובדימוי העצמי, ביחסים עם מבוגרים אחרים ובסדר יום – בכולם אחוז השינוי לטובה גבוה יותר בקרב ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים מבקרב ילדים באומנת קרובים (שורק ואח', 2014).

² במחקר נבחנו גם שירותי האומנה הניתנים לילדים עם מוגבלות עד גיל 21.

3. המחקר

3.1 מטרת המחקר

מטרת המחקר הייתה לערוך השוואה בין שני סוגי אומנה (אומנת קרובים; אומנה שאינה אומנת קרובים) ובין שתי קבוצות אוכלוסייה (יהודים; ערבים) בנוגע לנושאים האלה: מאפייני התפקוד והצרכים של משפחות אומנה ושל ילדים בני 6-13 שלהם הן נותנות מענה; השירותים הניתנים למשפחת האומנה ומידת שביעות הרצון של האימהות האומנות (להלן: אומנות) מהם; מאפייני המשפחות המולידות וטיב הקשר שלהן עם הילדים ועם משפחת האומנה.

השוואה זו נועדה לספק לקובעי המדיניות מידע שיסייע להם בתהליכי פיתוח המדיניות, בהקצאת משאבים, ובפיתוח דרכי עבודה לחיזוק סידורי האומנה בשתי קבוצות האוכלוסייה ובשני סוגי האומנה כדי שיניבו תוצאות מיטביות עבור הילדים והמשפחות. אלו הם הנושאים שנבחנו:

- מאפייני ילדי האומנה, תפקודם, מצב בריאותם וצורכיהם בתחומי חיים שונים
- מאפייני האומנות, התפקוד ההורי שלהן והקשר שלהן עם הילד
- מאפייני הבית וצורכי הבית של משפחות האומנה
- מאפייני המשפחות המולידות, הקשר של הילדים עימן וטיב הקשר ביניהן ובין משפחת האומנה
- השירותים הניתנים למשפחת האומנה ומידת שביעות הרצון מהם

3.2 שיטת המחקר

המחקר נערך בשיטה כמותית. נערכו ראיונות טלפוניים מובנים עם אומנות ונשלח שאלון מקוון למנחות אומנה למילוי על הילדים שעלו במדגם ושהאומנות התראיינו על אודותיהם. מערך המחקר היה סקר רוחב, והנתונים בו נאספו בנקודת זמן אחת, בין יולי 2021 ליולי 2022.

3.2.1 אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה שתי קבוצות של משפחות אומנה:

- משפחות אומנה שבהן ההורים האומנים הם קרובי משפחתו של הילד
- משפחות אומנה שבהן ההורים האומנים אינם קרובי משפחתו של הילד

המחקר בחן ילדים בגילי בית הספר היסודי (6-13). השיקולים בבחירת קבוצת גיל זו היו: (1) זו הקבוצה הגדולה ביותר בקרב אוכלוסיית הילדים והנוער באומנה; (2) בנוגע לקבוצת גיל זו אפשר לעשות שימוש אחיד באותם כלי מחקר. הערכת מצבם של ילדים צעירים יותר דורשת משאבים רבים ושימוש בכלים אחרים, כגון תצפיות, ועל כן הם לא נכללו בעבודה זו.

3.2.2 מדגם המשפחות

הקריטריונים **להכללה** במדגם: משפחות אומנה רגילה³ (אומנת קרובים או אומנה שאינה אומנת קרובים) עם לפחות ילד אחד באומנה בגילי 6-13. נערכה דגימה אקראית בדגימת שכבות פרופורציונלית לפי שיעורן של משפחות אומנת קרובים שלהן ילדים בגילים אלו לעומת משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים שלהן ילדים בגילים אלו. אחוזים אלו חושבו לפי התפלגות הנתונים שהעבירו הארגונים המפעילים את שירותי האומנה (אור שלום, סאמיט, א.ד.נ.ם, מטב, שח"ר) לצוות המחקר.

הקריטריונים **לאי-הכללה** במדגם: משפחות המספקות שירותי אומנה טיפולית ושירותי אומנה לילדים עם מוגבלות (מדובר בדגמים ייחודיים של האומנה. אלו ניתנים בהיקף מצומצם ודורשים מחקר ייחודי) או אומנה מיועדת (אומנה של משפחה שהכירה את הילד טרום האומנה, למשל שכנים או חברים של המשפחה) או משפחות אומנה שבראשן עומדים אבות אומנים.

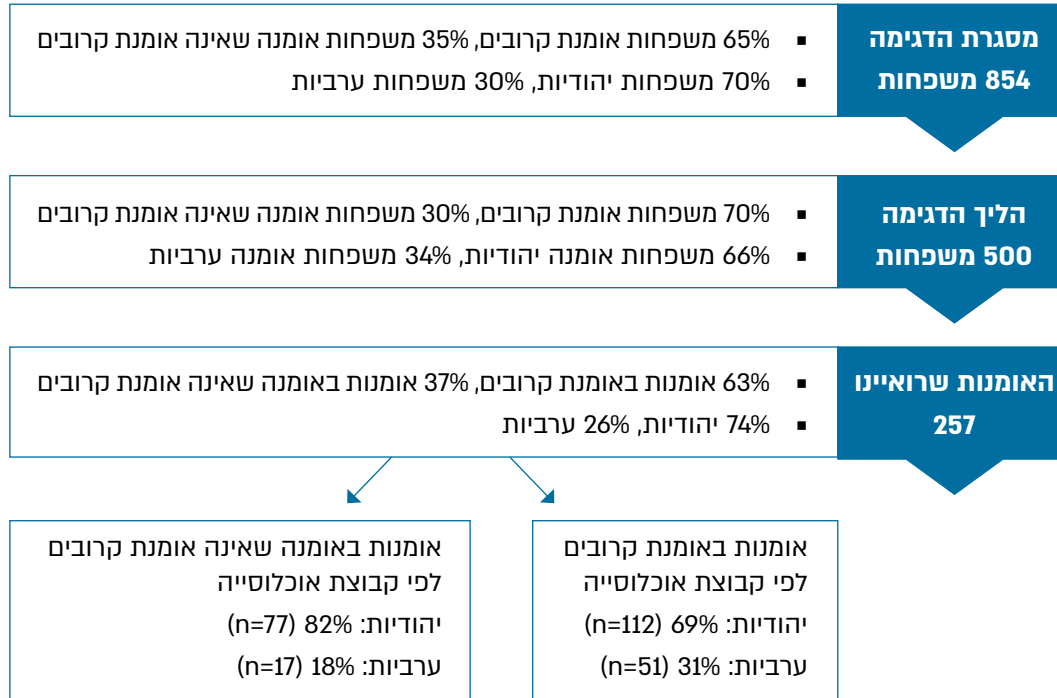
מסגרת הדגימה: הארגונים המפעילים את שירותי האומנה שלחו לצוות המחקר רשימות של 854 משפחות אומנה רגילה המטפלות בילדים בני 6-13. 65% מן המשפחות היו משפחות באומנת קרובים ו-35% מן המשפחות היו משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים; 70% מן המשפחות היו מן האוכלוסייה היהודית ו-30% מן האוכלוסייה הערבית (**תרשים 1**).

הליך הדגימה: מן הרשימות ששלחו הארגונים המפעילים לצוות המחקר נדגמו אקראית 500 משפחות בדגימת שכבות פרופורציונלית. הדגימה נעשתה לפי הממדים האלה: סוג האומנה (אומנת קרובים; אומנה שאינה אומנת קרובים) וקבוצת אוכלוסייה (יהודים; ערבים). 70% מן המשפחות שעלו בהליך הדגימה היו משפחות באומנת קרובים ו-30% היו משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים; 66% היו משפחות יהודיות ו-34% היו משפחות ערביות (**תרשים 1**).

הראיונות הטלפוניים המובנים שנערכו בפועל: מבין 500 משפחות האומנה שנדגמו נערכו ראיונות טלפוניים מובנים עם אומנות מ-257 משפחות אומנה (51.4% היענות): 63% (n=163) היו אומנות באומנת קרובים – יהודיות: 69% (n=112); ערביות: 31% (n=51), ו-37% (n=94) היו אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים – יהודיות: 82% (n=77); ערביות: 18% (n=17). בסך הכול, 74% (n=189) היו אומנות יהודיות, ו-26% (n=68) היו אומנות ערביות. בפועל דמה אפוא המדגם במאפייניו למאפייני אוכלוסיית המחקר מבחינת סוג האומנה וקבוצת האוכלוסייה (**תרשים 1**).

³ אומנה רגילה ולא אומנה טיפולית, אומנה של ילדים עם מוגבלות או אומנה מיועדת.

תרשים 1: ייצוגיות מסגרת הדגימה, הליך הדגימה והאומנות שרואיינו

3.2.3 מקורות המידע וכלי המחקר

1. סקר טלפוני לאומנות⁴: הראיון התבסס על שאלון מובנה שנוסח על ידי צוות המחקר, ובו נשאלו האומנות על הנושאים שלהלן, בעיקר באמצעות מדדים תקפים ומהימנים מכלי מחקר קיימים.
 - מאפיינים סוציו-דמוגרפיים (של האומנות והאומנים): גיל, רמת דתיות, מצב משפחתי, רמת השכלה, רמת הכנסה
 - מאפייני ילדיהן הביולוגיים: מספר הילדים וגילם
 - מאפייני ילדי האומנה: גיל, מספר הילדים וקרבה משפחתית בין הילדים, הקרבה המשפחתית לאומנת, המקום שבו שהה הילד לפני שהגיע למשפחה האומנת ומאפייני הבית וצרכיו

⁴ הוחלט לראיין את אם המשפחה האומנת מכיוון שהניסיון מלמד שלרוב הן שמתנדבות להשיב לסקרים ולרוב הן המטפלות העיקריות בילדים ובמשק הבית. לא נכללו משפחות שבהן הגברים הם המטפלים העיקריים.

- **מצב הבריאות של הילד:** בריאות גופנית – הערכה סובייקטיבית של מצב בריאות הילד, לרבות סימפטומים גופניים, בהתבסס על כלי להערכת בריאות וסימפטומים גופניים של מכאניק והאנסל (Physical Symptoms Report; Mechanic) (& Hansell, 1987).
- **התפקוד ההתנהגותי-רגשי של הילד:** הערכה של חמישה תחומים – בעיות התנהגות, קשיים רגשיים, סימפטומים של היפראקטיביות, קשיים עם קבוצת השווים והתנהגות פרו-סוציאלית – בהתבסס על שאלון יכולות וקשיים של גודמן (Strengths and Difficulties Questionnaire, SDQ; Goodman, 1997).
- **התפקוד הלימודי של הילד:** קשיים בלימודים בתחומים של קריאה, כתיבה, חשבון, הבנת הוראות, שפה ואוצר מילים; סיוע במסגרת הלימודים, שיעורים פרטיים, התנהגות הילד במסגרת החינוכית והקשר של משפחת האומנה עם הצוות החינוכי.
- **מאפייני הבריאות של האומנת:** האומנת התבקשה להעריך את מצב בריאותה הגופני, בהתבסס על הכלי של דיוק (The Duke health Inventory; Parkerson et al., 1991).
- **מדד לבחינת דחק (סטרט) הורי של האומנת:** המדד התבסס על סדרת שאלות הנוגעות לתחושת האומנת – מתח, עומס ושחיקה סביב התפקיד ההורי. בהתבסס על התאמה של חורי-כסאברי (Khoury-Kassabri et al., 2014) לכלי של פרלין וסקולר (Pearlin & Schooler, 1978).
- **הקשר בין האומנת ובין הילד ותחושות בנוגע לילד:** (א) שביעות רצון מהתנהגות הילד ומן הקשר עימו, בהתבסס על הכלי של קנזאס (The Kansas Parental Satisfaction; James et al., 1985); (ב) זמינות רגשית של האומנת וקשיים בהצבת גבולות, בהתבסס על הכלי של קולמן וקראקר (A shortened version of the Self-Efficacy for Parenting Tasks) (Index, Toddler Scale – SEPTI-TS; Coleman & Karraker, 2003); (ג) פעילויות משותפות עם הילד; (ד) דרכי התמודדות בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד. בהתבסס על כלי ממדי המשמעת של שטראוס ופוכייר, הכולל התייחסות לשלושה היבטים: ענישה פיזית, מניעת זכויות מן הילד בעקבות התנהגות לא הולמת וענישה פסיכולוגית (Dimensions of Discipline Inventory – DDI; Straus & Fauchier, 2007).
- **מאפייני המשפחות המולידות והקשר שלהן עם הילד ועם משפחת האומנה:** מצב משפחתי, קרבת מגורים בין משפחת האומנה למולידה, הקשר בין משפחת האומנה למשפחה המולידה, תדירות המפגשים בין הילד לאימו ואביו, מקום המפגש בין הילד לאימו ואביו, תרומת המפגשים בין ההורים לילד.
- **תמיכה חברתית פורמלית ולא פורמלית שהאומנות מקבלות.** בהתבסס על כלי התמיכה החברתית הנתפסת הרב-ממדית של זימט (Multidimensional Scale of Perceived Social Support – MSPSS; Zimet et al., 1988).
- **הקשר עם מנחות האומנה ושביעות הרצון מן הקשר עם הארגון המפעיל את שירותי האומנה:** תדירות המפגשים עם מנחת האומנה, הקשר של מנחת האומנה עם הילד, העזרה שהמשפחה מקבלת ממנחת האומנה. בהתבסס על שאלון שחובר על ידי צוות חוקרות ממכון ברוקדייל בשנת 2014 ונעשה בו שימוש בקרב משפחות אומנה ([מאגר כלי המחקר מכון ברוקדייל](#)).

2. **שאלון אינטרנטי למילוי עצמי למנחות האומנה:** השאלון עסק במשפחת האומנה, בילד באומנה, במשפחה המולידה ובקשר של המנחות עם משפחות האומנה. המנחות נשאלו, בין היתר, על מידת ההתאמה של האומנים לתפקיד בהיבטים שונים של הורות; על הקשר בין האומנים ובין הורי הילד; על תכנון לעתיד עבור הילד; ועל סוגיות ייחודיות לאומנת קרובים. למנחות של 257 האומנות שרואיינו נשלח שאלון אינטרנטי שכלל את שם המשפחה ושתי האותיות הראשונות של שמו הפרטי של הילד שעל אודותיו היא התבקשה למלא את השאלון. בכמה מן המקרים מילאו המנחות שאלון על כמה ילדים ומשפחות. מן המנחות התקבלו בסך הכול 57 שאלונים מלאים מתוך 257 (22% היענות). שיעור ההיענות הנמוך נבע מכמה סיבות: תחלופה גדולה של מנחות האומנה; אי דיוקים ברשימות שהתקבלו מן הארגונים המפעילים; הצורך לענות על ילד מסוים, שדרש מן המנחות מאמץ מיוחד; אי-יידוע על המחקר; חוסר מוטיבציה של המנחות למלא עקב עומס בעבודתן. בשל שיעור ההיענות הנמוך לא התאפשר לערוך הצלבה בין דיווחי האומנות לדיווחי מנחות האומנה, כמתוכנן. לכן נעשה שימוש בדיווחים של מנחות האומנה ללמידה על סוגיות כלליות, בקרב כלל המדגם, כפי שיפורט בפרק הממצאים.

3.3 ניתוח הנתונים והצגתם

המידע נותח בתוכנת SPSS, בשימוש בשיטות ניתוח מקובלות, על פי הנתונים. ראשית, נעשה שימוש בסטטיסטיקה תיאורית לתיאור ההתפלגויות של משתני המחקר, ולאחר מכן בוצעו ניתוחים הבוחנים קשרים בין משתני המחקר השונים (למשל מבחני t להשוואה בין שני ממוצעים, מבחני χ^2 לבחינת קשר בין משתנים קטגוריאלים, מתאם של פירסון ומתאם של ספירמן). ההבדלים בין הקבוצות, שיוצגו בתיאורי הלוחות, מובהקים אלא אם יצוין אחרת.

3.4 אתיקה

את המחקר ליוותה ועדת היגוי שכללה נציגים מצוות המחקר, ממשרד הרווחה ומן הארגונים המפעילים. את המחקר, לרבות ההליך והכלים, אישר משרד הרווחה. את המחקר אישרו גם ועדות האתיקה של מכון ברוקדייל ושל בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית.

במחקר ננקטו הליכים שונים להבטחת הסכמה מדעת של המשפחות, והקשר עימן נוצר רק לאחר הסכמתן להשתתפות במחקר. לפני ההשתתפות במחקר נשלח מכתב לכל אחת ממשפחות האומנה שעלתה במדגם, הקורא לה להשתתף במחקר. משפחות שהתנגדו שייצרו עימן קשר לתיאום ריאיון או למתן מידע בנוגע למחקר התבקשו להעביר הודעה על כך למנחת האומנה באמצעות ספח המכתב או באמצעות הודעה כתובה. למשפחות שלא התנגדו להשתתף במחקר הובהר, בראשית השיחה איתן ובמסגרת קבלת הסכמה מדעת, כי הן משתתפות במחקר בהתנדבות, כי אינן חייבות להשתתף בו, כי הן רשאיות להפסיק את הריאיון בכל שלב או לדלג על שאלות מבלי שייפגעו בכל דרך שהיא. למשפחות אף הובהר כי המידע על אודותיהן לא יועבר לאף גורם במשרד הרווחה או מחוצה לו וכי חלה חשאיות מלאה על הממצאים. עוד נאמר להן שהממצאים עובדו ברמת כלל המשיבים ולא ברמת המשיב הבודד, כדי לשמור על אנונימיות מלאה.

4. ממצאים

בפרק זה יוצגו הממצאים שעלו מן המחקר בנושאים שנבחנו: (1) מאפייני המשיבות; (2) תפקוד הילד ומצב בריאותו; (3) מאפייני התפקוד של האומנות והקשר עם הילד; (4) מאפייני המשפחות המולידות והקשר של הילדים עימן; (5) תמיכה חברתית פורמלית ולא פורמלית; (6) הקשר של האומנות עם מנחות האומנה ושביעות רצון מן הקשר עם הארגון המפעיל את שירותי האומנה.

4.1 מאפייני המשיבות⁵

4.1.1 מאפיינים סוציו-דמוגרפיים

אלו הם המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של האומנות והאומנים, כפי שעלו מדיווחי האומנות (לוחות 1 ו-2):

קבוצת אוכלוסייה: 73.5% מן האומנות הן יהודיות ו-26.5% הן ערביות.

סוג האומנה: 63.4% הן אומנות באומנת קרובים ו-36.6% הן אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. שיעור המשפחות באומנת קרובים באוכלוסייה הערבית גבוה משיעורן באוכלוסייה היהודית: 75.0% לעומת 59.3%, בהתאמה.

רמת דתיות: 39.1% מן האומנות הגדירו עצמן דתיות/דתיות מאוד, 25.7% הגדירו עצמן חילונית, 17.4% הגדירו עצמן מסורתיות-חילונית, ו-17.8% הגדירו עצמן מסורתיות-דתיות.

מצב משפחתי: 73% מן האומנות נשואות, 14.0% גרושות, 6.3% אלמנות 5.9% רווקות ו-0.8% ידועות בציבור. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה. שיעור האומנות הנשואות באומנה שאינה אומנת קרובים גבוה משיעורן באומנת קרובים: 85.1% לעומת 66.0%, בהתאמה.

גיל: גיל האומנות נע בין 26 ל-76 (ממוצע = 54.1, סטיית תקן = 10.2). 30.5% מן האומנות בנות 60 ויותר. הגיל הממוצע של האומנים הוא 55.8 (סטיית תקן = 10.7), ו-36.8% מן האומנים בני 60 ויותר.

השוואה בין קבוצות האוכלוסייה מעלה כי האומנות הערביות (ממוצע = 56.6, סטיית תקן = 8.6) והאומנים הערבים (ממוצע = 60.5, סטיית תקן = 8.4) מבוגרים יותר מן האומנות היהודיות (ממוצע = 53.3, סטיית תקן = 10.6) ומן האומנים היהודים (ממוצע = 54.1, סטיית תקן = 11.0). כך למשל, שיעור האומנות הערביות בנות 60 ויותר גבוה משיעור האומנות היהודיות: 41.2% לעומת 26.6%, בהתאמה; ושיעור האומנים הערבים בני 60 ויותר גבוה משיעור האומנים היהודים (57.9% לעומת 29.4%, בהתאמה).

השוואה לכפי סוג האומנה מעלה כי האומנות באומנת קרובים (ממוצע = 56.1, סטיית תקן = 11.4) והאומנים באומנת קרובים (ממוצע = 57.9, סטיית תקן = 12.4) מבוגרים יותר מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 50.7, סטיית תקן = 6.5) ומן האומנים באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 53.0, סטיית תקן = 7.2): שיעור האומנות באומנת קרובים בנות 60 ויותר

⁵ הפרק מתייחס רק לשאלונים של האומנות. כאמור, בשל היענות נמוכה של מנחות האומנה לא התאפשר במחקר הנוכחי לנתח את מאפייניהן.

גבוה משיעורן באומנה שאינה אומנת קרובים: 43.2% לעומת 8.5%, בהתאמה. גם שיעור האומנים באומנת קרובים בני 60 ויותר גבוה משיעורם באומנה שאינה אומנת קרובים: 50.9% לעומת 18.3%, בהתאמה.

ארץ לידה: רוב האומנות והאומנים הם ילידי ישראל: 77.0% מן האומנות ו-83.6% מן האומנים. שיעור גבוה יותר של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (90.4%) הן ילידות הארץ, זאת לעומת שיעורן באומנת קרובים (69.1%); ושיעור גבוה יותר של אומנים באומנה שאינה אומנת קרובים (92.8%) הם ילידי הארץ, זאת לעומת שיעורם באומנת קרובים (76.8%).

השכלה: רמת ההשכלה של האומנות והאומנים דומה. ל-29.4% מן האומנות ול-30.8% מן האומנים תואר ראשון או יותר, ל-25.9% מן האומנות ול-26.2% מן האומנים תעודה תיכונית מלאה, ול-18.8% מן האומנות ול-16.9% מן האומנים תעודה על תיכונית. יצוין כי 3.5% מן האומנות ו-3.1% מן האומנים לא למדו אך פעם בבית הספר.

השוואה בין קבוצות האוכלוסייה מעלה כי אומנות ואומנים יהודים משכילים יותר מאומנות ואומנים ערבים. שיעור האומנות והאומנים הערבים שלא למדו אך פעם בבית הספר גבוה משיעורם באוכלוסייה היהודית: אומנות – 10.2% לעומת 1.1%, בהתאמה; ואומנים – 3.8% לעומת 2.8%, בהתאמה. כמו כן שיעור האומנות והאומנים היהודים שלהם תואר ראשון או יותר גבוה משיעורם באוכלוסייה הערבית: אומנות – 39.6% לעומת 1.5%, בהתאמה; ואומנים – 40.6% לעומת 3.8%, בהתאמה.

השוואה בין סוגי האומנה מעלה כי אומנות ואומנים באומנת קרובים משכילים פחות מאומנות ואומנים באומנה שאינה אומנת קרובים. כך למשל, שיעורן של אומנות באומנת קרובים שלהן תואר ראשון נמוך משיעורן בקרב אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים: 15.5% לעומת 53.2%, בהתאמה; ושיעור האומנים באומנת קרובים שלהם תואר ראשון נמוך משיעורם בקרב אומנים באומנה שאינה אומנת קרובים: 14.3% לעומת 53.0%, בהתאמה.

לוח 1: המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
קבוצת אוכלוסייה					
(94)	(163)	(68)	(189)	(257)	(N)
81.9	*68.7	-	100	73.5	יהודיות
18.1	31.3	100	-	26.5	ערביות
סוג האומנה					
(94)	(163)	(68)	(189)	(257)	(N)
-	100	75.0	*59.3	63.4	אומנת קרובים
100	-	25.0	40.7	36.6	אומנה שאינה אומנת קרובים
דת					
(94)	(163)	(68)	(189)	(257)	(N)
80.9	*65.0	-	**97.4	70.8	יהודייה
1.1	1.2	1.5		1.2	נוצרית
17.0	29.4	94.1	-	24.9	מוסלמית
-	1.8	4.4	-	1.2	דרוזית
1.1	2.6	-	2.6	1.9	אחר^
רמת דתיות					
(93)	(160)	(66)	(187)	(253)	(N)
29.0	23.8	-	**34.8	25.7	חילונית
16.1	18.1	15.2	18.2	17.4	מסורתית-חילונית
9.7	22.5	28.7	13.8	17.8	מסורתית-דתית
28.0	21.9	50.0	15.0	24.1	דתית
17.2	13.8	6.1	18.2	15.0	דתית מאוד
האם גרה עם בן/בת זוג					
(94)	(162)	(68)	(188)	(256)	(N)
88.3	**69.1	76.5	76.1	76.2	כן
11.7	30.9	23.5	23.9	23.8	לא

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					גיל
(94)	(162)	(68)	(188)	(256)	(N)
5.3	**10.5	2.9	*10.7	8.5	עד 39
31.9	16.7	22.1	22.3	22.3	49-40
54.3	29.6	33.8	40.4	38.7	59-50
8.5	43.2	41.2	26.6	30.5	+60
50.7	**56.1	56.6	*53.3	54.1	גיל ממוצע
(6.5)	(11.4)	(8.6)	(10.6)	(10.2)	(סטיית תקן)
					האם נולדה בישראל
(94)	(162)	(68)	(188)	(256)	(N)
90.4	**69.1	95.6	**70.2	77.0	כן
9.6	30.9	4.4	29.8	23.0	לא
					השכלה
(94)	(161)	(68)	(187)	(255)	(N)
-	**5.7	10.2	**1.1	3.5	לא למדה אף פעם בבית ספר
8.5	13.0	19.1	8.6	11.4	יסודית (8 שנות לימוד ופחות)
3.2	15.5	32.4	3.2	11.0	תיכונית חלקית (9-11 שנות לימוד)
10.6	34.8	20.6	27.8	25.9	תיכונית מלאה
24.5	15.5	16.2	19.8	18.8	על-תיכונית (מכללה, הכשרה מקצועית וכו')
53.2	15.5	1.5	39.6	29.4	תואר ראשון או יותר
					מצב משפחתי
(94)	(162)	(68)	(188)	(256)	(N)
85.1	**66.0	73.5	72.9	73.0	נשואה
4.3	19.8	8.8	16.0	14.0	גרושה/פרודה
2.1	8.6	10.3	4.8	6.3	אלמנה
6.4	5.6	7.4	5.3	5.9	רווקה
2.1	-	-	1.0	0.8	ידועה בציבור

* $p < .05$ ** $p < .01$

^ אומנות שהגדירו עצמן בלי דת

לוח 2: המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של האומנים על פי דיווחיהן של האומנות[^], לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					גיל
					(N)
(82)	(110)	(50)	(143)	(193)	
4.9	**11.8	-	**11.9	8.8	עד 39
19.5	10.0	10.0	15.4	14.0	49-40
57.3	27.3	32.0	43.3	40.4	59-50
18.3	50.9	58.0	29.4	36.8	+60
53.0	**57.9	60.5	**54.1	55.8	גיל ממוצע
(7.2)	(12.4)	(8.4)	(11.0)	(10.7)	(סטיית תקן)
					נולד בישראל
					(N)
(83)	(112)	(52)	(143)	(195)	
92.8	**76.8	98.1	**78.3	83.6	כן
7.2	23.2	1.9	21.7	16.4	לא
					השכלה
					(N)
(83)	(112)	(52)	(143)	(195)	
-	**5.4	3.8	**2.8	3.1	לא למד אף פעם בבית הספר
4.8	18.6	23.1	9.0	12.7	יסודית (8 שנות לימוד וכחות)
3.6	15.2	30.8	2.8	10.3	תיכונית חלקית (9-11 שנות לימוד)
19.3	31.3	25.0	26.6	26.2	תיכונית מלאה
19.3	15.2	13.5	18.2	16.9	על-תיכונית (מכללה, הכשרה מקצועית וכו')
53.0	14.3	3.8	40.6	30.8	תואר ראשון או יותר

**0.01 < p

[^] מי שיש להן בן זוג

4.1.2 המצב הכלכלי של משפחות האומנה: מצב תעסוקתי, הכנסה חודשית של משק הבית ובעלות על רכב

לוח 3 מציג נתונים על המצב התעסוקתי ועל ההכנסות של משפחות האומנה.

משפחות שבהן שני בני זוג: ב-47.7% מן המשפחות שני בני הזוג עובדים בשכר, ב-22.0% מן המשפחות שני בני הזוג לא עובדים בשכר, ב-18.5% – רק בן הזוג עובד בשכר וב-10.8% – רק האומנת. שיעור המשפחות שבהן שני בני הזוג עובדים בשכר גבוה יותר באוכלוסייה היהודית (55.2%) משיעורן באוכלוסייה הערבית (26.9%). שיעור המשפחות שבהן שני בני הזוג עובדים בשכר גבוה בקרב משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (68.7%) משיעורן בקרב משפחות של אומנת קרובים (32.1%).

משפחות שבהן אין בן זוג: האומנות שאין להן בן זוג נשאלו אם הן עובדות בשכר. 39.4% מן האומנות דיווחו שהן לא עובדות, 29.5% דיווחו שהן עובדות במשרה מלאה, ו-26.2% דיווחו שהן עובדות במשרה חלקית. שיעור האומנות שלא עובדות בשכר באוכלוסייה הערבית (62.4%) כפול משיעורן באוכלוסייה היהודית (31.1%). ובהתאמה, שיעור האומנות היהודיות שעובדות במשרה מלאה (33.3%) גבוה משיעור האומנות ערביות (18.8%). שיעור האומנות באומנת קרובים שלא עובדות (44.0%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (18.2%), ושיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שעובדות במשרה מלאה (45.5%) גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים (26.0%).

הכנסה חודשית של משק הבית: האומנות נשאלו על ההכנסה החודשית הכוללת של משק הבית נטו (סך ההכנסות ממשכורות, מקצבאות וכל הכנסה אחרת של כל מי שמתגוררים בבית). 37.8% מן האומנות דיווחו שההכנסה החודשית היא פחות מ-8,500 ₪, 13.2% דיווחו שההכנסה החודשית היא יותר מ-20,000 ₪, ו-49% דיווחו שההכנסה החודשית של משק הבית היא בין 8,500 ₪ ל-20,000 ₪.

שיעור המשפחות הערביות שלהן הכנסה חודשית נמוכה יותר מ-8,500 ₪ בחודש (74.1%) גבוה בהרבה משיעורן באוכלוסייה היהודית (24.3%). אין אף משפחה מן האוכלוסייה הערבית שהכנסתה החודשית היא יותר מ-20,000 ₪ לעומת 17.9% מן המשפחות באוכלוסייה היהודית. שיעור המשפחות באומנת קרובים שהכנסתן החודשית נמוכה מ-8,500 ₪ (48.8%) גבוה משיעורן בקרב משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (20.4%).

לוח 3: מצב תעסוקתי והכנסה חודשית של משפחות האומנה על פי דיווחיהן של האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					האם אתם עובדים בשכר?
					(רק מי שמתגוררות עם בן זוג)
(83)	(112)	(52)	(143)	(195)	(N)
68.7	**32.1	26.9	**55.2	47.7	כן, שנינו עובדים בשכר
9.6	11.6	7.7	11.9	10.8	כן, רק אני עובדת
15.7	20.5	26.9	15.4	18.5	כן, רק בן זוגי עובד
4.8	34.8	38.5	16.1	22.0	שנינו לא עובדים בשכר
1.2	1.0	-	1.4	1.0	אחר
					האם את עובדת בשכר?
					(רק מי שאין להן בן זוג)
(11)	(50)	(16)	(45)	(61)	(N)
45.5	*26.0	18.8	33.3	29.5	כן, במשרה מלאה
18.2	28.0	18.8	28.9	26.2	כן, במשרה חלקית
18.2	44.0	62.4	31.1	39.4	לא
18.1	2.0	-	6.7	4.9	אחר
					ההכנסה החודשית הכוללת של משק הבית נטו
					(N)
(83)	(131)	(58)	(156)	(214)	3,500 ₪ או פחות
-	**1.5	1.7	**0.6	0.9	3,501 – 6,000 ₪
8.4	29.0	43.1	12.8	21.0	6,001 – 8,500 ₪
12.0	18.3	29.3	10.9	15.9	8,501 – 12,500 ₪
14.5	25.2	13.8	23.7	21.0	12,501 – 20,000 ₪
38.6	21.4	12.1	34.0	28.0	20,001 – 40,000 ₪
20.5	3.8	-	14.1	10.3	40,001 – יותר מ-40,000 ₪
6.0	0.8	-	3.9	2.9	

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

האומנות נשאלו אם יש בבעלות המשפחה כלי רכב (לוח 4). 41.3% מהן השיבו שיש בבעלות המשפחה רכב אחד, 33.6% השיבו שיש שני כלי רכב ו-25.1% השיבו שאין למשפחה רכב כלל. לשיעור דומה של משפחות אומנה באוכלוסייה היהודית ובאוכלוסייה הערבית אין רכב כלל: 24.8% ו-25.9%, בהתאמה. עם זאת שיעור משפחות האומנה באוכלוסייה היהודית שבבעלותן שני כלי רכב (38.8%) גבוה משיעורן באוכלוסייה הערבית (19%), שיעור המשפחות באומנת קרובים שאין בבעלותן רכב כלל (36.3%) גבוה משיעור זה בקרב המשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים (8%), ושיעור המשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים שבבעלותן שני כלי רכב (55.7%) גבוה משיעור זה בקרב המשפחות באומנת קרובים (19.3%).

לוח 4: בעלות על כלי רכב על פי דיווחיהן של האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (ממוצעים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					האם יש לכם רכב?
				(223)	(N)
				41.3	כן, רכב אחד
				33.6	כן, שני כלי רכב
				25.1	לא
8.0	36.3	25.9	24.8		
55.7	19.3	19.0	38.8		
36.3	**44.4	55.1	*36.4		
(88)	(135)	(58)	(165)		

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$

4.1.3 מאפייני הילדים הביולוגיים של האומנות

לוח 5 מציג נתונים על מאפייני ילדיהן הביולוגיים של האומנות. לאומנות יש בממוצע 3.91 ילדים (סטטיית תקן = 2.61), ומספר הילדים נע בין 0 ל-9. לאומנות הערביות יש בממוצע 4.26 ילדים, ולאומנות היהודיות יש בממוצע 3.78 ילדים. שיעור האומנות באוכלוסייה הערבית שאין להן ילדים גבוה משיעורן באוכלוסייה היהודית: 13.2% לעומת 4.3%, בהתאמה. אין הבדלים בין ממוצע מספר הילדים הביולוגיים של אומנות באומנת קרובים ובין ממוצע מספר הילדים הביולוגיים של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. האומנות נשאלו על גיל הילדים הביולוגיים שלהן. 77.0% דיווחו שילדיהם בני 18 ויותר, 10.0% דיווחו שהם בני 13-17, 6.8% דיווחו שהם בני 7-12 ו-6.2% מן האומנות דיווחו שגיל ילדיהן הוא מלידה ועד גיל 6. באוכלוסייה הערבית אין אף משפחת אומנה שלה ילדים מלידה ועד גיל שלוש, ואילו באוכלוסייה היהודית שיעורן עומד על 3.9%.

האומנות נשאלו כמה מילדיהן הביולוגיים עדיין גרים בבית כיום. 28.6% דיווחו שאף ילד לא גר בבית, 43.7% דיווחו שילד אחד או שניים גרים בבית, 20.6% דיווחו ששלושה או ארבעה ילדים גרים בבית, ו-7.0% מן האומנות דיווחו שחמישה ילדים או יותר עדיין גרים בבית. שיעור המשפחות באומנת קרובים שדיווחו כי בביתן כלל לא גר ילד ביולוגי כיום גבוה משיעורן בקרב אומנה שאינה אומנת קרובים: 40.3% לעומת 9.0%, בהתאמה. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

לוח 5: מאפייני הילדים הביולוגיים של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
כמה ילדים יש לך?					
					(N)
(94)	(162)	(68)	(188)	(256)	
5.3	7.4	13.2	4.3**	6.6	0
8.5	6.2	-	9.6	7.0	1
19.1	17.3	10.3	20.7	18.0	2
21.3	17.9	8.8	22.9	19.1	3
13.8	17.9	23.5	13.8	16.4	4
24.5	23.5	33.8	20.2	23.8	7-5
7.5	9.8	10.4	8.5	9.0	9-8
3.77	3.99	4.26	3.78	3.91	ממוצע (כולל ערך 0)
(2.43)	(2.72)	(2.67)	(2.59)	(2.61)	(סטיית תקון)
גיל הילדים:					
					(N)
(348)	(601)	(249)	(700)	(949)	
1.4	3.7	-	3.9	2.8	לידה עד 3
2.0	4.2	1.2	4.1	3.4	6-3
8.0	6.2	1.6	8.7	6.8	12-7
18.0	5.3	5.2	11.7	10.0	17-13
70.4	80.7	92.0	71.6	77.0	18 ויותר
כמה מהם גרים בבית כיום?					
					(N)
(89)	(149)	(59)	(179)	(238)	
9.0	**40.3	35.6	26.3	28.6	0
25.8	26.2	27.1	25.7	26.1	1
20.2	16.1	16.9	17.9	17.6	2
21.3	6.7	5.1	14.5	12.2	3
12.4	6.0	11.9	7.3	8.4	4
11.3	4.8	3.5	8.3	7.0	5 ויותר
2.52	**1.34	1.44	1.89	1.78	ממוצע (כולל ערך 0)
(1.88)	(1.69)	(1.58)	(1.92)	(1.85)	(סטיית תקון)

**0.01 < p

חשוב על בסיס הפקודה multi response; אי אפשר לחשב מובהקויות, ממוצעים וסטיית תקון

4.1.4 מאפייני כלל ילדי האומנה בטיפול משפחות האומנה

לוח 6 מציג נתונים על כלל ילדי האומנה בטיפולן של משפחות האומנה. אצל כל משפחה יש בממוצע 1.65 ילדים (סטיית תקן = 0.85). 54.3% מן המשפחות מטפלות בילד אחד באומנה, 30.5% מטפלות בשני ילדים, 11.3% מטפלות בשלושה ילדים ו-3.9% מן המשפחות מטפלות בארבעה או בחמישה ילדים. המספר הממוצע של ילדי האומנה אצל משפחות אומנה באוכלוסייה הערבית (ממוצע = 2.03, סטיית תקן = 1.01) גבוה ממספרם הממוצע באוכלוסייה היהודית (ממוצע = 1.52, סטיית תקן = 0.74). שיעור משפחות האומנה היהודיות שמטפלות בילד אומנה אחד גבוה משיעור המשפחות הערביות: 60.1% לעומת 38.2%, בהתאמה, ושיעור משפחות האומנה הערביות המטפלות בשלושה ילדים גבוה משיעור המשפחות היהודיות: 25.0% לעומת 6.4%, בהתאמה. לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

האומנות נשאלו על גיל ילדי האומנה שבטיפולן. 84.4% מהן דיווחו שהילדים בני 6-13: 51.5% דיווחו כי הילדים בני 6-10, ו-32.9% דיווחו כי הילדים בני 11-13. ל-4.3% מן האומנות יש ילדים עד גיל 5, ול-11.3% יש ילדים בני יותר מ-14. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

האומנות המטפלות ביותר מילד אחד נשאלו על הקרבה המשפחתית בין ילדי האומנה שבטיפולן. 89.7% מהן דיווחו שהילדים הם אחים או אחים למחצה, 4.3% דיווחו שאין קשר משפחתי בין הילדים, 4.3% דיווחו שבקרב כמה מן הילדים יש קשר משפחתי ובקרב אחרים אין. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה אך נמצא הבדל לפי סוג האומנה: בקרב שיעור גבוה יותר של משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים אין קשר משפחתי בין הילדים, זאת לעומת השיעור במשפחות של אומנת קרובים: 9.1% לעומת 1.4%, בהתאמה.

לוח 6: מאפייני כלל ילדי האומנה שבטיפול משפחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					כמה ילדי אומנה יש לך בבית?
				(256)	(N)
(94)	(162)	(68)	(188)	54.3	1
53.2	54.9	38.2	**60.1	30.5	2
33.0	29.0	29.4	30.9	11.3	3
11.7	11.1	25.0	6.4	3.5	4
2.1	4.3	5.9	2.6	0.4	5
-	0.6	1.5	-		
1.63	1.67	2.03	**1.52	1.65	ממוצע
(0.78)	(0.89)	(1.01)	(0.74)	(0.85)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					התפלגות כלל ילדי האומנה לפי גיל:
(151)	(272)	(137)	(286)	(423)	(N)
3.3	4.8	0.7	5.9	4.3	עד 5
55.7	49.3	49.7	52.5	51.5	10-6
29.1	34.9	34.3	32.2	32.9	13-11
11.9	11.0	15.3	9.4	11.3	14 ויותר
					מה הקרבה המשפחתית בין ילדי האומנה שאצלן? (למשפחות עם שניים ויותר ילדי אומנה)
(44)	(73)	(42)	(75)	(117)	(N)
9.1	**1.4	4.7	4.0	4.3	אין קשר משפחתי
79.5	95.9	92.9	88.0	89.7	אחים/אחים למחצה
11.4	-	2.4	5.3	4.3	בין חלקם יש קשר משפחתי ובין אחרים אין
-	2.7	-	2.7	1.7	אחר

$p < .01^{**}$

^ חושב על בסיס הפקודה multi response; אי אפשר לחשב מובהקויות, ממוצעים וסטיות תקן

4.1.5 מאפייני ילד האומנה שעל אודותיו רואינה האומנת

לוח 7 מציג את התפלגות ילדי האומנה שעל אודותיהם רואינה האומנות לפי מין. 52.7% מילדי האומנה הן בנות ו-47.3% הם בנים.

לוח 7: מין הילד באומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים		
(162)	(94)	(188)	(68)	(256)	(N)
47.5	46.8	47.9	45.6	47.3	זכר
52.5	53.2	52.1	54.4	52.7	נקבה

הגיל הממוצע של הילדים שעל אודותיהם רואינה האומנות הוא 9.91 (סטיית תקן = 2.21). 58.2% מן הילדים הם בני 6-10, ו-41.8% הם בני 11-13 (**לוח 8**). לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

לוח 8: גיל הילד באומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים		
(162)	(94)	(188)	(68)	(256)	(N)
54.3	64.9	59.5	54.4	58.2	10-6
45.7	35.1	40.5	45.6	41.8	13-11
10.09	9.62	9.79	10.26	9.91	גיל ממוצע
(2.17)	(2.24)	(2.22)	(2.14)	(2.21)	(סטיית תקן)

האומנות באומנת קרובים נשאלו על הקרבה המשפחתית שלהן לילדים שבטיפולן (**לוח 9**). מדיווחיהן עולה כי שיעור האומנות מצד האב באוכלוסייה הערבית גבוה משיעורן באוכלוסייה היהודית – סבתא מצד האב: 45.0% לעומת 17.1%, בהתאמה; ואחות של האב: 14.8% לעומת 5.4%, בהתאמה (לא מובהק). שיעור האומנות מצד האם באוכלוסייה היהודית גבוה משיעורן באוכלוסייה הערבית – סבתא מצד האם: 41.4% לעומת 15.7%, בהתאמה (לא מובהק); ואחות של האם: 18.4% לעומת 12.8%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 9: סוג הקרבה המשפחתית בין הילד באומנת קרובים ובין האומנת על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה (באחוזים)

סך הכול	יהודים	ערבים	(N)
(162)	(111)	(51)	
33.3	**41.4	15.7	סבתא מצד האם
25.9	17.1	45.0	סבתא מצד האב
15.8	18.4	12.8	אחות של האם
7.6	5.4	14.8	אחות של האב
6.9	7.7	0.0	אחות של הילד
6.2	5.5	7.8	אשתו של הדוד
4.3	4.5	3.9	קרבה משפחתית אחרת

$p < .01^{**}$

האומנות נשאלו היכן היה הילד לפני שהגיע אליהן לאומנה (לוח 10). 53.7% מן האומנות דיווחו שהילד היה אצל הוריו, 16.5% דיווחו שהילד היה במרכז חירום או באומנת חירום, 15.7% דיווחו שהילד היה אצל האומנת מאז לידתו, 8.2% דיווחו שהילד היה אצל משפחת אומנה אחרת, 3.5% דיווחו שהילד היה אצל קרובי משפחה אחרים ו-1.6% דיווחו שהילד היה בפנימייה או בהוסטל. שיעור הילדים שהיו אצל הוריהם לפני המעבר למשפחת האומנה הנוכחית גבוה באוכלוסייה הערבית (61.2%) יותר מאשר באוכלוסייה היהודית (51.0%), ושיעור הילדים ששהו במרכז חירום או אומנת חירום גבוה באוכלוסייה היהודית (21.3%) יותר מאשר באוכלוסייה הערבית (3%).

השוואה בין סוגי האומנה מעידה על כך שיש פחות מעברים בחיי ילדים באומנת קרובים מבאומנה שאינה אומנת קרובים – שיעור הילדים השוהים אצל האומנת מאז לידתם גבוה יותר: 24.1% לעומת 1.1%, בהתאמה (לא מובהק); ושיעור הילדים שהגיעו ממשפחת אומנה אחרת גבוה יותר באומנה שאינה אומנת קרובים משיעורם באומנת קרובים: 19.4% לעומת 1.9%, בהתאמה (לא מובהק). נוסף על כך שיעור הילדים שהגיעו ממרכזי חירום ומאומנת חירום גבוה יותר באומנה שאינה אומנת קרובים מבאומנת קרובים: 37.6% לעומת 4.3%, בהתאמה (לא מובהק).

31% מן הילדים הגיעו למשפחות האומנה בלי התערבות ראשונית של שירותי הרווחה ו-69% הגיעו למשפחות האומנה דרך המחלקת לשירותים חברתיים. שיעור המשפחות שאליהן הגיעו הילדים ללא התערבות של שירותי הרווחה גבוה יותר באוכלוסייה הערבית (43.3%) מבאוכלוסייה היהודית (26.6%), ושיעור המשפחות שאליהן הגיעו הילדים ללא התערבות של שירותי הרווחה גבוה באומנת קרובים (43.8%) מבאומנה שאינה אומנת קרובים (8.6%). 96.5% מן האומנות ציינו שהן מוכרות כיום כמשפחות אומנה, ו-98.4% ציינו כי הן מקבלות דמי אחזקה עבור הילד.

בשאלה פתוחה נשאלו האומנות שהילד הגיע אליהן בלי התערבות של שירותי הרווחה על הדרך שבה התקבלה ההחלטה על הגעתו. הן דיווחו על נסיבות שונות שבהן הילד הגיע אליהן וציינו בין היתר מחלה או מוות של האם, גירושין וחתונה מחדש של ההורים ומצב נפשי של האם שלא אפשר לה לגדל את הילד.

”כשאחותי חלתה היא נתנה לי אפוטרופסות על הילדים, זאת הירושה שהיא ירשה לי” (אומנת)

”הם האחים שלי, גרנו בבית עם האימא והאימא נפטרה, אז זה היה ברור שאני מטפלת בהם” (אומנת)

לוח 10: המקום שבו היה הילד לפני שהגיע אל משפחת האומנה, הדרך שבה הגיע אליה, סטטוס משפחת האומנה וקבלת דמי אחזקה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
איפה היה הילד לפני שהגיע אליכם?					
(93)	(162)	(67)	(188)	(255)	(N)
34.4	**64.8	61.2	51.0*	53.7	אצל האם/האב/שני ההורים
37.6	4.3	3.0	21.3	16.5	במרכז חירום או אומנת חירום
1.1	24.1	13.4	16.5	15.7	הוא אצלי מאז לידתו
19.4	1.9	13.4	6.4	8.2	במשפחת אומנה אחרת (לא קרובי משפחה)
1.1	4.9	6.0	2.7	3.5	אצל קרובי משפחה אחרים
4.3	-	1.5	1.6	1.6	בפנימייה או הוסטל
2.1	-	1.5	0.5	0.8	אחר
איך הילד הגיע אליכם?					
(93)	(162)	(67)	(188)	(255)	(N)
8.6	**43.8	43.3	*26.6	31.0	בלי התערבות של שירותי הרווחה
91.4	56.2	56.7	73.4	69.0	דרך המחלקה לשירותים חברתיים

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
האם כיום אתם מוכרים רשמית כמשפחת אומנה?					
(93)	(162)	(67)	(188)	(255)	(N)
4.3	3.1	-	4.8	3.5	לא
95.7	96.9	100.0	95.2	96.5	כן
האם כיום אתם מקבלים דמי אחזקה?					
(89)	(157)	(67)	(179)	(246)	(N)
1.1	-	-	0.6	0.4	לא
97.8	98.7	100.0	97.8	98.4	כן
1.1	1.3	-	1.6	1.2	אחר

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.1.6 מאפייני הבית וצורכי הבית של המשפחות האומנות

האומנות נשאלו על מספר החדרים בבית ועל הצפיפות (לוח 11). מדיווחיהן עולה כי מספר החדרים הממוצע בבית הוא 4.49 (סטיית תקן = 1.51). בממוצע, יש יותר חדרים בביתיהן של משפחות אומנה יהודיות (ממוצע = 4.73 סטיית תקן = 1.47) מאשר בביתיהן של משפחות אומנה ערביות (ממוצע = 3.78, סטיית תקן = 1.39); ויותר חדרים בביתיהן של משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 5.24) מאשר בביתיהן של משפחות של אומנת קרובים (ממוצע = 4.00). ממוצע הצפיפות הוא 1.19 (סטיית תקן = 0.54). ממוצע הצפיפות במשפחות האומנות הערביות (ממוצע = 1.44, סטיית תקן = 0.65) גבוה מממוצע הצפיפות במשפחות האומנה היהודיות (ממוצע = 1.11, סטיית תקן = 0.47). לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

לוח 11: מאפייני הבית של המשפחות האומנות על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (ממוצעים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
מהו מספר החדרים בבית שלכם?					
(88)	(136)	(58)	(156)	(224)	(N)
5.24	**4.00	3.78	**4.73	4.49	ממוצע
(1.42)	(1.36)	(1.39)	(1.47)	(1.51)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					מספר הנכשות המתגוררות בבית:
(87)	(135)	(58)	(164)	(222)	(N)
5.87	**4.52	5.10	5.03	5.05	ממוצע
(2.30)	(1.95)	(2.25)	(2.18)	(2.19)	(סטיית תקן)
					צפיכות (מספר אנשים לחדר):
(87)	(135)	(58)	(164)	(222)	(N)
1.18	1.20	1.44	**1.11	1.19	ממוצע
(0.52)	(0.56)	(0.65)	(0.47)	(0.54)	(סטיית תקן)

$p < .05^* p < .01^{**}$

האומנות נשאלו על צורכי הבית – דברים שחסרים להן בבית ושהן צריכות עזרה בהשגתם (**לוח 12**). מדד מסכם מראה כי האומנות דיווחו בממוצע על 2.02 צרכים (סטיית תקן = 2.51) מרשימה של 17 צרכים שהוצגה בפניהן. אומנות ערביות דיווחו בממוצע על יותר צרכים (ממוצע = 2.66, סטיית תקן = 2.52) מאומנות יהודיות (ממוצע = 1.80, סטיית תקן = 2.47), ואומנות באומנת קרובים דיווחו בממוצע על יותר צרכים (ממוצע = 2.35, סטיית תקן = 2.67) מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 1.51, סטיית תקן = 2.15). הצרכים חולקו לשלוש קטגוריות: מוצרים ושירותים לילד; תיקונים ואחזקת הבית; עזרה אנושית.

מוצרים ושירותים לילד: בסולם הנע בין 0 (אין כל צורך) ל-9 (צורך ב-9 מוצרים ושירותים לילד) דיווחו האומנות על צורך במוצרים ושירותים לילד (ממוצע = 1.21, סטיית תקן = 1.56). למשל, 31.7% מן האומנות דיווחו שהן צריכות עזרה במימון חוגים לילדים, 23.7% דיווחו שהילד צריך מחשב/טאבלט, ו-14.3% דיווחו שהן צריכות מיטה נוחה וארון לילד. שיעור האומנות הערביות שדיווחו על צורך במיטה נוחה וארון לילד (25.9%) גבוה משיעור האומנות היהודיות (10.2%) ($p < .01$), ושיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על צורך זה (18.4%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (8.0%).

תיקונים ואחזקת הבית: בסולם הנע מ-0 (אין כל צורך) ל-6 (צורך בעזרה משישה סוגים) דיווחו האומנות על צורך בתיקונים או עזרה באחזקת הבית (ממוצע = 0.51, סטיית תקן = 0.95). למשל, 10.7% מן האומנות דיווחו שהן צריכות סיוע בהפעלת מחשב או בתחזוקה שלו.

עזרה אנושית: בסולם הנע בין 0 (אין כל צורך) ל-2 (צורך בעזרה משני סוגים) דיווחו האומנות על צורך בפעולות של עזרה אנושית (ממוצע = 0.29, סטיית תקן = 0.56). למשל, 17.0% מן האומנות דיווחו שהן צריכות עזרה בעבודות הבית. שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על צורך בעזרה בעבודת הבית גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כך: 22.7% לעומת 13.2%, בהתאמה.

לוח 12: צורכי הבית (דברים שחסרים בבית) על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
מוצרים ושירותים לילד					
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	(N)
8.0	*18.4	25.9	**10.2	14.3	מיטה נוחה וארון
9.1	*19.1	20.7	13.3	15.2	צעצועים מתאימים או חומרי יצירה והעשרה
8.0	*18.4	22.4	*11.4	14.3	שולחן לשיעורים
9.1	14.7	13.8	12.0	12.5	בגדים במידה של הילד
3.4	7.4	8.6	4.8	5.8	ספרים
15.9	*28.7	36.2	**19.3	23.7	מחשב/טאבלט
20.5	**39.0	37.9	29.5	31.7	עזרה במימון חוגים
3.4	1.5	5.2	*1.2	2.2	עזרה בשיעורי בית או שירותי עזר
1.1	1.5	1.7	1.2	1.3	עזרה בטיפול שיניים
0.78	**1.49	1.72	**1.03	1.21	ממוצע
(1.29)	(1.66)	(1.67)	(1.49)	(1.56)	(סטיית תקן)
תיקונים ואחזקת הבית					
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	(N)
2.3	**14.7	17.2	*7.2	9.8	מכשירי חשמל תקינים (למשל, טלוויזיה ותנור)
5.7	5.9	8.6	4.8	5.8	עזרה בטיפול ברטיבות בבית
5.7	10.3	13.8	*6.6	8.5	עזרה עם החימום בבית
5.7	*14.0	12.1	10.2	10.7	עזרה במימון נוסף של מוצרי מזון
6.8	5.1	12.1	*3.6	5.8	חיבור לרשת אינטרנט
6.8	13.2	10.3	10.8	10.7	סיוע בהפעלת מחשב או תחזוקה שלו כדי לעזור לילדים בלימודים
0.33	*0.63	0.74	*0.43	0.51	ממוצע
(0.74)	(1.05)	(0.93)	(0.94)	(0.95)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					עזרה אנושית
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	(N)
22.7	*13.2	12.1	18.7	17.0	עזרה בעבודות הבית
17.0	*9.6	6.9	14.5	12.5	עזרה עם הילד בבית (למשל, בייביסיטר)
0.40	*0.23	0.19	*0.33	0.29	ממוצע
(0.63)	(0.50)	(0.48)	(0.59)	(0.56)	(סטיית תקן)
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	מספר צרכים (ללא 'אחר')
1.51	*2.35	2.66	*1.80	2.02	ממוצע
(2.15)	(2.67)	(2.52)	(2.47)	(2.51)	(סטיית תקן)
					האם יש צורך להפוך את הבית/ המרפסת/החצר לבטיחותיים יותר לילד?
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	(N)
6.8	*14.7	24.1	**7.2	11.6	כן
93.2	85.3	75.9	92.8	88.4	לא

$p < .01^{**}$ $p < .05^{*}$

4.2 תפקוד הילד ומצב בריאותו

4.2.1 תפקוד התנהגותי-רגשי של הילד

בעיות בתפקוד ההתנהגותי והרגשי של הילד והתנהגות פרו-סוציאלית האומנות נשאלו על תפקודו ההתנהגותי והרגשי של הילד, ובפרט על עולמות התוכן האלה: בעיות התנהגות (כמו חוסר צייתנות וגניבות), בעיות רגשיות (כמו סממני דיכאון או חרדה), בעיות שקשורות להיפראקטיביות (כמו חוסר יכולת להתרכז ואי-שקט) ובעיות חברתיות (כמו בדידות או קונפליקטים רבים עם קבוצת השווים) (**לוח 13**).

אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על יותר בעיות התנהגות ועל בעיות רגשיות מאומנות באומנת קרובים. בעיות התנהגות: למשל, בעוד 22% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי הילד משקר או מרמה לעיתים קרובות, דיווחו על כך רק 9.6% מן האומנות באומנת קרובים; בעיות רגשיות: למשל, בעוד 43.3% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים

דיווחו כי לילד יש הרבה פחדים, דיווחו על כך רק 23.2% מן האומנות באומנת קרובים; סימפטומים של היפראקטיביות: למשל, בעוד 33% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי הילד לא מפסיק לזוז ויושב "על קוצים", דיווחו על כך רק 18.2% מן האומנות באומנת קרובים (לא מופיע בלוח). במדד המסכם את כלל הבעיות בתפקוד ההתנהגותי-רגשי של הילד, אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על יותר קשיים (ממוצע = 14.47, סטיית תקן = 7.62) מאומנות באומנת קרובים (ממוצע = 10.25, סטיית תקן = 7.36). לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

בהלימה עם ממצא זה, שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על התנהגות חיובית, פרו-סוציאלית, של הילד גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. כך למשל, בעוד 67.7% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הילד מתחשב ברגשות של אחרים, דיווחו על כך 47.3% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה (לא מופיע בלוח).

לוח 13: מדדים מסכמים: בעיות התנהגות, בעיות רגשיות והתנהגות פרו-סוציאלית של הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה	אומנת קרובים	ערבים	יהודים	^SDQ (מדדים מסכמים):	
				(250)	(N)
3.28	**2.22	2.52	2.64	2.61	ממוצע של בעיות התנהגות
(2.56)	(2.02)	(2.18)	(2.32)	(2.28)	(סטיית תקן)
3.69	**2.70	3.27	2.99	3.06	ממוצע של בעיות רגשיות
(2.26)	(2.40)	(2.48)	(2.37)	(2.39)	(סטיית תקן)
5.28	**3.36	3.75	4.17	4.06	ממוצע של סימפטומים של היפראקטיביות
(3.02)	(2.88)	(2.93)	(3.12)	(3.07)	(סטיית תקן)
2.21	1.97	2.32	1.96	2.06	ממוצע של קשיים עם קבוצת השווים
(2.36)	(1.93)	(1.93)	(2.15)	(2.10)	(סטיית תקן)
7.60	**8.35	8.20	8.04	8.08	ממוצע של התנהגות פרו-סוציאלית
(2.32)	(1.90)	(1.79)	(2.19)	(2.09)	(סטיית תקן)
14.47	**10.25	11.86	11.76	11.79	ממוצע – מדד קשיים כולל
(7.62)	(7.36)	(7.92)	(7.66)	(7.71)	(סטיית תקן)

**0.01 < p

^The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (שאלון קשיים וכוחות)

השינוי שחל במצבו הרגשי של הילד ובהתנהגותו בעקבות משבר הקורונה

האומנות נשאלו אם בעקבות משבר הקורונה הן מרגישות שחל שינוי במצבו הרגשי של הילד או בהתנהגות שלו. 60.9% מן האומנות דיווחו כי מצבו הרגשי או התנהגותו של הילד לא השתנו, ו-20.6% דיווחו כי מצבו הרגשי והתנהגותו השתנו לרעה וכי יש לו יותר קשיי התנהגות או קשיים רגשיים. עם זאת 11.0% מן האומנות דיווחו כי בעקבות משבר הקורונה חל שינוי לטובה במצבו הרגשי של הילד ובהתנהגותו. יש לציין כי שיעור האומנות היהודיות שדיווחו על שיפור (13.1%) גבוה משיעור האומנות הערביות (6.2%) (לא מובהק), וכי שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על שיפור (15.4%) גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים (8.9%) (לא מובהק).

4.2.2 תפקוד הילד בלימודים

מדיווחיהן של האומנות עולה כי 94.0% מן הילדים באומנה לומדים בכיתה א' ויותר, ו-6.0% עדיין בגן. 75.2% מן הילדים לומדים במסגרות של החינוך הרגיל, והיתר (24.8%) – במסגרות של החינוך המיוחד או בשילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל. שיעור הילדים היהודים שנמצאים במסגרת של חינוך מיוחד או שילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל (28.4%) גבוה משיעור הילדים הערבים (13.8%) (לא מובהק), ושיעור הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים שלומדים במסגרת של חינוך מיוחד או שילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל (30.3%) גבוה משיעור הילדים באומנת קרובים (21.7%) (לא מובהק).

קשיים בלימודים

האומנות התבקשו להעריך את מצבו של הילד (בכיתה א' ויותר) לעומת מצבם של ילדים אחרים שהן מכירות ולציין עד כמה יש לו קשיים בחמישה תחומים: חשבון, כתיבה, הבנת הוראות, קריאה, שפה ואוצר מילים (**לוח 14**). 21.1% מן האומנות דיווחו על קושי בינוני בחשבון ו-19.4% דיווחו על קושי רב. 20.7% דיווחו על קושי בינוני בכתיבה ו-19.4% דיווחו על קושי רב. 25.0% דיווחו על קושי בינוני בהבנת הוראות, ו-15.4% דיווחו על קושי רב. 21.4% דיווחו על קושי בינוני בקריאה, ו-17.4% דיווחו על קושי רב. ולבסוף, 17.3% מן האומנות דיווחו על קושי בינוני בשפה ואוצר מילים, ו-13.7% דיווחו על קושי רב.

בממוצע, אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על יותר קשיים בלימודים (ממוצע = 2.25, סטיית תקן = 1.95) לעומת אומנות באומנת קרובים (ממוצע = 1.69, סטיית תקן = 1.79) (לא מופיע בלוח). למשל, בעוד 28.0% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על קושי רב בכתיבה, דיווחו על כך רק 14.5% מן האומנות באומנת קרובים; ובעוד 24.4% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו על קושי רב בהבנת הוראות, דיווחו על כך רק 10.3% מן האומנות באומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

מדיווחי האומנות נבנה מדד מסכם. ממנו עולה כי 65.4% מהן דיווחו על קושי בינוני או רב בתחום אחד לפחות: 17.1% דיווחו על קושי בינוני או רב בתחום אחד, 21.5% דיווחו על קושי בינוני או רב בשני תחומים או בשלושה, ו-25.9% מן האומנות דיווחו על קושי בינוני או רב בארבעה או חמישה תחומים (25.9%) (לא מופיע בלוח).

לוח 14: קשיים של הילד בתחומי לימוד שונים לעומת קשייהם של ילדים אחרים בני גילו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים	תחומי הלימוד	
קריאה					
(81)	(143)	(60)	(164)	(224)	(N)
58.0	62.9	58.3	62.2	61.2	כלל לא/במידה מועטה
21.0	21.7	25.0	20.1	21.4	במידה בינונית
21.0	15.4	16.7	17.7	17.4	במידה רבה/רבה מאוד
כתיבה					
(82)	(145)	(61)	(166)	(227)	(N)
51.2	*64.8	65.6	57.8	59.9	כלל לא/במידה מועטה
20.8	20.7	23.0	19.9	20.7	במידה בינונית
28.0	14.5	11.4	22.3	19.4	במידה רבה/רבה מאוד
חשבון					
(82)	(145)	(60)	(167)	(227)	(N)
52.4	*63.4	63.3	58.1	59.5	כלל לא/במידה מועטה
20.7	21.4	26.7	19.2	21.1	במידה בינונית
26.9	15.2	10.0	22.8	19.4	במידה רבה/רבה מאוד
הבנת הוראות					
(82)	(146)	(61)	(167)	(228)	(N)
52.4	*63.7	57.4	60.5	59.6	כלל לא/במידה מועטה
23.2	26.0	31.1	22.8	25.0	במידה בינונית
24.4	10.3	11.5	16.7	15.4	במידה רבה/רבה מאוד
שפה ואוצר מילים					
(81)	(145)	(61)	(165)	(226)	(N)
59.3	*74.5	72.1	67.9	69.0	כלל לא/במידה מועטה
21.0	15.2	14.8	18.2	17.3	במידה בינונית
19.7	10.3	13.1	13.9	13.7	במידה רבה/רבה מאוד

$p < .05^*$

סיוע במסגרת הלימודים

האומנות נשאלו אם הילד מקבל עזרה נוספת בלימודים במסגרת בית הספר בעת שגרה. 43.0% ציינו שכן ו-57.0% ציינו שלא. שיעור האומנות היהודיות שדיווחו על קבלת סיוע (46.4%) גבוה משיעורן של האומנות הערביות שדיווחו על כך (33.9%). לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

שיעורים פרטיים

האומנות נשאלו אם הילד מקבל שיעורים פרטיים לאחר שעות הלימודים בעת שגרה. 42.6% מן האומנות דיווחו שכן. שיעור האומנות הערביות שדיווחו על קבלת שיעורים פרטיים (66.1%) גבוה משיעורן של האומנות היהודיות שדיווחו על כך (33.9%), ושיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על קבלת שיעורים פרטיים (45.3%) גבוה משיעורן של אומנות באומנה שאינה אומנות קרובים שדיווחו על כך (37.8%) (לא מובהק).

במבחן t נבדק הקשר בין רמת ההשכלה של האומנת ובין קבלת הילד שיעורים פרטיים (לוח 15). נמצא כי ממוצע השכלת האומנות של מי שמקבלים שיעורים פרטיים נמוך מממוצע השכלת האומנות של מי שלא מקבלים שיעורים פרטיים (ממוצע = 4.06 וסטיית תקן = 1.44 לעומת ממוצע = 4.52 וסטיית תקן = 1.46). כפי הנראה הדבר מעיד על כך שניתנים שיעורים פרטיים בשיעורים גבוהים יותר לילדים שהאומנות שלהם משכילות פחות. באומנה שאינה אומנת קרובים נמצא קשר בין השכלת האומנות ובין קבלת הילד שיעורים פרטיים (ממוצע השכלה = 4.68, סטיית תקן = 1.35). באומנת קרובים לא נמצא קשר כזה.

לוח 15: הקשר בין רמת ההשכלה של האומנת ובין קבלת הילד שיעורים פרטיים על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבית	יהודית		
הילד לא מקבל שיעורים פרטיים					
(51)	(80)	(21)	(110)	(131)	(N)
5.47	3.91	2.76	4.85	4.52	ממוצע
(0.76)	(1.48)	(1.37)	(1.22)	(1.46)	(סטיית תקן)
הילד מקבל שיעורים פרטיים					
(31)	(67)	(41)	(57)	(98)	(N)
4.68	3.78	3.22	4.67	4.06	ממוצע
(1.35)	(1.39)	(1.31)	(1.20)	(1.44)	(סטיית תקן)
** -3.00	-0.58	1.26	-0.95	** -2.37	t

$\hat{1} = 1$ לא למדה, $2 =$ יסודית (עד 8 ש"ל), $3 =$ תיכונית חלקית (9-11 ש"ל), $4 =$ תיכונית מלאה, $5 =$ על-תיכונית, $6 =$ תואר ראשון ויותר
 $p < .01^{**}$

הערה: נבדקו הקשרים בין השכלת האומנות ובין קבלת שיעורים פרטיים בתוך כל קבוצה. לא נבדקו הבדלים בין קבוצות האוכלוסייה ובין סוגי האומנה.

סיוע נוסף בתחום הלימודים

האומנות נשאלו אם להערכתן הילד זקוק לסיוע נוסף בלימודים באופן כללי בעת שגרה. 58.7% מן האומנות השיבו בחיוב. שיעור האומנות הערביות שדיווחו כי הילד זקוק לסיוע נוסף (79%) גבוה משיעור האומנות היהודיות שדיווחו על כך (51.2%), ושיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי הילד זקוק לסיוע נוסף (61.5%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על כך (53.7%). (לא מובהק).

האומנות נשאלו אם הילד זקוק לסיוע נוסף בלימודים באופן כללי בעת שגרה גם בשאלה פתוחה. מתשובותיהן עלה כי הילדים זקוקים לסוגי הסיוע האלה: שיעורי עזר/תגבור לימודי במקצועות שונים או שעות נוספות של שיעורי עזר, אם הילד כבר מקבל שיעורי עזר/תגבור לימודי; עזרה בלימודים בתקופת המבחנים; חונכות; סיוע בשמירה על סדר וארגון; שיעורי הוראה מתקנת פרטנית להתמודדות עם קשיים בלימודים ועם פערים שנצברו במשך השנים.

האומנות, בפרט באומנת קרובים, ציינו כי הן חשות שאין להן הכלים לסייע לילדים שבטיפולן מבחינה לימודית, ועל כן הן זקוקות לסיוע חיצוני.

” הילד צריך מורה מתקנת... משהו, זה ילד שנולד בארץ ואין לו עברית, אין לו אפילו אוצר מילים, וזה לא נורמלי”. (אומנת)

” צריך יותר חיזוקים, קשה לו, יש פער רציני, הפער נובע מחוסר ביטחון, לפני שהוא מתחיל הוא כבר אומר שהוא לא יכול ולא יודע ואז כשיושבים איתו הוא מקבל ביטחון”. (אומנת)

” צריך לעזור בעניין של לאסוף אותו כי הוא מאוד מפוזר והולך רק לתחום שמעניין אותו, במקום להתייחס להכול. אני לא רוצה להיות המורה שלו אלא הסבתא שלו. צריך שגורם חיצוני יעשה זאת וייתן דחיפה”. (אומנת)

כשנשאלו האומנות אם להערכתן היה הילד זקוק לסיוע נוסף בלימודים באופן כללי כאשר למד מרחוק בעת מגפת הקורונה, 57.0% מהן השיבו בחיוב. שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שהשיבו בחיוב (63.4%) גבוה משיעורן של אומנות באומנת קרובים שהשיבו כך (53.4%) (לא מובהק), ושיעור האומנות הערביות שהשיבו בחיוב (59.7%) גבוה משיעורן של האומנות היהודיות שהשיבו כך (56%) (לא מובהק).

התנהגות הילד במסגרת החינוך והקשר בין המשפחה האומנת ובין הצוות

האומנות נשאלו אם ככלל יש לילד בעיות משמעת והתנהגות במסגרת החינוך. 59.0% מן האומנות השיבו כלל לא, 13.9% השיבו לעיתים רחוקות, 17.6% השיבו לפעמים, ו-9.4% – לעיתים קרובות. שיעור האומנות באומנת קרובים שילדו אין כלל קשיי משמעת (66.5%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על כך (46.1%).

עוד נשאלו האומנות אם כאשר יש לילד קושי, הן (או בני הזוג) יוצרים קשר עם המורה של הילד או עם מישהו אחר מן הצוות החינוכי במסגרת החינוך. 5.3% מן האומנות השיבו כלל לא, 11.5% השיבו במידה מועטה ו-13.5% השיבו לעיתים רחוקות. לעומתן 13.1% השיבו לפעמים ו-56.6% השיבו כי זה קורה לעיתים קרובות. שיעור האומנות היהודיות שיוצרות קשר עם הצוות גבוה

משיעורן של האומנות הערביות: למשל, בעוד 23.4% מן האומנות הערביות יוצרות קשר במידה מועטה עם הצוות, רק 7% מן האומנות היהודיות דיווחו על כך.

בתשובה לשאלה אם הן מרגישות שהצוות החינוכי משתף אותן מספיק במצב הילד, השיבו 67.5% מן האומנות כי זה קורה לעיתים קרובות, 13.6% השיבו כי זה קורה לפעמים, 15.7% השיבו כי זה קורה לעיתים רחוקות, ו-3.3% מן האומנות השיבו כלל לא. שיעור האומנות הערביות שדיווחו כי הן חשות שהצוות לא משתף אותן כלל (7.8%) גבוה משיעור האומנות היהודיות שדיווחו על כך (1.3%) (לא מובהק).

השתתפות בצהרון או במועדונית בשעות אחר הצהריים

21.7% מן האומנות דיווחו כי הילד הולך לצהרון בעת שגרה. נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה: בעוד 27.2% מן האומנות היהודיות דיווחו כי ילדן הולך לצהרון, רק 6.3% מן האומנות הערביות דיווחו על כך; ובעוד 29.2% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי ילדן הולך לצהרון, רק 17.4% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו על כך. כאשר נשאלו האומנות אם ילדן הולך למועדונית בשעות אחר הצהריים, 11.5% מהן השיבו בחיוב. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

השתתפות הילד בחוגים בצהרון או בחוגים פרטיים

האומנות שילדיהן הולכים לצהרון נשאלו אם בעת שגרה הילד משתף בחוגים במסגרת זו. 63.5% מן האומנות השיבו בחיוב. שיעור האומנות היהודיות שדיווחו כי ילדן משתף בחוג במסגרת הצהרון (64.6%) גבוה משיעור האומנות הערביות שדיווחו כך (50.0%) (לא מובהק), ושיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי ילדן משתף בחוג במסגרת הצהרון (66.7%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כך (60.0%) (לא מובהק).

באשר לחוגים פרטיים אחר הצהריים (שלא במסגרת הצהרון), השיבו 55.6% מן האומנות שהילד משתף בחוגים פרטיים. שיעור האומנות היהודיות שדיווחו כי ילדן הולך לחוגים אחר הצהריים (62.3%) גבוה משיעור האומנות הערביות שדיווחו כך (37.5%) (לא מובהק), ושיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כי ילדן הולך לחוגים פרטיים אחר הצהריים (64%) גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים שהשיבו כך (50.7%) (לא מובהק).

4.2.3 מצב הבריאות של הילד

הבריאות הגופנית של הילד

86.2% מן האומנות הגדירו את הבריאות הגופנית של הילד "טובה מאוד" או "מצוינת", 11.8% הגדירו אותה "טובה", 1.6% הגדירו אותה "לא טובה" ו-0.4% הגדירו אותה "בסדר". לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

מגבלות של הילד: מוגבלות, מחלות כרוניות וקשיים

הנתונים בנושא זה מציגים תמונה מורכבת למדיי (**לוח 13**). 37.4% מן האומנות דיווחו כי לילדיהן יש קשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים ו-28.3% דיווחו על לקות למידה כלשהי. 11.8% דיווחו כי לילד עיכוב התפתחותי, ואחוז זהה דיווחו על עיכוב בשפה. 7.9% מן האומנות דיווחו כי לילדיהן מחלה כרונית כלשהי, 5.9% דיווחו על מוגבלות קוגניטיבית או שכלית ו-3.5% דיווחו על מוגבלות פיזית. בסך הכול דיווחו האומנות על ממוצע של 1.06 מגבלות של הילד (סטיית תקן = 1.33), מבין שבע המגבלות שהוצגו בפניהן (לא מופיע בלוח).

השוואה בין קבוצות אוכלוסייה ובין סוגי האומנה העלתה כמה הבדלים (**לוח 16**). אומנות יהודיות דיווחו על יותר מגבלות (ממוצע = 1.19, סטיית תקן = 1.42) מאומנות ערביות (ממוצע = 0.96, סטיית תקן = 0.73) (לא מופיע בלוח) – על קשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים: 41.2% לעומת 26.9%, בהתאמה; על עיכוב התפתחותי: 14.4% לעומת 4.5%, בהתאמה; על עיכוב בשפה: 15% לעומת 3.0%, בהתאמה. לא נמצאו הבדלים בין קבוצות האוכלוסייה בנוגע למוגבלות פיזית, למחלה כרונית כלשהי אצל הילד וללקויות למידה כלשהי.

אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על יותר מגבלות (ממוצע = 1.38, סטיית תקן = 1.54) מאומנות באומנת קרובים (ממוצע = 0.89, סטיית תקן = 1.16) (לא מופיע בלוח). הן דיווחו יותר על עיכוב התפתחותי של הילד: 20.7% לעומת 6.8%, בהתאמה; על עיכוב בשפה: 18.5% לעומת 8.0%, בהתאמה; על לקות למידה כלשהי: 35.9% לעומת 24.1%, בהתאמה. לא נמצאו הבדלים בין סוגי האומנה בנוגע לקשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים, למוגבלות קוגניטיבית ולמחלה כרונית כלשהי אצל הילד.

לוח 16: מגבלות של הילד: מוגבלות, מחלה כרונית וקשיים על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(162)	(92)	(67)	(187)	(254)	(N)
2.5	5.4	6.0	2.7	3.5	מוגבלות פיזית
34.6	42.4	26.9	*41.2	37.4	קשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים
4.3	8.7	-	* 8.0	5.9	מוגבלות קוגניטיבית/שכלית
**6.8	20.7	4.5	*14.4	11.8	עיכוב התפתחותי
*8.0	18.5	3.0	**15.0	11.8	עיכוב בשפה
8.6	6.5	7.5	8.0	7.9	מחלה כרונית כלשהי
*24.1	35.9	25.4	29.4	28.3	לקות למידה כלשהי

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

בעיית משקל

10.9% מן האומנות דיווחו שלילד יש עודף משקל, ו-5.1% דיווחו כי משקלו נמוך מדי. באשר למשקל נמוך של הילד, אומנות יהודיות דיווחו על כך יותר מאומנות ערביות: 6.5% לעומת 1.6%, בהתאמה (לא מובהק); ואומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על כך יותר מאומנות באומנת קרובים: 10.4% לעומת 2.2%, בהתאמה (לא מובהק).

סימפטומים גופניים

האומנות נשאלו על סימפטומים גופניים שמהם סבל הילד פעם אחת לפחות במשך שלושת החודשים שלפני הסקר (לוח 17). המדד המסכם מראה כי האומנות דיווחו בממוצע על 1.83 סימפטומים גופניים (סטיית תקן = 2.07) מבין 15 סימפטומים שהוצגו בפניהן.

אומנות יהודיות (ממוצע = 2.01, סטיית תקן = 2.18) דיווחו על יותר סימפטומים מאומנות ערביות (ממוצע = 1.39, סטיית תקן = 1.65) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 10.9% מן האומנות היהודיות דיווחו על הרטבה, דיווחו על כך 3.1% מן האומנות הערביות; בעוד 33.9% מן האומנות היהודיות דיווחו על כאבי בטן, דיווחו על כך 23.4% מן האומנות הערביות (לא מובהק); ובעוד 10.9% מן האומנות היהודיות דיווחו על פריחות בעור או בעיות בעור, דיווחו על כך 1.6% מן האומנות הערביות.

אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 2.05, סטיית תקן = 2.21) דיווחו על יותר סימפטומים גופניים מאומנות באומנת קרובים (ממוצע = 1.71, סטיית תקן = 1.98) (לא מובהק; לא מופיע בלוח).

לוח 17: סימפטומים גופניים שמהם סבל הילד פעם אחת לפחות בשלושת החודשים שלפני הסקר על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
(83)	(146)	(64)	(165)	(229)	(N)
24.1	19.9	18.8	22.4	21.4	כאבי ראש
27.7	28.7	29.7	27.9	28.4	כאב גרון או שיעולים
13.3	9.6	12.5	10.3	10.9	כאבי שרירים (או כאבי גדילה)
33.7	29.5	23.4	33.9	31.0	כאבי בטן
39.8	31.5	27.6	37.6	34.5	הצטננות, או אף סתום
6.0	9.6	7.8	8.5	8.3	כאבי אוזניים
3.6	6.2	4.7	5.5	5.2	עצירות
7.2	5.5	3.1	7.3	6.1	הקאות
15.7	**4.8	3.1	*10.9	8.7	הרטבה (בלילה או ביום)
6.0	*1.4	0.0	*4.2	3.1	אי-שליטה בסוגרים
12.0	6.2	1.6	*10.9	8.3	פריחות בעור או בעיות בעור

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
8.4	6.8	1.6	*9.7	7.4	שלשולים
1.2	1.4	1.6	1.2	1.3	אלרגיות
3.6	4.1	3.1	4.2	3.9	שינוי ניכר במשקל
2.4	6.2	1.6	6.1	4.8	קשיי נשימה
28.9	36.3	42.2	*30.3	33.6	הילד לא סבל משום תופעה

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.3 מאפייני התפקוד של האומנות והקשר עם הילד

4.3.1 הבריאות הגופנית של האומנות

האומנות התבקשו להגדיר את בריאותן הגופנית, כפי שהיא בדרך כלל (**לוח 18**). 6.7% הגדירו אותה "לא טובה", 32.0% הגדירו אותה "טובה", 32.0% הגדירו אותה "טובה מאוד" ו-29.3% הגדירו אותה "מצוינת".

אומנות ערביות דיווחו על בריאות גופנית טובה פחות מזו של אומנות יהודיות: בעוד 3.7% בלבד מן האומנות היהודיות דיווחו כי בריאותן "לא טובה", דיווחו על כך 14.8% מן האומנות הערביות; ובעוד 68.8% מן האומנות היהודיות דיווחו כי בריאותן "טובה מאוד" או "מצוינת", דיווחו על כך רק 42.7% מן האומנות הערביות. אומנות באומנת קרובים דיווחו על בריאות גופנית טובה פחות מזו של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים: בעוד 8.5% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי בריאותן "לא טובה", דיווחו על כך רק 3.7% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים; ובעוד 73.4% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי בריאותן "טובה מאוד" או "מצוינת", דיווחו על כך 54.2% מן האומנות באומנת קרובים (לא מובהק).

בדומה, נמצאו הבדלים הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה בנוגע למחלה כרונית שממנה סובלת האומנת: 33.5% מן האומנות דיווחו כי הן סובלות ממחלה כרונית כלשהי. אומנות ערביות דיווחו על מחלה כרונית (52.5%) בשיעור כפול כמעט מאומנות יהודיות (27%) (לא מובהק), ואומנות באומנת קרובים דיווחו על מחלה כרונית (42.7%) בשיעור יותר מכפול מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (18.0%) (לא מובהק).

לוח 18: בריאותן הגופנית של האומנות וקיומה של מחלה כרונית על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים		
בדרך כלל, איך היית מגדירה את בריאותך הגופנית?					
(83)	(142)	(61)	(164)	(225)	(N)
3.7	*8.5	14.8	**3.7	6.7	לא טובה
22.9	37.3	42.5	28.0	32.0	טובה
36.1	29.6	19.7	36.6	32.0	טובה מאוד
37.3	24.6	23.0	31.7	29.3	מצוינת
האם את סובלת ממחלה כרונית כלשהי?					
(89)	(150)	(61)	(178)	(239)	(N)
82.0	**57.3	47.5	**73.0	66.5	לא
18.0	42.7	52.5	27.0	33.5	כן

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.3.2 דחק (סטריס) הורי של האומנות

האומנות נשאלו סדרת שאלות בנוגע לרמת הדחק ההורי שלהן (לוח 19). נמצאה רמה בינונית-גבוהה של דחק (ממוצע = 2.72, סטיית תקן = 0.94) (לא מופיע בלוח). כך למשל, 16.8% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות חלקית עם ההיגד ולפיו הן מוצאות את עצמן מוותרות על חייהן כדי לענות על צרכי הילד שבטיפולן, יותר ממה שציפו, ו-52.1% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד זה. 16.8% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות חלקית עם ההיגד ולפיו הן מרגישות עמוסות ואין להן דקה לנשום, ו-31.1% דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד זה.

אומנות ערביות דיווחו על רמה גבוהה יותר של דחק הורי (ממוצע = 3.18, סטיית תקן = 0.82) מאומנות יהודיות (ממוצע = 2.57, סטיית תקן = 0.94) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 78.7% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד ולפיו הן מוצאות את עצמן מוותרות על חייהן כדי לענות על צרכי הילד שבטיפולן יותר ממה שציפו, דיווחו על כך רק 42.9% מן האומנות היהודיות; ובעוד 44.3% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד ולפיו הטיפול בילד לא משאיר להן הרבה זמן לעצמן, דיווחו על כך רק 28.7% מן האומנות היהודיות. נוסף על כך בעוד 31.1% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד ולפיו מאז שיש להן את הילד באומנה הן מרגישות שהן כמעט אף פעם לא יכולות לעשות דברים שהן אוהבות לעשות, דיווחו על כך רק 11.9% מן האומנות היהודיות; ובעוד 73.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד ולפיו הן

מרגישות שיש להן יותר מטלות ומשימות בחיים, דיווחו על כך רק 42.4% מן האומנות היהודיות. ולבסוף, בעוד 50.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד ולפיו הן היו רוצות שמישהו יעזור להן בעומס שבו הן נמצאות, דיווחו על כך רק 30.5% מן האומנות היהודיות.

לא נמצא הבדל בין ממוצע הדחק שחוות אומנות באומנת קרובים (ממוצע = 2.71, סטיית תקן = 0.98) ובין ממוצע הדחק שחוות אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 2.74, סטיית תקן = 0.89) (לא מופיע בלוח). עם זאת נמצאו הבדלים בנוגע לפריטים מסוימים של דחק המצביעים על מגמה מעורבת: מחד גיסא, יש פריטים שבנוגע אליהם אומנות באומנת קרובים דיווחו על יותר דחק הורי. כך למשל, בעוד 12.8% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות כי הן עושות הכול בשביל המשפחה ולא נראה להן שיש מי שמעריך, דיווחו על כך רק 3.4% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים; ובעוד 56.4% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות עם ההיגד ולפיו הן מוצאות את עצמן מוותרות על חייהן כדי לענות על צרכי הילד (או הילדים) באומנה יותר ממה שציפו, דיווחו על כך 44.9% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. מאידך גיסא, יש פריטים שבנוגע אליהם דיווחו אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים על יותר דחק. למשל, בעוד אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות חלקית (25.8%) או מסכימות (33.8%) עם ההיגד ולפיו הן עמוסות מאוד ואין להן דקה לנשום, דיווחו על כך 14.8% ו-29.5%, בהתאמה, מן האומנות באומנת קרובים. עוד נמצא כי שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כי הן מסכימות חלקית (20.2%) או מסכימות (38.2%) עם ההיגד ולפיו הן היו רוצות שמישהו יעזור להן בעומס שבו הן נמצאות, דיווחו על כך 8.1% ו-34.2%, בהתאמה, מן האומנות באומנת קרובים (לוח 19).

לוח 19: רמת הדחק של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנה שאינה אומנת קרובים	יהודים	ערבים		
					אני מוצאת את עצמי מוותרת על חיי כדי לענות על צרכי הילד שבאומנה שבטיפול שלי יותר ממה שציפיתי
(89)	(149)	(177)	(61)	(238)	(N)
29.3	*32.2	**36.2	16.4	31.1	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
25.8	11.4	20.9	4.9	16.8	מסכימה חלקית
44.9	56.4	42.9	78.7	52.1	מסכימה/מסכימה מאוד
					הטיפול בילד (או בילדים) שאצלי באומנה לא משאיר לי הרבה זמן לעצמי
(89)	(150)	(178)	(61)	(239)	(N)
40.4	48.7	*49.4	34.4	45.6	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
29.3	17.3	21.9	21.3	21.8	מסכימה חלקית
30.3	34.0	28.7	44.3	32.6	מסכימה/ מסכימה מאוד

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					מאז שיש לי את הילד (או הילדים) שבאומנה אני מרגישה שאני כמעט אף פעם לא יכולה לעשות דברים שאני אוהבת לעשות
(89)	(149)	(61)	(177)	(238)	(N)
57.3	66.4	54.1	**66.1	63.0	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
25.8	16.8	14.8	22.0	20.2	מסכימה חלקית
16.9	16.8	31.1	11.9	16.8	מסכימה/מסכימה מאוד
					אני מרגישה שיש לי יותר מדי מטלות ומשימות בחיים
(89)	(149)	(61)	(177)	(238)	(N)
33.7	34.9	21.3	**39.0	34.5	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
20.2	12.1	4.9	18.6	15.1	מסכימה חלקית
46.1	53.0	73.8	42.4	50.4	מסכימה/מסכימה מאוד
					אני מרגישה מאוד עמוסה, אין לי דקה לנשום
(89)	(149)	(61)	(177)	(238)	(N)
40.4	*55.7	42.6	*52.5	50.0	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
25.8	14.8	14.8	20.3	18.9	מסכימה חלקית
33.8	29.5	42.6	27.2	31.1	מסכימה/מסכימה מאוד
					הייתי רוצה שמישהו יעזור לי בעומס שבו אני נמצאת
(89)	(149)	(61)	(177)	(238)	(N)
41.6	**57.7	45.9	**53.7	51.7	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
20.2	8.1	3.3	15.8	12.6	מסכימה חלקית
38.2	34.2	50.8	30.5	35.7	מסכימה/מסכימה מאוד
					אני עושה הכול בשביל המשפחה שלי ולא נראה שיש מישהו שמעריך זאת
(89)	(149)	(61)	(177)	(238)	(N)
88.8	*74.5	68.9	**83.6	79.8	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
7.9	12.8	8.1	11.9	10.9	מסכימה חלקית
3.3	12.7	23.0	4.5	9.3	מסכימה/מסכימה מאוד

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

באמצעות מתאם פירסון נבדק הקשר בין רמת הדחק של האומנות ובין מספר ילדי האומנה שבטיפולן. נמצא כי ככל שלמשפחה יש יותר ילדים באומנה, האומנות דיווחו על רמת דחק גבוהה יותר ($r=0.14$) ($p < .05$). הממצאים מעידים על קשר בין מספר ילדי האומנה ובין רמת הדחק של האומנות הערביות ($r=0.49$) ($p < .01$). לעומת זאת לא נמצא קשר בין מספר ילדי האומנה ובין רמת האומנת קרובים ($r=0.16$) ($p < .05$). לעומת זאת לא נמצא קשר בין מספר ילדי האומנה ובין רמת הדחק של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים ($r=0.05$).

באמצעות מתאם פירסון נבדק גם הקשר בין רמת הדחק של האומנות ובין גילן. נמצא כי ככל שהאומנת מבוגרת יותר היא דיווחה על רמת דחק גבוהה יותר ($r=0.16$) ($p < .01$). בקרב אומנות יהודיות נמצא קשר בין גיל ובין רמת דחק ($r=0.17$) ($p < .05$), ואילו בקרב אומנות ערביות לא נמצא קשר בין גיל ובין רמת דחק ($r=-0.08$). בקרב אומנות באומנת קרובים נמצא קשר בין גיל ובין רמת דחק ($r=0.22$) ($p < .01$), ואילו בקרב אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים לא נמצא קשר בין גיל ובין רמת דחק ($r=0.00$).

4.3.3 הקשר בין האומנת ובין הילד ותחושותיה כלפיו

האומנות נשאלו סדרת שאלות על שביעות רצון מן ההתנהגות של הילד ומן הקשר עימו, וכן על היבטים שונים בהורות שלהן, כמו זמינות רגשית, יכולת להציב גבולות ותגובותיהן בכל הנוגע לבעיות משמעת אצל הילד (כולל ענישה).

שביעות הרצון של האומנת מהתנהגות הילד ומן הקשר עימו

האומנות נשאלו באיזו מידה הן מרוצות מן ההתנהגות של הילד. 74.8% דיווחו כי הן מרוצות במידה רבה מהתנהגות הילד, 17.3% דיווחו כי הן מרוצות במידה בינונית, והיתר דיווחו כי הן לא מרוצות מהתנהגותו (5.0%) או קצת מרוצות ממנה (2.9%) (לוח 20).

שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי הן מרוצות במידה רבה מהתנהגות הילד (ממוצע = 4.24, סטיית תקן = 1.04) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כך (ממוצע = 3.84, סטיית תקן = 1.17) (לא מופיע בלוח): בעוד 82.1% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מרוצות במידה רבה מהתנהגות הילד, דיווחו על כך רק 64% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

באשר לשביעות הרצון מן הקשר עם הילד באופן כללי, 88.7% מן האומנות דיווחו כי הן מרוצות במידה רבה מן הקשר, 9.2% דיווחו כי הן מרוצות במידה בינונית, ו-2.1% דיווחו כי הן לא מרוצות.

אומנות באומנת קרובים (ממוצע = 4.60, סטיית תקן = 0.76) מרוצות יותר מן הקשר שלהן עם הילד מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 4.33, סטיית תקן = 0.91) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 91.9% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מרוצות מן הקשר עם הילד, דיווחו על כך 83.1% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

עוד נשאלו האומנות עד כמה הן מרוצות באופן כללי מן התפקוד שלהן בתור אומנות של הילד. 94.1% מן האומנות דיווחו כי הן "מרוצות" מתפקודן ורק 5.9% דיווחו כי הן מרוצות מתפקודן במידה בינונית. אומנות באומנת קרובים דיווחו על רמה גבוהה יותר

של שביעות רצון מתפקודן בתור אומנות (ממוצע = 4.62, סטיית תקן = 0.55) מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 4.38, סטיית תקן = 0.67) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 96.6% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו על שביעות רצון גבוהה מתפקודן, דיווחו על כך 89.9% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

לוח 20: שביעות הרצון של האומנות מהתנהגות הילד, מן הקשר עימו ומתפקידן כאומנות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג אומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנה שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					באיזו מידה את מרוצה מהתנהגות שלוו?
				(238)	(N)
6.7	*4.0	4.9	5.1	5.0	לא מרוצה
3.5	2.7	1.6	3.4	2.9	קצת מרוצה
25.8	12.1	14.8	18.1	1.73	מרוצה במידה בינונית
64.0	81.2	78.7	73.4	74.8	מרוצה/מרוצה במידה רבה
					עד כמה את מרוצה מהקשר שלך איתו?
				(238)	(N)
2.2	0.7	-	1.7	1.3	לא מרוצה
1.1	0.7	-	1.1	0.8	קצת מרוצה
13.6	6.7	4.9	10.8	9.2	מרוצה במידה בינונית
83.1	91.9	95.1	86.4	88.7	מרוצה/מרוצה במידה רבה
					עד כמה את מרוצה מהתפקוד שלך כאם אומנת
				(238)	(N)
-	-	-	-	-	לא מרוצה
-	-	-	-	-	קצת מרוצה
10.1	*3.4	1.6	7.3	5.9	מרוצה במידה בינונית
89.9	96.6	98.4	92.7	94.1	מרוצה/מרוצה במידה רבה

$p < .05^*$

זמינות רגשית של האומנת

האומנות נשאלו סדרת שאלות על זמינותן הרגשית לילד בסולם הנע מ-1 (כלל לא זמינה רגשית) ועד 5 (זמינה רגשית במידה רבה). ככלל, האומנות דיווחו על זמינות רגשית גבוהה למדי (ממוצע = 4.46, סטיית תקן = 0.53). לא נמצא הבדל בממוצע הזמינות הרגשית בין אומנות יהודיות (ממוצע = 4.46, סטיית תקן = 0.42) לאומנות ערביות (ממוצע = 4.47, סטיית תקן = 0.57) (לא מופיע בלוח). עם זאת בכמה מן הפריטים דיווחו האומנות הערביות על זמינות רגשית גבוהה מזו של האומנות היהודיות. למשל, בעוד 93.0% מן אומנות הערביות דיווחו שהן מסכימות שהן סובלניות ומבינות כאשר הילד מראה רגשות שליליים (למשל התפרצויות זעם וצעקות), דיווחו על כך 80.3% מן האומנות היהודיות (לוח 21).

שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על זמינות רגשית (ממוצע = 4.51, סטיית תקן = 0.48) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על כך (ממוצע = 4.38, סטיית תקן = 0.59) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 87.4% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות שהן סובלניות ומבינות את הילד כאשר הוא מפגין רגשות שליליים (כמו התפרצויות זעם וצעקות), דיווחו על כך 77.0% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (לא מובהק).

לוח 21: זמינותן הרגשית של האומנות על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
כשהרגשות שלו נפגעים, הוא יודע שאני מבינה אותו					
(88)	(145)	(60)	(173)	(233)	(N)
8.0	2.8	1.7	5.8	4.7	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
5.6	4.8	3.3	5.8	5.2	מסכימה ולא מסכימה
86.4	92.4	95.0	88.4	90.1	מסכימה/מסכימה מאוד
אני חושבת שהוא יודע, לפי התנהגותי, כמה אני אוהבת אותו					
(87)	(143)	(59)	(171)	(230)	(N)
-	**0.7	-	0.6	0.4	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
9.2	0.7	-	5.4	3.9	מסכימה ולא מסכימה
90.8	98.6	100.0	94.2	95.7	מסכימה/מסכימה מאוד

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					אני חושבת שאני סובלנית ומבינה, כאשר הוא מראה רגשות שליליים (למשל התכרצויות זעם, צעקות)
(87)	(143)	(57)	(173)	(230)	(N)
6.9	*2.1	-	*5.2	3.9	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
16.1	10.5	7.0	14.5	12.6	מסכימה ולא מסכימה
77.0	87.4	93.0	80.3	83.5	מסכימה/מסכימה מאוד
					אני מרגישה שאני מצליחה לתת לילד את התמיכה הרגשית שהוא זקוק לה, כמו שמצפים מהורה
(89)	(145)	(60)	(174)	(234)	(N)
5.6	1.4	-	4.0	3.0	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
3.4	3.4	1.7	4.0	3.4	מסכימה ולא מסכימה
91.0	95.2	98.3	92.0	93.6	מסכימה/מסכימה מאוד
					כאשר לילד הזה יש בעיה, הוא יודע שארצה לעזור לו
(89)	(144)	(60)	(173)	(233)	(N)
-	0.7	-	0.6	0.4	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
3.4	2.8	1.7	3.4	3.0	מסכימה ולא מסכימה
96.6	96.5	98.3	96.0	96.6	מסכימה/מסכימה מאוד

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

קושי בהצבת גבולות

האומנות נשאלו סדרת שאלות הנוגעות לקשיים בהצבת גבולות לילד שבטיפולן (**לוח 22**). בסולם הנע מ-1 (אין כלל קושי) ל-5 (יש קושי במידה רבה מאוד), הן דיווחו על קושי ברמה בינונית (ממוצע = 2.32, סטיית תקן = 0.88) (לא מופיע בלוח). למשל, 18.2% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות חלקית ו-21.2% דיווחו כי הן מסכימות כי קשה להן לומר לילד שבאומנה "לא" כאשר הוא רוצה משהו. שיעור דומה דיווחו כי הן מסכימות חלקית (18.4%) או מסכימות (20.5%) כי קשה להן להציב גבולות לילד.

הממצאים מעידים על קושי גדול יותר בהצבת גבולות בקרב אומנות ערביות (ממוצע = 2.62, סטיית תקן = 0.80) מבקרב אומנות יהודיות (ממוצע = 2.21, סטיית תקן = 0.89) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 32.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות

כי קשה להן לומר לילד "לא" כאשר הוא רוצה משהו, דיווחו על כך רק 17.3% מן האומנות היהודיות; ובעוד 25.0% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן מסכימות עם כך שנראה להן שהורים אחרים מצליחים יותר מהן להציב גבולות לילדיהן, דיווחו על כך רק 15.3% מן האומנות היהודיות.

אומנות באומנת קרובים (ממוצע = 2.47, סטיית תקן = 0.96) דיווחו על רמה גבוהה יותר של קושי בהצבת גבולות מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 2.06, סטיית תקן = 0.69) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 26.4% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות שנראה להן שהורים אחרים מצליחים יותר מהן להציב גבולות לילדיהם, דיווחו על כך רק 4.7% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים; בעוד 34.3% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות שכאשר הילד בודק את הגבולות שהן הציבו הן מוצאות את עצמן מתוסכלות מאוד, דיווחו על כך רק 20.2% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים; ובעוד 28.0% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מסכימות כי קשה להן לומר לילד "לא" כאשר הוא רוצה משהו, דיווחו על כך רק 10.2% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים.

לוח 22: קושי בהצבת גבולות לילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					קשה לי להטיל משמעת ולהציב גבולות לילד
					(N)
(89)	(145)	(60)	(174)	(234)	
71.9	*54.5	50.0	*64.9	61.1	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
14.6	20.7	26.7	15.5	18.4	מסכימה ולא מסכימה
13.5	24.8	23.3	19.6	20.5	מסכימה/מסכימה מאוד
					נראה לי שהורים אחרים מצליחים יותר ממני בהצבת גבולות לילדיהם
					(N)
(86)	(129)	(52)	(163)	(215)	
89.5	**65.1	65.4	77.9	74.9	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
5.8	8.5	9.6	6.8	7.4	מסכימה ולא מסכימה
4.7	26.4	25.0	15.3	17.7	מסכימה/מסכימה מאוד
					כאשר הילד בודק את הגבולות שהצבתי אני מוצאת את עצמי מאוד מתוסכלת
					(N)
(89)	(143)	(59)	(173)	(232)	
56.2	*53.8	54.2	54.9	54.7	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
23.6	11.9	16.9	16.2	16.4	מסכימה ולא מסכימה
20.2	34.3	28.9	28.9	28.9	מסכימה/מסכימה מאוד

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					קשה לי לומר לילד "לא" כאשר הוא רוצה משהו
(88)	(143)	(58)	(173)	(231)	(N)
70.5	54.5**	44.8	**65.9	60.6	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
19.3	17.5	22.4	16.8	18.2	מסכימה ולא מסכימה
10.2	28.0	32.8	17.3	21.2	מסכימה/מסכימה מאוד

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

בקרוב משפחות של אומנת קרובים נבדק אם יש הבדל בין אומנת סבתא (מצד האם או האב) לאומנת דודה (מצד האם או האב) בהצבת גבולות לילד (**לוח 23**). סבתות דיווחו על רמות גבוהות יותר של קושי בהצבת גבולות (ממוצע = 2.55, סטיית תקן = 0.95) מדודות (ממוצע = 2.22, סטיית תקן = 0.92). הנושא לא נבדק בנוגע למשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים.

בחינת ההבדלים בין קבוצות האוכלוסייה העלתה כי בקרב אומנות יהודיות יש הבדל בין סבתות לדודות במידת הקושי להציב גבולות לילד: סבתות דיווחו על רמה גבוהה יותר של קושי (ממוצע = 2.53, סטיית תקן = 1.01) מדודות (ממוצע = 2.06, סטיית תקן = 0.88). לעומת זאת אצל אומנות ערביות לא נמצא הבדל בין סבתות (ממוצע = 2.58, סטיית תקן = 0.80) ובין דודות (ממוצע = 2.56, סטיית תקן = 0.94). לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

בבדיקת הקושי של האומנות להציב גבולות לפי גיל הילד לא נמצא הבדל בין דיווחים בנוגע לילדים בני 6-10 (ממוצע = 2.35, סטיית תקן = 0.91) לדיווחים בנוגע לילדים בני 11-13 (ממוצע = 2.26, סטיית תקן = 0.85) (לא מופיע בלוח).

לוח 23: השוואה בין אומנות סבתות לאומנות דודות בהצבת גבולות לילד, על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה (ממוצעים)

ערבים	יהודים	סך הכול	
(40)	(87)	(127)	(N)
			הצבת גבולות
2.58	*2.53	*2.55	סבתא (מצד האם או האב)
(0.80)	(1.01)	(0.95)	(סטיית תקן)
2.56	2.06	2.22	דודה (מצד האם או האב)
(0.94)	(0.88)	(0.92)	(סטיית תקן)

$p < .05^*$

4.3.4 פעילויות משותפות עם הילד בעת שגרה

האומנות נשאלו סדרת שאלות בנוגע לתדירות קיום פעילויות משותפות עם הילד בעת שגרה (לוח 24). הפעילויות חולקו לחמש קבוצות: (א) פעילויות משותפות בשעות הפנאי הכוללות אינטראקציה פעילה עם הילד (טיול, משחק מחוץ לבית, משחק בבית, קריאת סיפור); (ב) הכנת שיעורי בית עם הילד; (ג) צפייה בטלוויזיה או בסרט בבית; (ד) ארוחה משפחתית; (ה) בילוי עם הילד בקניון, בסרט או בהצגה.

א. פעילויות משותפות בשעות הפנאי הכוללות אינטראקציה פעילה עם הילד: בחלק זה נבנה מדד מסכם של פעילויות משותפות בשעות הפנאי, הכוללות אינטראקציה פעילה של האומנות עם הילד: טיול (ביקור בגינה השכונתית או טיול למרחקים ארוכים יותר), משחק מחוץ לבית, משחק בבית (משחק קופסה, משחק חופשי או משחק דמיון) או קריאת סיפור. בסולם הנע מ-1 (אף פעם) ל-5 (פעם אחת ביום), התקבל ממוצע בינוני (ממוצע = 3.22, סטיית תקן = 1.02) בקרב כלל האומנות (לא מופיע בלוח). כך למשל, 56.4% מן האומנות דיווחו כי הן הולכות עם הילד לטייל פעם עד פעמיים בשבוע, ו-11% דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום. 40.4% מן האומנות דיווחו כי הן משחקות עם הילד מחוץ לבית פעם עד פעמיים בשבוע, ו-11.3% דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום. 45.3% מן האומנות דיווחו כי הן משחקות עם הילד בבית פעם עד פעמיים בשבוע, ו-22.7% דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום. ולבסוף, 17.9% מן האומנות דיווחו כי הן קוראות לילד סיפור פעם עד פעמיים בשבוע ו-24.4% דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום. לעומתן, 46.4% מן האומנות דיווחו כי הן אף פעם לא עושות זאת, 5.3% דיווחו כי הן עושות זאת פעם בחודש, ו-6.0% דיווחו כי הן עושות זאת פעם בשבועיים.

אומנות יהודיות דיווחו בממוצע על יותר פעילויות משותפות בשעות הפנאי הכוללות אינטראקציה פעילה עם הילד (ממוצע = 3.37, סטיית תקן = 1.01) מאומנות ערביות (ממוצע = 2.78, סטיית תקן = 0.94) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 45.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן כלל לא משחקות עם הילד מחוץ לבית, דיווחו על כך 26.4% בלבד מן האומנות היהודיות (לא מובהק); ובעוד 30% מן האומנות היהודיות דיווחו כי הן קוראות סיפור לילד פעם ביום, דיווחו על כך רק 13.8% מן האומנות הערביות.

ב. הכנת שיעורי בית: האומנות נשאלו באיזו תדירות הן מכינות שיעורי בית עם הילד. 34.1% מהן דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום, 25.4% דיווחו כי הן עושות זאת פעם עד פעמיים בשבוע, 5.4% דיווחו כי הן עושות זאת פעם בשבועיים, 4.3% דיווחו כי הן עושות זאת פעם בחודש ו-30.8% דיווחו כי הן לא עושות זאת כלל. אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על תדירות גבוהה יותר של הכנת שיעורי בית עם הילד (ממוצע = 3.61, סטיית תקן = 1.53) לעומת אומנות באומנת קרובים (ממוצע = 3.07, סטיית תקן = 1.74) (לא מופיע בלוח). כך, בעוד 37.1% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן אף פעם לא מכינות שיעורי בית עם הילד, דיווחו על כך רק 20.3% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

ג. צפייה בטלוויזיה או בסרט בבית: האומנות נשאלו באיזו תדירות הן צופות עם הילד ביחד בבית בטלוויזיה או בסרט. 37.8% מן האומנות דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום, 40.8% דיווחו כי הן עושות זאת פעם עד פעמיים בשבוע, 9.5% דיווחו כי הן עושות זאת פעם בשבועיים או פעם בחודש, ואילו 11.9% מן האומנות דיווחו שהן לא עושות זאת כלל. שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי הן צופות עם הילד בטלוויזיה (ממוצע = 3.97, סטיית תקן = 1.39) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כך (ממוצע = 3.66, סטיית תקן = 1.25) (לא מופיע בלוח). כך למשל, בעוד 44.9% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי

הן צופות עם הילד בטלוויזיה פעם ביום, דיווחו על כך 25.7% בלבד מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. כמו כן אומנות ערביות דיווחו על תדירות גבוהה יותר של צפייה בטלוויזיה או בסרט עם הילד (ממוצע = 4.23, סטיית תקן = 1.36) מאומנות יהודיות (ממוצע = 3.70, סטיית תקן = 1.26) (לא מופיע בלוח). כך, בעוד 66.1% מן האומנות הערביות דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום, דיווחו על כך 26.1% מן האומנות היהודיות.

ד. ארוחה משפחתית: האומנות נשאלו באיזו תדירות המשפחה אוכלת ארוחה משותפת. 66.1% מן האומנות דיווחו כי הדבר קורה פעם ביום, 33% דיווחו כי הדבר קורה פעם עד פעמיים בשבוע, ורק 0.4% מן האומנות דיווחו כי המשפחה אוכלת יחד פעם בשבועיים. ולבסוף, 0.5% מן האומנות דיווחו כי הן אינן מקיימות ארוחות משפחתיות כלל. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

ה. בילוי בחוץ – קניון, סרט, הצגה או פעילות אחרת: האומנות נשאלו באיזו תדירות הן מבלות עם הילד בחוץ, למשל הולכות איתו לקניון, לסרט, להצגה או עושות כל פעילות מהנה אחרת. 1.4% מן האומנות דיווחו כי הן עושות זאת פעם ביום, 38.7% דיווחו כי הן עושות זאת פעם או פעמיים בשבוע, 27.9% – פעם בשבועיים, 25.2% – פעם בחודש ו-6.8% מן האומנות דיווחו כי הן לא עושות זאת כלל. אומנות באומנת קרובים דיווחו על תדירות גבוהה יותר של פעילויות אלו (ממוצע = 3.12, סטיית תקן = 0.94) לעומת אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 2.87, סטיית תקן = 0.99) (לא מופיע בלוח). לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

לוח 24: פעילויות עם הילד בזמני שגרה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					הולכת עם הילד לטייל (ביקור בגינה השכונתית או טיול למרחקים ארוכים יותר)
				(227)	(N)
11.4	10.8	5.1	*13.1	11.0	פעם אחת ביום
59.1	54.7	47.5	59.5	56.4	2-1 פעמים בשבוע
12.5	13.7	16.9	11.9	13.2	פעם בשבועיים
14.8	12.2	23.7	9.5	13.2	פעם בחודש
2.2	8.6	6.8	6.0	6.2	אף פעם
					משחקת עם הילד מחוץ לבית
				(203)	(N)
8.8	13.0	11.9	*11.1	11.3	פעם אחת ביום
43.7	38.2	25.3	46.5	40.4	2-1 פעמים בשבוע
10.0	6.6	8.5	7.6	7.9	פעם בשבועיים
7.5	8.9	8.5	8.4	8.4	פעם בחודש
30.0	33.3	45.8	26.4	32.0	אף פעם

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
משחקת עם הילד בבית, למשל משחקי קופסה, משחק חופשי או משחקי דמיון					
(88)	(137)	(58)	(167)	(225)	(N)
22.7	22.6	31.0	19.8**	22.7	פעם אחת ביום
50.0	42.3	31.0	50.3	45.3	2-1 פעמים בשבוע
8.0	10.3	8.6	9.6	9.3	פעם בשבועיים
9.1	5.8	3.5	8.3	7.1	פעם בחודש
10.2	19.0	25.9	12.0	15.6	אף פעם
קוראת לילד סיפורים					
(66)	(102)	(59)	(110)	(168)	(N)
22.7	25.5	13.8	*30.0	24.4	פעם אחת ביום
24.2	13.7	13.8	20.0	17.9	2-1 פעמים בשבוע
9.1	3.9	3.4	7.2	6.0	פעם בשבועיים
6.1	4.9	5.2	5.5	5.3	פעם בחודש
37.9	52.0	63.8	37.3	46.4	אף פעם
מכינה עם הילד שיעורי בית					
(69)	(116)	(56)	(129)	(185)	(N)
37.7	31.9	44.6	**29.5	34.1	פעם אחת ביום
31.9	21.6	12.5	31.0	25.4	2-1 פעמים בשבוע
4.3	6.0	1.8	7.0	5.4	פעם בשבועיים
5.8	3.4	1.8	5.4	4.3	פעם בחודש
20.3	37.1	39.3	27.1	30.8	אף פעם
צופה עם הילד ביחד בבית בטלוויזיה או בסרט					
(74)	(127)	(59)	(142)	(201)	(N)
25.7	**44.9	66.1	**26.1	37.8	פעם אחת ביום
45.9	37.8	18.6	50.0	40.8	2-1 פעמים בשבוע
6.8	0.8	1.7	3.5	3.0	פעם בשבועיים
12.1	3.1	-	9.1	6.5	פעם בחודש
9.5	13.4	13.6	11.3	11.9	אף פעם

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					אוכלים ארוחה משותפת כל המשפחה
(89)	(144)	(59)	(174)	(233)	(N)
67.4	65.3	78.0	*62.1	66.1	פעם אחת ביום
32.6	33.3	20.3	37.4	33.0	2-1 פעמים בשבוע
-	0.7	-	0.5	0.4	פעם בשבועיים
-	-	-	-	-	פעם בחודש
-	0.7	1.7	-	0.5	אף פעם
					מבלה איתו בחוץ, הולכים לקניון, לסרט, להצגה או עושים כל פעילות מהנה אחרת
(86)	(136)	(59)	(163)	(222)	(N)
-	2.3	1.7	1.2	1.4	פעם אחת ביום
32.6	42.6	32.2	41.1	38.7	2-1 פעמים בשבוע
32.6	25.0	32.2	26.4	27.9	פעם בשבועיים
24.3	25.7	30.5	23.3	25.2	פעם בחודש
10.5	4.4	3.4	8.0	6.8	אף פעם

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.3.5 התמודדות עם התנהגות לא ממושמת של הילד

האומנות נשאלו באיזו מידה נראה להן סביר שהן ינקטו כל אחת מן הדרכים המוצגות כדי להתמודד עם התנהגות לא ממושמת של הילד. אלו הדרכים שנבחנו:

ענישה פיזית

האומנות נשאלו שתי שאלות (מבין ארבע בכלי המקורי) הנוגעות לענישה פיזית של הילד בעקבות התנהגות לא ממושמת. האחת התייחסה לאפשרות לטלטול או נענוע של הילד כדי לקבל את תשומת ליבו. 86.9% מן האומנות דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 7.9% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 2.6% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, ו-2.6% דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה. בעוד 94.7% מן האומנות היהודיות דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, דיווחו על כך רק 63.8% מן האומנות הערביות; ובעוד 8.6% מן האומנות הערביות דיווחו כי סביר במידה רבה שהדבר יקרה, דיווחו על כך רק 0.6% מן האומנות היהודיות.

השאלה השנייה התייחסה לאפשרות לאיים על הילד לרחוץ לו את הפה עם סבון או לשים לו פלפל על הלשון או משהו דומה. 96.0% דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 0.9% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית ורק 3.1% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

מניעת זכויות מן הילד בעקבות התנהגות לא ממושמעת

האומנות נשאלו שתי שאלות הנוגעות למניעת זכויות מן הילד בעקבות התנהגות לא ממושמעת. האחת התייחסה לשיטות משמוע שקשורות במניעת זכויות מן הילד (לא יתנו לו דמי כיס, צעצועים או דברים אחרים או שימנעו ממנו לצאת לפעילויות שהוא אוהב). 38.2% מן האומנות דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 24.1% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 18.9% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית ו-18.9% דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

השאלה השנייה התייחסה לאפשרות לשלוח את הילד למיטה ללא ארוחה בעקבות התנהגות לא ממושמעת. 97.8% דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, ורק 2.2% דיווחו שהדבר סביר במידה מועטה. אומנות ערביות דיווחו על סבירות גבוהה יותר שייגיבו כך מאומנות יהודיות; בעוד 40% מן האומנות היהודיות דיווחו שכלל לא סביר שהן יגיבו כך, דיווחו על כך רק 32.8% מן האומנות הערביות; ובעוד 32.8% מן האומנות הערביות דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה, דיווחו על כך רק 14.1% מן האומנות היהודיות. לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

הכוונה מחדש של תשומת הלב של הילד כתגובה להתנהגות לא ממושמעת

האומנות נשאלו שתי שאלות הנוגעות לשימוש בשיטת משמעת שאינה כרוכה בעונש בעקבות התנהגות לא ממושמעת. האחת התייחסה לסבירות שיעסיקו את הילד במשהו אחר שהוא אוהב כדי להפסיק התנהגות לא ממושמעת. 25.4% דיווחו כי זה כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 12.5% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 19.6% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, ו-42.4% דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה אך נמצא הבדל בין סוגי האומנה: אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על סבירות גבוהה יותר מאומנות באומנת קרובים – בעוד 29.7% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, דיווחו על כך רק 18.6% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים.

השאלה השנייה התייחסה לשימוש בהסחת תשומת הלב של הילד (לשים את הילד "בפסק זמן" או לשלוח אותו לחדרו לפרק זמן כלשהו כדי לכוון מחדש את תשומת הלב שלו ולא לאפשר לו להמשיך בהתנהגות זו). 41.2% דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 23.7% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 18% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, ו-17.1% דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה. אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על סבירות גבוהה יותר שייגיבו כך לעומת אומנות באומנת קרובים; ובעוד 50.7% מן האומנות באומנת קרובים דיווחו כי זה כלל לא סביר שזה יקרה, דיווחו על כך רק 26.1% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

תגובה מלמדת או מסבירה

האומנות נשאלו שתי שאלות הנוגעות לתגובה מלמדת או מסבירה בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד. 87.3% מן האומנות דיווחו כי סביר במידה רבה או רבה מאוד שהן יסבירו לילד מהם החוקים כדי למנוע ממנו לחזור על התנהגות לא טובה, 6.6% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה ו-6.1% דיווחו כי הדבר כלל לא סביר. עוד נמצא כי 81.2% מן האומנות דיווחו כי סביר במידה רבה או רבה מאוד שהן יעשו זאת, 9% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, 4.5% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, ו-5.4% דיווחו כי כלל לא סביר שהן יעשו זאת.

אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על סבירות גבוהה יותר לשימוש בתגובה מלמדת או מסבירה לעומת אומנות באומנת קרובים; בעוד 94.4% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד, דיווחו על כך רק 82.9% מן האומנות באומנת קרובים. לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

השאלה השנייה התייחסה לסבירות שהן יראו או ידגמו לילד את הדבר הנכון לעשות. אומנות יהודיות דיווחו על סבירות גבוהה יותר שינהגו כך לעומת אומנות ערביות: בעוד 12.3% מן האומנות הערביות דיווחו כי כלל לא סביר שינהגו כך, רק 3% מן האומנות היהודיות דיווחו כך; ובעוד 84.9% מן האומנות היהודיות דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד, דיווחו כך רק 70.2% מן האומנות הערביות. לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

משימות ענישה והתנהגות מתקנת

האומנות נשאלו שתי שאלות בנוגע למשימות ענישה והתנהגות מתקנת בעקבות התנהגות לא ממושמעת. הראשונה התייחסה להטלת משימות על הילד כענישה או התנהגות מתקנת. 84.4% מן האומנות דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 10.7% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 4% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, ו-0.9% מן האומנות דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

השאלה השנייה התייחסה לדרישה מן הילד להתנצל על התנהגות לא ממושמעת. 44.7% מן האומנות דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד, 24.3% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, 8.4% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, ו-22.6% דיווחו כי זה כלל לא סביר שהן יגיבו כך. אומנות יהודיות דיווחו על סבירות גבוהה יותר מאומנות ערביות: בעוד 32.8% מן האומנות הערביות דיווחו שכלל לא סביר שהן יגיבו כך, דיווחו על כך רק 19% מן האומנות היהודיות. לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

ענישה פסיכולוגית

האומנות נשאלו שתי שאלות (מבין ארבע בכלי המקורי) הנוגעות לענישה פסיכולוגית. האחת התייחסה לסבירות שהן יצקו על הילד כדי שיבין שעשה משהו רע. 36.7% מן האומנות דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 33.6% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 19.7% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית, ו-10.0% מן האומנות דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.

השאלה השנייה התייחסה לסבירות שהן יתעלמו מן הילד ויהיו קרירות אליו לזמן מה בתגובה להתנהגות לא ממושמעת. 44.3% מהן דיווחו כי כלל לא סביר שהן יגיבו כך, 22.8% דיווחו כי הדבר סביר במידה מועטה, 20.6% דיווחו כי הדבר סביר במידה בינונית,

ו-12.3% דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד. אומנות ערביות דיווחו על כך בסבירות גבוהה יותר מאומנות יהודיות: בעוד 19% מן האומנות הערביות דיווחו כי הדבר סביר במידה רבה או רבה מאוד, דיווחו על כך רק 10.0% מן האומנות היהודיות. לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

4.4 מאפייני המשפחות המולידות והקשר של הילדים עימן

4.4.1 מצבן המשפחתי של המשפחות המולידות

האומנות נשאלו על המצב המשפחתי של המשפחה המולידה של הילד (לוח 25). מדיווחיהן עולה כי הוריהם של 12.3% בלבד מן הילדים באומנה נשואים. הוריהם של 51.8% מן הילדים הם גרושים או פרודים, ואימם של 13.6% מן הילדים באומנה היא רווקה. במשפחותיהם של 19.7% מן הילדים באומנה אחד ההורים או שניהם נפטרו: אימם של 9.2% מן הילדים נפטרה, אביהם של 7.9% מן הילדים נפטר ושני ההורים של 2.6% מן הילדים נפטרו. בנוגע ל-7.9% מן הילדים, האב לא ידוע. אביהם של 6.6% מן הילדים באומנה נישא מחדש, ואימם של 5.7% מן הילדים נישאה מחדש.

שיעור הילדים היהודים שלהם הורים נשואים (14.1%) גבוה משיעור הילדים הערבים (6.9%) (לא מובהק), ושיעור הילדים הערבים שהוריהם גרושים או פרודים (65.5%) גבוה משיעור הילדים היהודים (47.1%). שיעור הילדים הערבים שהוריהם נישאו מחדש גבוה משיעור הילדים היהודים: שיעור הילדים שאביהם נישא מחדש – 13.8% לעומת 4.1%, בהתאמה; שיעור הילדים שאימם נישאה מחדש – 12.1% לעומת 3.5%, בהתאמה. עוד נמצא כי בקרב יהודים יש משפחות שבראשן עומדת אישה רווקה (18.2%) – תופעה שאינה קיימת בקרב ערבים; וכי ל-10.6% מן הילדים היהודים אב לא ידוע – תופעה שאינה קיימת בקרב ערבים.

הממצאים מראים כי שיעור גבוה יותר של ילדים באומנת קרובים הם יתומים מאב או מאם, זאת לעומת שיעור הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. כך למשל, אביהם של 10.0% מן הילדים באומנת קרובים נפטר לעומת אביהם של 4.5% מן הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים (לא מובהק).

לוח 25: המצב המשפחתי של הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					מה המצב המשפחתי של הוריו של הילד?
				(228)	(N)
					נשואים/מתגוררים יחד
12.5	12.1	6.9	14.1	12.3	
52.3	51.4	65.5	*47.1	51.8	גרושים/פרודים
12.5	14.3	-	**18.2	13.6	האם רווקה
6.8	10.7	8.6	9.4	9.2	האם נפטרה
4.5	10.0	6.9	8.2	7.9	האב נפטר
2.3	2.9	1.7	2.9	2.6	שני ההורים נפטרו
9.1	7.1	-	**10.6	7.9	האב לא ידוע
3.4	8.6	13.8	**4.1	6.6	האב נישא מחדש
3.4	7.1	12.1	*3.5	5.7	האם נישאה מחדש
11.4	**2.1	8.6	4.7	5.7	לא ידוע
1.1	0.7	1.7	0.6	0.9	אחר

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.4.2 קרבת המגורים בין משפחת האומנה ובין הורי הילד

האומנות נשאלו אם המשפחה מתגוררת בקרבת הורי הילדים (לוח 26). 62.2% דיווחו שלא, 15.6% דיווחו כי הן מתגוררות בקרבת האם, 13.3% דיווחו כי הן מתגוררות בקרבת האב ו-8.9% מן האומנות דיווחו כי המשפחה מתגוררת בקרבת שניהם.

שיעור משפחות האומנה הערביות המתגוררות ליד הורי הילד (43.1%) גבוה משיעור משפחות האומנה היהודיות (35.9%) (לא מובהק). מבין המשפחות שמתגוררות ליד הורי הילד, יותר משפחות אומנה יהודיות ממשפחות אומנה ערביות מתגוררות בקרבת האם: 18.0% לעומת 8.6% בהתאמה (לא מובהק); ובקרבת שני ההורים: 10.2% לעומת 5.2% בהתאמה. לעומת זאת יותר משפחות אומנה ערביות ממשפחות אומנה יהודיות מתגוררות בקרבת האב: 29.3% לעומת 7.8% בהתאמה (לא מובהק). ככל הנראה הדבר קשור בכך ש-45.1% מן הילדים באוכלוסייה הערבית שוהים באומנה אצל הסבתא מצד האב, ובכך שהאבות מתגוררים ליד הוריהם, כנהוג בחברה הערבית.

מהשוואה בין סוגי האומנה עולה כי שיעור המשפחות באומנת קרובים המתגוררות ליד הורי הילד (47.5%) גבוה משיעור משפחות האומנה שאינה אומנת קרובים (22.1%) (לא מובהק). יותר משפחות באומנת קרובים ממשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים

מתגוררות ליד אחד ההורים או ליד שניהם – בקרבת האם: 18.7% לעומת 10.5%, בהתאמה (לא מובהק); בקרבת האב: 17.3% לעומת 7.0%, בהתאמה (לא מובהק); ובקרבת שני ההורים: 11.5% לעומת 4.7%, בהתאמה.

לוח 26: קרבת המגורים בין משפחת האומנה ובין הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובה	יהודים	ערבים		
(86)	(139)	(167)	(58)	(225)	(N)
77.9	52.5	64.1	56.9	62.2	לא מתגוררים בקרבת ההורים
10.5	18.7	18.0	8.6	15.6	מתגוררים בקרבת האם
7.0	17.3	7.8	29.3	13.3	מתגוררים בקרבת האב
4.6	**11.5	**10.1	5.2	8.9	מתגוררים בקרבת שני ההורים

$p < .01^{**}$

האומנות נשאלו מהו המרחק בין בית משפחת האומנה ובין ביתם של האם או האב (**לוח 27**). 53.5% מן האומנות דיווחו כי לוקח עד חצי שעה להגיע מביתן אל בית האם (0.9% גרים באותו בית, 8.6% באותו בניין או במרחק הליכה של כמה דקות ו-44.0% במרחק של חצי שעה נסיעה או פחות). 57.2% מן האומנות דיווחו כי לוקח עד חצי שעה להגיע מביתן אל בית האב (3.6% גרים באותו בית, 13.1% באותו בניין או במרחק הליכה של כמה דקות ו-40.5% במרחק של חצי שעה נסיעה או פחות). יותר משפחות מתגוררות עם האב באותו בית ממשפחות המתגוררות עם האם באותו בית (3.6% לעומת 0.9%, בהתאמה).

מהשוואה בין קבוצות האוכלוסייה עולה כי שיעור משפחות האומנה הערביות המתגוררות במרחק של עד חצי שעה נסיעה או פחות מן האב (74.3%) גבוה משיעור משפחות האומנה היהודיות (44.8%) (לא מובהק); ושיעור משפחות האומנה הערביות המתגוררות עם האב של הילד (5.7%) גבוה משיעור משפחות האומנה היהודיות (2.0%).

השוואה לפי סוג אומנה העלתה כי 5.0% מן המשפחות באומנת קרובים מתגוררות עם האב, וכי תופעה זו לא קיימת באומנה שאינה אומנת קרובים. יותר משפחות באומנת קרובים ממשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים מתגוררות במרחק של עד חצי שעה נסיעה או פחות מן האם והאב: מרחק של עד חצי שעה נסיעה או פחות מן האם – 61.5% לעומת 55.2%, בהתאמה; מרחק של עד חצי שעה מן האב – 66.7% לעומת 36.8%, בהתאמה.

לוח 27: המרחק בין בית משפחת האומנה ובין בתיהם של הורי הילד^א על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					בדרך כלל, כמה זמן לוקח להגיע מן הבית שלך לבית של האם?
(38)	(78)	(35)	(81)	(116)	(N)
-	1.4	-	1.2	0.8	גרים באותו בית
2.6	11.5	5.7	9.9	8.6	גרים באותו בניין או במרחק הליכה של כמה דקות
34.2	48.7	51.4	40.7	44.0	חצי שעה או פחות
18.4	11.5	14.3	13.6	13.8	פחות משעה
31.6	16.7	14.3	24.7	21.6	בין שעה לשעתיים
7.9	6.4	8.6	6.2	6.9	בין שעתיים לשלוש
5.3	3.8	5.7	3.7	4.3	יותר משלוש שעות
					בדרך כלל, כמה זמן לוקח להגיע מן הבית שלך לבית של האב?
(24)	(60)	(35)	(49)	(84)	(N)
-	*5.0	5.7	*2.0	3.6	גרים באותו בית
4.2	16.7	22.9	6.1	13.1	גרים באותו בניין או במרחק הליכה של כמה דקות
29.2	45.0	45.7	36.7	40.5	חצי שעה או פחות
12.5	13.3	8.6	16.3	13.1	פחות משעה
25.0	11.7	11.4	18.4	15.5	בין שעה לשעתיים
25.0	3.3	-	16.3	9.5	בין שעתיים לשלוש
-	1.7	-	2.0	1.2	יותר משלוש שעות
4.1	3.3	5.7	2.2	3.5	אחר

* $p < .05$

^ארק מעט מן ההורים חיים יחד, ולכן המחקר התמקד בהורים שגרים בנפרד.

4.4.3 הקשר בין משפחות האומנה ובין המשפחות המולידות

בתשובה לשאלה אם יש למשפחות האומנה קשר עם הורי הילדים (לוח 28), דיווחו האומנות, בשיעורים דומים, כי יש להן קשר רק עם האם (29.7%), כי יש להן קשר עם שני ההורים (28.4%) או שאין להן כלל קשר עם שני ההורים (27%). 14.9% מן האומנות דיווחו כי יש להן קשר רק עם האב.

מהשוואה בין קבוצות האוכלוסייה עולה כי ליותר משפחות אומנה ערביות ממשפחות אומנה יהודיות יש קשר עם שני ההורים: 35.1% לעומת 26.7%, בהתאמה (לא מובהק). מהשוואה לפי סוג אומנה עולה כי ליותר משפחות באומנת קרובים ממשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים יש קשר עם שני ההורים: 32.8% לעומת 21.2%, בהתאמה. עוד נמצא כי ליותר משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים ממשפחות של אומנת קרובים אין קשר עם הורי הילד: 43.5% לעומת 17.6%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 28: הקשר בין משפחת האומנה ובין הורי הילד על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג אומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
(85)	(137)	(57)	(165)	(222)	(N)
21.2	**32.8	35.1	26.7	28.4	יש קשר עם שניהם
24.7	32.8	21.1	32.7	29.7	יש קשר רק עם האם
10.6	16.8	19.3	12.7	14.9	יש קשר רק עם האב
43.5	17.6	24.5	27.9	27.0	אין קשר עם ההורים

$p < .01^{**}$

לוח 29 מציג את טיב הקשר של האומנות עם האם והאב של הילד (בנוגע למשפחות אומנה שנמצאות בקשר עם ההורים). בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד), דיווחו האומנות על ממוצע בינוני-גבוה של יחסי קבלה ושיתוף (עם האם: ממוצע = 3.71, סטיית תקן = 1.29; עם האב: ממוצע = 3.57, סטיית תקן = 1.25) ושל יחסים קרובים וידידותיים (עם האם: ממוצע = 3.60, סטיית תקן = 1.27; עם האב: ממוצע = 3.55, סטיית תקן = 1.33); וכן דיווחו על ממוצע בינוני-נמוך של יחסים מתוחים (עם האם: ממוצע = 1.69, סטיית תקן = 1.12; עם האב: ממוצע = 1.44, סטיית תקן = 0.93) ושל יחסים מרוחקים (עם האם: ממוצע = 1.60, סטיית תקן = 1.05; עם האב: ממוצע = 1.57, סטיית תקן = 1.09).

שיעור האומנות היהודיות שדיווחו על יחסים מתוחים עם האם גבוה משיעור האומנות הערביות שדיווחו כך: ממוצע = 1.86 וסטיית תקן = 1.22 לעומת ממוצע = 1.14 וסטיית תקן = 0.36, בהתאמה; וכך גם בנוגע ליחסים מרוחקים עם האם ועם האב. עם האם: ממוצע = 1.72 וסטיית תקן = 1.12 לעומת ממוצע = 1.25 וסטיית תקן = 0.65, בהתאמה; עם האב: ממוצע = 1.71 וסטיית תקן = 1.18 לעומת ממוצע = 1.31 וסטיית תקן = 0.81, בהתאמה.

מהשוואה לפי סוג האומנה עולה כי שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על יחסים מתוחים עם האם והאב גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כך. עם האם: ממוצע = 1.87 וסטיית תקן = 1.22 לעומת ממוצע = 1.19 וסטיית תקן = 0.54, בהתאמה; עם האב: ממוצע = 1.53 וסטיית תקן = 1.04 לעומת ממוצע = 1.21 וסטיית תקן = 0.51; וכך גם בנוגע ליחסים מרוחקים עם האם: ממוצע = 1.69 וסטיית תקן = 1.08 לעומת ממוצע = 1.35 וסטיית תקן = 0.91, בהתאמה.

עם זאת שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על יחסי קבלה ושיתוף עם האב גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כך: ממוצע = 3.75 וסטיית תקן = 1.23 לעומת ממוצע = 3.09 וסטיית תקן = 1.20, בהתאמה, וכך גם בנוגע ליחסים קרובים וידידותיים: ממוצע = 3.79 וסטיית תקן = 1.30 לעומת ממוצע = 2.87 וסטיית תקן = 1.18, בהתאמה.

לוח 29: טיב הקשר של האומנות עם הורי הילד על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים שאינה	יהודים	ערבים		
					טיב הקשר עם האם
					יחסי קבלה ושיתוף
		(87)	(27)	(114)	(N)
		6.9	14.8	8.8	כלל לא
		11.5	7.4	10.5	במידה מועטה
		19.5	11.1	17.5	במידה בינונית
		62.1	66.7	63.2	במידה רבה/רבה מאוד
		3.72	3.67	3.71	ממוצע
		(1.25)	(1.44)	(1.29)	(סטיית תקן)
					יחסים קרובים וידידותיים
		(85)	(27)	(112)	(N)
		7.1	18.5	9.8	כלל לא
		7.1	7.4	7.1	במידה מועטה
		31.8	14.8	27.7	במידה בינונית
		54.0	59.3	55.4	במידה רבה/רבה מאוד
		3.62	3.52	3.60	ממוצע
		(1.18)	(1.53)	(1.27)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					יחסים מתוחים
(31)	(85)	(28)	(88)	(116)	(N)
87.0	*57.6	85.7	**59.1	65.5	כלל לא
6.5	15.3	14.3	12.5	12.9	במידה מועטה
6.5	15.3	-	17.0	12.9	במידה בינונית
-	11.8	-	11.4	8.7	במידה רבה/רבה מאוד
1.19	**1.87	1.14	**1.86	1.69	ממוצע
(0.54)	(1.22)	(0.36)	(1.22)	(1.12)	(סטיית תקן)
					יחסים מרוחקים
(31)	(85)	(28)	(88)	(116)	(N)
83.9	64.7	85.7	64.8	69.8	כלל לא
3.2	10.6	3.6	10.2	8.6	במידה מועטה
9.7	18.8	10.7	18.2	16.4	במידה בינונית
3.2	5.9	-	6.8	5.2	במידה רבה/רבה מאוד
1.35	*1.69	1.25	*1.72	1.60	ממוצע
(0.91)	(1.08)	(0.65)	(1.12)	(1.05)	(סטיית תקן)
					טיב הקשר עם האב
					יחסי קבלה ושיתוף
(23)	(64)	(29)	(58)	(87)	(N)
13.0	6.3	13.8	*5.2	8.0	כלל לא
13.0	10.9	6.9	13.8	11.5	במידה מועטה
39.1	20.3	10.3	32.8	25.3	במידה בינונית
34.9	62.5	69.0	48.2	55.2	במידה רבה/רבה מאוד
3.09	*3.75	3.72	3.50	3.57	ממוצע
(1.20)	(1.23)	(1.41)	(1.17)	(1.25)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים		
(23)	(63)	(58)	(28)	(86)	יחסים קרובים וידידותיים (N)
13.0	*7.9	14.3	*6.9	9.3	כלל לא
26.2	11.1	14.3	15.5	15.1	במידה מועטה
30.4	14.3	3.6	25.9	18.6	במידה בינונית
30.4	66.7	67.8	51.7	57.0	במידה רבה/רבה מאוד
2.87	**3.79	3.64	3.50	3.55	ממוצע
(1.18)	(1.30)	(1.50)	(1.25)	(1.33)	(סטיית תקן)
(24)	(64)	(59)	(29)	(88)	יחסים מתוחים (N)
83.3	76.6	82.8	76.3	78.4	כלל לא
12.5	3.1	6.9	5.1	5.7	במידה מועטה
4.2	12.5	3.4	13.6	10.2	במידה בינונית
-	7.8	6.9	5.0	5.7	במידה רבה/רבה מאוד
1.21	*1.53	1.34	1.49	1.44	ממוצע
(0.51)	(1.04)	(0.86)	(0.97)	(0.93)	(סטיית תקן)
(23)	(64)	(58)	(29)	(87)	יחסים מרוחקים (N)
69.6	75.0	82.8	69.0	73.6	כלל לא
8.7	7.8	10.3	6.9	8.0	במידה מועטה
4.3	9.4	-	12.1	8.0	במידה בינונית
17.4	7.8	6.9	12.0	10.4	במידה רבה/רבה מאוד
1.70	1.53	1.31	*1.71	1.57	ממוצע
(1.18)	(1.05)	(0.81)	(1.18)	(1.09)	(סטיית תקן)

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

מנחות האומנה נשאלו על מאפייני הגבולות בין משפחת האומנה ובין המשפחה של הילד (לוח 30). בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד), הן דיווחו על רמה נמוכה של גבולות מטושטשים בין שתי המשפחות (ממוצע = 1.95, סטיית תקן = 1.12) ועל רמה נמוכה של גבולות נוקשים (ממוצע = 1.61, סטיית תקן = 0.77) בין שתי המשפחות.

מהשוואה לפי סוג האומנה עולה כי בקרב יותר משפחות באומנת קרובים ממשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים יש גבולות מטושטשים בינן ובין הוריו של הילד (ממוצע = 2.10 וסטיית תקן = 1.15 לעומת ממוצע = 1.50 וסטיית תקן = 0.97, בהתאמה) (לא מובהק); ובהתאמה, בקרב יותר משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים ממשפחות באומנת קרובים יש גבולות נוקשים בינן ובין המשפחה של הילד (ממוצע = 1.70 וסטיית תקן = 0.82 לעומת ממוצע = 1.58 וסטיית תקן = 0.77, בהתאמה) (לא מובהק).

לוח 30: מאפייני הגבולות בין משפחת האומנה ובין משפחת הילד על פי דיווחי מנחות האומנה, לפי סוג האומנה (באחוזים)

אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	סך הכול	
(24)	(33)	(57)	(N)
יש גבולות מטושטשים בין משפחת האומנה למשפחה של הילד			
			(N)
(10)	(29)	(39)	כלל לא
70.0	41.4	48.7	במידה מועטה
20.0	20.7	20.5	במידה בינונית
-	27.6	20.5	במידה רבה/רבה מאוד
10.0	10.3	10.3	ממוצע
1.50	2.10	1.95	(סטיית תקן)
0.97	1.15	1.12	
יש גבולות נוקשים בין משפחת האומנה למשפחה של הילד			
			(N)
(10)	(31)	(41)	כלל לא
50.0	54.8	53.7	במידה מועטה
30.0	35.5	34.1	במידה בינונית
20.0	6.5	9.8	במידה רבה/רבה מאוד
-	3.2	2.4	ממוצע
1.70	1.58	1.61	(סטיית תקן)
0.82	0.77	0.77	

4.4.4 המפגשים בין הילד להוריו

האומנות נשאלו אם הילד נפגש (מפגשים קבועים או חד-פעמיים) עם אימו או עם אביו מאז שהגיע למשפחתם (לוח 31). מדיווחיהן עולה כי 80.6% מן הילדים נפגשו עם אחד מן ההורים או עם שניהם: 30.9% נפגשים עם שני הוריהם, 32.7% נפגשים רק עם האם ו-17.0% נפגשים רק עם האב.

יותר ילדים יהודים מילדים ערבים נפגשו רק עם האם: 35.5% לעומת 24.6%, בהתאמה; ויותר ילדים ערבים מילדים יהודים נפגשו רק עם האב: 22.8% לעומת 15.1%, בהתאמה. יותר ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים מילדים באומנת קרובים נפגשו רק עם

האם: 37.2% לעומת 29.9%, בהתאמה; ויותר ילדים באומנת קרובים מילדים באומנה שאינה אומנת קרובים נפגשו רק עם האב: 20.4% לעומת 11.6%, בהתאמה.

לוח 31: המפגשים בין הילד להוריו מאז שהגיע למשפחת האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים		
(86)	(137)	(57)	(166)	(223)	(N)
29.1	32.1	29.8	31.3	30.9	הילד נפגש עם שני ההורים
37.2	29.9	24.6	35.5	32.7	הילד נפגש רק עם האם
11.6	20.4	22.8	15.1	17.0	הילד נפגש רק עם האב
22.1	17.6	22.8	18.1	19.4	הילד לא נפגש עם ההורים

האומנות נשאלו על תדירות המפגשים הרווחת בין הילד לאימו ולאביו (**לוח 32**). מדיווחיהן עולה כי 43.7% מן הילדים נפגשו עם אימם בתדירות של פעם בשבוע או יותר, 21.8% נפגשו איתה פעם בשבועיים, 18.3% – פעם בשלושה-ארבעה שבועות, 4.2% – פעם בחצי שנה או פחות, 10.6% – בתדירות שאינה קבועה ו-1.4% מן הילדים לא נפגשו עם אימם כלל. בסך הכול לא נמצא הבדל בין תדירות המפגשים של הילדים עם אביהם ובין תדירות מפגשיהם עם אימם, למעט בתדירות הלא קבועה של המפגשים עם האבות לעומת עם האימהות: 18.7% לעומת 10.6%, בהתאמה.

מהשוואה בין קבוצת האוכלוסייה עולה כי שיעור הילדים הערבים שנפגשו עם אימם ועם אביהם פעם בשבוע או יותר גבוה משיעור הילדים היהודים: נפגשו עם האם – 51.6% לעומת 41.4%, בהתאמה (לא מובהק); נפגשו עם האב – 56.7% לעומת 42.9%, בהתאמה (לא מובהק). שיעור האומנות הערביות שדיווחו על כך שהילד נפגש עם אימו בתדירות לא קבועה גבוהה פי שניים משיעור האומנות היהודיות שדיווחו על כך: 19.4% לעומת 8.1%, בהתאמה (לא מובהק).

מהשוואה לפי סוג האומנה עולה כי תדירות המפגשים של הילדים עם אימם ועם אביהם גבוהה יותר באומנת קרובים מבאומנה שאינה אומנת קרובים. כך למשל, 23.5% מן הילדים באומנת קרובים נפגשו עם אימם בתדירות של יותר מפעם בשבוע לעומת 1.8% מן הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים; ו-33.3% מן הילדים באומנת קרובים נפגשו עם אביהם בתדירות של יותר מפעם בשבוע לעומת אף לא אחד מן הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי ילדיהן נפגשו עם אימם בתדירות לא קבועה (15.3%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על כך (3.5%) (לא מובהק).

לוח 32: תדירות המפגשים הרווחת בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
בדרך כלל, באיזו תדירות מתקיימים המפגשים בין הילד לאימו?					
				(142)	(N)
1.8	**23.5	22.6	12.6	14.8	יותר מפעם בשבוע
19.3	35.3	29.0	28.8	28.9	פעם בשבוע
35.0	14.1	12.9	24.3	21.8	אחת לשבועיים
7.0	1.2	3.2	3.6	3.5	אחת ל-3 שבועות
22.8	9.4	9.7	16.2	14.8	אחת לחודש
8.8	-	3.2	4.6	4.2	אחת לחצי שנה וכחות
3.5	15.3	19.4	8.1	10.6	לא קבוע. מתי שמתאים לאם
1.8	1.2	-	1.8	1.4	לא נפגש כיום עם האם
בדרך כלל, באיזו תדירות מתקיימים המפגשים בין הילד לאביו?					
				(107)	(N)
-	**33.3	40.0	15.6	22.4	יותר מפעם בשבוע
22.9	25.0	16.7	27.3	24.3	פעם בשבוע
31.4	9.7	6.7	20.8	16.8	אחת לשבועיים
8.6	1.4	3.3	3.8	3.7	אחת ל-3 שבועות
14.3	4.2	6.7	7.8	7.5	אחת לחודש
5.7	4.2	3.3	5.2	4.7	אחת לחצי שנה וכחות
17.1	19.4	23.3	16.9	18.7	לא קבוע. האב נפגש מתי שמתאים לו
-	2.8	-	2.6	1.9	לא נפגש כיום עם האב

$p < .01^{**}$

האומנות נשאלו על מקום המפגש הרווח בין הילד לאימו ולאביו (לוח 33). מדיווחיהן עולה כי 65.5% מן הילדים נפגשו עם אימם בסביבה ביתית ומשפחתית: 30.3% נפגשו איתה בביתה, 26.8% נפגשו איתה בבית משפחת האומנה, 2.8% נפגשו איתה בביתה או אצל משפחת האומנה ו-5.6% נפגשו איתה אצל קרובי משפחה אחרים. שאר הילדים נפגשו עם אימם בשירותי רווחה שונים: 26.8% במחלקות לשירותים חברתיים או במרכזי קשר, 4.2% במקום ציבורי ו-0.7% בארגונים המפעילים את האומנה. מדיווחיהן של האומנות עולה כי שיעור הילדים שנפגשו עם אביהם בסביבה ביתית (73.8%) גבוה משיעור הילדים שנפגשו עם אימם בסביבה

ביתית (65.5%): 33.6% נכגשו עם אביהם בבית משפחת האומנה, 20.6% נכגשו איתו בביתו, 10.3% נכגשו איתו בביתו או אצל משפחת האומנה ו-9.3% נכגשו איתו אצל קרובי משפחה אחרים. שאר הילדים נכגשו עם אביהם בשירותי רווחה שונים: 15.9% במחלקות לשירותים חברתיים או במרכזי קשר, 7.5% במקום ציבורי ו-0.9% בארגונים המפעילים את האומנה.

מהשוואה בין קבוצות האוכלוסייה עולה כי שיעור הילדים היהודים שנכגשו עם אימם ועם אביהם בשירותי רווחה שונים (מחלקות לשירותים חברתיים, מרכזי קשר) (32.4%) גבוה משיעור הילדים היהודים (6.5%): 22.1% מן הילדים היהודים נכגשו עם אביהם בשירותי רווחה לעומת אף לא אחד מן הילדים הערביים (לא מובהק). עוד עולה כי שיעור הילדים הערבים שנכגשו עם אימם ועם אביהם בביתם גבוה משיעור הילדים היהודים: נכגשו עם האם – 58.1% לעומת 22.5%, בהתאמה; נכגשו עם האב – 33.3% לעומת 15.6%, בהתאמה (לא מובהק). לעומת זאת שיעור הילדים היהודים שנכגשו עם אימם ועם אביהם בבית משפחת האומנה גבוה משיעור הילדים הערבים: נכגשו עם האם – 27.9% לעומת 22.6%, בהתאמה; נכגשו עם האב – 50.0% לעומת 27.3%, בהתאמה.

מהשוואה לפי סוג האומנה עולה כי שיעור הילדים באומנת קרובים שנכגשו עם אימם ועם אביהם בבית משפחת האומנה גבוה משיעור הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים: נכגשו עם האם – 43.5% לעומת 1.8%, בהתאמה; נכגשו עם האב – 45.8% לעומת 8.6%, בהתאמה. לעומת זאת שיעור הילדים באומנה שאינה אומנת קרובים שנכגשו עם אימם ועם אביהם בשירותי רווחה שונים (מחלקות לשירותים חברתיים, מרכזי קשר) גבוה משיעור הילדים באומנת קרובים: נכגשו עם האם – 52.6% לעומת 9.4%, בהתאמה (לא מובהק); נכגשו עם האב – 42.9% לעומת 2.8%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 33: מקום המפגש הרווח בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת האוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					בדרך כלל, מהו מקום המפגש בין הילד לאימו?
				(142)	(N)
				30.3	אצל האם
				26.8	אצל משפחת האומנה
				2.8	או אצל האם או אצל משפחת האומנה
				5.6	אצל קרובי משפחה אחרים של הילד
				26.8	במחלקה לשירותים חברתיים או במרכז קשר
				4.2	במקום ציבורי
				0.7	בארגונים המפעילים את האומנה
				2.8	אחר
(57)	(85)	(31)	(111)		
28.1	31.8	58.1	22.5		
1.8	**43.5	22.6	*27.9		
-	4.7	3.2	2.7		
5.3	5.9	6.5	5.4		
52.6	9.4	6.5	32.4		
8.8	1.2	3.1	4.5		
1.8	-	-	0.9		
1.6	3.5		3.7		

סוג האומנה		קבוצת האוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					בדרך כלל, מהו מקום המפגש בין הילד לאביו?
(35)	(72)	(30)	(77)	(107)	(N)
22.9	19.4	33.3	15.6	20.6	אצל האב
8.6	**45.8	50.0	**27.3	33.6	אצל משפחת האומנה
5.7	12.5	-	14.3	10.3	או אצל האב או אצל משפחת האומנה
11.4	8.3	6.7	10.4	9.3	אצל קרובי משפחה אחרים של הילד
42.9	2.8	-	22.1	15.9	במחלקה לשירותים חברתיים או במרכז קשר
5.7	8.3	3.3	9.1	7.5	במקום ציבורי
2.8	-	3.3	-	0.9	בארגונים המפעילים את האומנה
-	2.9	3.4	1.2	1.9	אחר

$p < .01$ ** $p < .05$ *

האומנות נשאלו על תדירות השינה של הילד אצל אימו ואביו (**לוח 34**). 69% מהן דיווחו שהילד כלל לא ישן אצל אימו, 7.0% דיווחו שהוא ישן אצלה פעם בשבוע, 5.6% – פעם בשבועיים-שלושה, 5.6% – פעם בחודש, 3.5% – כל כמה חודשים, ו-7.9% דיווחו שהילד ישן אצל אימו באופן לא סדיר. תמונת מצב דומה עלתה גם באשר לשינה אצל האב, למעט שיעור הילדים שכלל לא ישנים אצל אביהם, שהוא גבוה משיעור הילדים שכלל לא ישנים אצל אימם: 77.6% לעומת 69.0%, בהתאמה.

מהשוואה בין קבוצות האוכלוסייה עולה כי שיעור הילדים היהודים שכלל לא ישנים אצל אימם גבוה משיעור הילדים הערבים: 75.7% לעומת 45.2%, בהתאמה (לא מובהק). שיעור הילדים היהודים שישנים אצל אימם פעם בשבוע נמוך משיעור הילדים הערבים: 5.4% לעומת 12.9%, בהתאמה. ולעומת זאת שיעור הילדים הערבים שישנים אצל אביהם פעם בשבוע גבוה משיעור הילדים היהודים: 13.3% לעומת 3.9%, בהתאמה (לא מובהק).

מהשוואה לפי סוג אומנה עולה כי שיעור הילדים באומנה שאינה קרובים שכלל לא ישנים אצל אימם גבוה משיעור הילדים באומנת קרובים: 78.9% לעומת 62.4%, בהתאמה (לא מובהק); וכי שיעור הילדים באומנה שאינה קרובים שכלל לא ישנים אבל אביהם גבוה משיעור הילדים באומנת קרובים: 88.6% לעומת 72.2%, בהתאמה (לא מובהק). 11.8% מן הילדים באומנת קרובים ישנים אצל אימם פעם בשבוע ואף לא אחד מן הילדים באומנה שאינה קרובים ישן אצל אימו בתדירות זו.

לוח 34: תדירות השינה של הילד אצל הוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					האם הילד ישן אצל אימו, ובאיזו תדירות?
				(142)	(N)
				69.0	בכלל לא
				7.0	כן, פעם בשבוע
				5.6	כן, פעם בשבועיים או שלושה
				5.6	כן, פעם בחודש
				3.5	כל כמה חודשים
				7.9	תדירות לא סדירה
				1.4	האם גרה עם המשפחה האומנת
					האם הילד ישן אצל אביו, ובאיזו תדירות?
				(107)	(N)
				77.6	בכלל לא
				6.5	כן, פעם בשבוע
				4.7	כן, פעם בשבועיים או שלושה
				4.7	כן, פעם בחודש
				2.8	כל כמה חודשים
				2.8	תדירות לא סדירה
				0.9	האב גר עם המשפחה האומנת

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$

4.4.5 השפעת המפגשים בין הילד להוריו על הילד

האומנות נשאלו אם לאחר מפגש עם האם או האב הילד במתח, מוטרד או עצוב (לוח 35). בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד), הן דיווחו כי הילד במתח, מוטרד או עצוב אחרי המפגש עם האם (ממוצע = 2.22, סטיית תקן = 1.46) יותר מאשר לאחר מפגש עם האב (ממוצע = 1.89, סטיית תקן = 1.40).

לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה אך נמצא הבדל בין סוגי האומנה. אומנות באומנת קרובים דיווחו פחות על מתח, טרדה או עצב אצל הילדים לאחר מפגש עם האם או האב לעומת אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים: אחרי המפגש עם האם – ממוצע = 1.82 וסטיית תקן = 1.32 לעומת ממוצע = 2.79 וסטיית תקן = 1.49, בהתאמה; אחרי המפגש עם האב – ממוצע = 1.59 וסטיית תקן = 1.26 לעומת ממוצע = 2.49 וסטיית תקן = 1.50, בהתאמה.

לוח 35: מצבו הרגשי של הילד לאחר מפגש עם הוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
האם אחרי המפגש עם האם את חשה שהילד במתח או שהוא מוטרד או עצוב?					
(57)	(82)	(31)	(108)	(139)	(N)
49.1	**76.8	67.7	64.8	65.5	כלל לא/במידה מועטה
15.8	8.5	9.7	12.0	11.5	במידה בינונית
35.1	14.5	22.6	23.0	23.0	במידה רבה/רבה מאוד
2.79	**1.82	2.10	2.25	2.22	ממוצע
(1.49)	(1.32)	(1.58)	(1.44)	(1.46)	(סטיית תקן)
האם אחרי המפגש עם האב, את חשה שהילד במתח או שהוא מוטרד או עצוב?					
(35)	(71)	(30)	(76)	(106)	(N)
54.3	**81.7	66.7	75.0	72.6	כלל לא/במידה מועטה
17.1	2.8	13.3	5.3	7.5	במידה בינונית
28.6	15.5	20.0	19.7	19.9	במידה רבה/רבה מאוד
2.49	**1.59	1.93	1.87	1.89	ממוצע
(1.50)	(1.26)	(1.41)	(1.41)	(1.40)	(סטיית תקן)

$p < .01^{**}$

באשר לשאלה אם המפגשים בין הילד לאימו או לאביו תורמים לילד, העריכו האומנות כי למפגשים יש תרומה בינונית-גבוהה עבורו (לוח 36). בסולם הנע מ-1 (המפגשים מזיקים לילד) ועד 6 (המפגשים תורמים לילד במידה רבה מאוד), הן דיווחו על תרומה גבוהה יותר של המפגשים בין הילד לאביו (ממוצע = 4.40 וסטיית תקן = 1.67) מזו של המפגשים בין הילד לאימו (ממוצע = 4.15 וסטיית תקן = 1.57).

לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה אך נמצא הבדל בין סוגי האומנה. שיעור האומנות באומנת קרובים שהעריכו כי המפגשים עם כל אחד מן ההורים תורמים לילד גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שהעריכו כך: מפגשים עם האם – ממוצע = 4.27 וסטיית תקן = 1.46 לעומת ממוצע = 3.96 וסטיית תקן = 1.71, בהתאמה (לא מובהק); מפגשים עם האב – ממוצע = 4.63 וסטיית תקן = 1.52 לעומת ממוצע = 3.94 וסטיית תקן = 1.89, בהתאמה.

בהתאמה, שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שהעריכו שהמפגשים בין הילד ובין כל אחד מהוריו מזיקים לילד גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים שהעריכו כך: מפגשים עם האם – 16.4% לעומת 6.1%, בהתאמה (לא מובהק); מפגשים עם האב – 18.2% לעומת 6%, בהתאמה.

לוח 36: תרומת המפגשים בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנה שאינה	ערבים	יהודים		
					האם ובאיזו מידה המפגשים בין הילד לאימו תורמים לילד?
				(137)	(N)
43.6	57.3	62.1	49.1	51.8	תורמים במידה רבה/רבה מאוד
34.5	26.8	17.2	33.3	29.9	תורמים במידה מועטה/מסוימת
5.5	9.8	6.9	8.3	8.1	כלל לא תורמים
16.4	6.1	13.8	9.3	10.2	מזיקים
3.96	4.27	4.17	4.14	4.15	ממוצע
(1.71)	(1.46)	(1.71)	(1.53)	(1.57)	(סטיית תקן)
					האם ובאיזו מידה המפגשים בין הילד לאביו תורמים לילד?
				(100)	(N)
45.5	70.1	66.7	60.0	62.0	תורמים במידה רבה/רבה מאוד
27.3	16.4	13.3	22.9	20.0	תורמים במידה מועטה/מסוימת
9.1	7.5	6.7	8.6	8.0	כלל לא תורמים
18.2	*6.0	13.3	8.6	10.0	מזיקים
3.94	*4.63	4.50	4.36	4.40	ממוצע
(1.89)	(1.52)	(1.83)	(1.61)	(1.67)	(סטיית תקן)

$p < .05^*$

האומנות התבקשו לחוות את דעתן בנוגע לתדירות המפגשים בין הילד לאימו ולאביו (לוח 37). 66.2% מן האומנות דיווחו שיש להשאיר את תדירות המפגשים בין הילד לאימו כפי שהיא עכשיו, 16.9% דיווחו שיש להגדיל את מספר המפגשים, 7% דיווחו שיש להפחית את מספרם, ו-1.4% מן האומנות דיווחו שיש למנוע אותם. הערכות דומות למדיי ניתנו גם בנוגע לתדירות המפגשים בין הילד לאביו: 66.4% מן האומנות דיווחו שיש להשאיר את תדירות המפגשים של הילד עם אביו כפי שהיא עכשיו, 21.5% דיווחו שיש להגדיל את מספר המפגשים, 4.7% דיווחו שיש להפחית את מספרם, ורק 0.9% מן האומנות דיווחו שיש למנוע אותם.

מהשוואה בין קבוצות האוכלוסייה עולה כי יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו שיש להגדיל את מספר המפגשים בין הילד לאימו: 22.6% לעומת 15.3%, בהתאמה (לא מובהק); ובין הילד לאביו: 30% לעומת 18.2%, בהתאמה (לא מובהק). מהשוואה בין סוגי האומנה עולה כי יותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו שיש להגדיל את מספר המפגשים בין הילד לאימו: 18.8% לעומת 14%, בהתאמה; ובין הילד לאביו: 26.4% לעומת 11.4%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 37: הערכות בנוגע לתדירות המפגשים בין הילד להוריו על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
בנוגע לתדירות המפגשים בין הילד לאימו, האם לדעתך:					
(57)	(85)	(31)	(111)	(142)	(N)
70.2	63.5	61.3	67.6	66.2	יש להשאיר את תדירות המפגשים כפי שהיא
14.0	*18.8	22.6	15.3	16.9	יש להגדיל את מספר המפגשים בין הילד לאימו
12.2	3.5	9.7	6.3	7.0	יש להפחית את מספר המפגשים
1.8	1.2	-	1.8	1.4	יש למנוע את המפגשים
1.8	2.4	-	2.7	2.1	יש להפוך את המפגשים לסדירים יותר
-	10.6	6.4	6.3	6.4	אחר
בנוגע לתדירות המפגשים בין הילד לאביו, האם לדעתך:					
(35)	(72)	(30)	(77)	(107)	(N)
74.3	62.5	60.0	68.8	66.4	יש להשאיר את תדירות המפגשים כפי שהיא
11.4	26.4	30.0	18.2	21.5	יש להעלות את מספר המפגשים בין הילד לאביו
8.6	2.8	3.3	5.2	4.7	יש להפחית את מספר המפגשים
-	1.4	-	1.3	0.9	יש למנוע את המפגשים
5.7	6.9	6.7	6.5	6.5	אחר

$p < .05^*$

4.5 תמיכה פורמלית ולא פורמלית

4.5.1 תמיכה פורמלית

האומנות נשאלו על פנייתן לקבלת תמיכה מאנשי מקצוע שונים (מנחת אומנה, גורם מקצועי משירותי הרווחה, גורם מקצועי ממערכת החינוך, גורם טיפול פרטי, רופא או אחות, רב או איש דת) בעת קשיים והתלבטויות (לוח 38). בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד) (ממוצע = 2.29; סטיית תקן = 0.71), 66.4% מן האומנות דיווחו כי הן פונות במידה רבה למנחת האומנה בעת שהן נתקלות בקשיים ובהתלבטויות, 43.5% מן האומנות דיווחו כי הן פונות במידה רבה לגורם מקצועי ממערכת החינוך, 30.9% דיווחו כי הן פונות במידה רבה לגורם טיפול פרטי ו-20.8% מן האומנות דיווחו כי הן פונות במידה רבה לגורם מקצועי משירותי הרווחה. שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כי אינן פונות כלל לגורם מקצועי משירותי הרווחה (69.8%) גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על כך (56.3%); ושיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי אינן פונות כלל לגורם טיפול פרטי (59.4%) גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על כך (41.7%). לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה.

בתשובה לשאלה פתוחה שבה נשאלו האומנות לאיזה גורם טיפול הן פונות בעת קושי והתלבטות הקשורים לילד, הן דיווחו שהן פונות בעיקר לרופא, לפסיכולוג או למטפל רגשי.

לוח 38: מקורות סיוע ותמיכה פורמליים לאומנות בעת קשיים והתלבטויות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					מנחת האומנה
(87)	(136)	(56)	(167)	(223)	(N)
8.0	5.1	8.9	5.4	6.3	כלל לא
10.3	12.6	16.1	10.1	11.6	במידה מועטה
17.3	14.7	14.3	16.2	15.7	במידה בינונית
64.4	67.6	60.7	68.3	66.4	במידה רבה/רבה מאוד
3.72	3.85	3.57	*3.88	3.80	ממוצע
(1.26)	(1.23)	(1.32)	(1.21)	(1.24)	(סטיית תקן)
					גורם מקצועי משירותי הרווחה (למשל, עו"ס מן המחלקה לשירותים חברתיים)
(86)	(135)	(56)	(165)	(221)	(N)
69.8	*56.3	41.1	68.5	61.5	כלל לא
3.5	12.6	16.1	6.7	9.0	במידה מועטה
10.5	7.4	14.3	6.7	8.7	במידה בינונית
16.2	23.7	28.5	18.1	20.8	במידה רבה/רבה מאוד
1.84	2.08	2.41	**1.84	1.99	ממוצע
(1.41)	(1.44)	(1.45)	(1.40)	(1.43)	(סטיית תקן)
					גורם מקצועי ממערכת החינוך (גן, ביה"ס)
(87)	(136)	(58)	(165)	(223)	(N)
21.8	24.3	25.9	22.4	23.3	כלל לא
11.6	13.2	17.2	10.9	12.6	במידה מועטה
28.7	15.4	20.7	20.6	20.6	במידה בינונית
37.9	47.1	36.2	46.1	43.5	במידה רבה/רבה מאוד
2.99	3.04	2.76	*3.11	3.02	ממוצע
(1.37)	(1.46)	(1.34)	(1.44)	(1.42)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
					גורם טיפול פרטי (למשל, פסיכולוג פרטי)
(84)	(133)	(56)	(161)	(217)	(N)
41.7	*59.4	50.0	53.4	52.5	כלל לא
10.7	6.0	12.5	6.2	7.8	במידה מועטה
14.3	5.3	8.9	8.7	8.8	במידה בינונית
33.3	29.3	28.6	31.7	30.9	במידה רבה/רבה מאוד
2.61	*2.16	2.23	2.37	2.33	ממוצע
(1.62)	(1.54)	(1.44)	(1.63)	(1.58)	(סטיית תקן)
					רוכא, אחות
(86)	(136)	(56)	(166)	(222)	(N)
46.5	55.9	57.1	50.6	52.3	כלל לא
16.3	8.8	16.1	10.2	11.6	במידה מועטה
17.4	13.2	12.5	15.7	14.9	במידה בינונית
19.8	22.1	14.3	23.5	21.2	במידה רבה/רבה מאוד
2.19	2.10	1.86	*2.22	2.13	ממוצע
(1.35)	(1.41)	(1.17)	(1.44)	(1.38)	(סטיית תקן)
					רב, איש דת
(86)	(135)	(58)	(163)	(221)	(N)
75.6	83.0	77.6	81.0	80.1	כלל לא
7.0	5.2	6.9	5.5	5.9	במידה מועטה
7.0	5.2	10.3	4.3	5.9	במידה בינונית
10.4	6.6	5.2	9.2	8.1	במידה רבה/רבה מאוד
1.59	1.39	1.47	1.47	1.47	ממוצע
(1.20)	(0.99)	(1.00)	(1.11)	(1.08)	(סטיית תקן)
					(N)
(88)	(137)	(58)	(167)	(225)	
2.33	2.26	2.19	2.32	2.29	תמיכה פורמלית – מדד מסכם
(0.73)	(0.70)	(0.65)	(0.73)	(0.71)	(סטיית תקן)

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.5.2 תמיכה לא פורמלית

האומנות נשאלו על פנייתן לקבלת תמיכה לא פורמלית (מבן הזוג, מן הילד הבוגר, מבני המשפחה המורחבת, מחברים, משכנים או מהוריו של הילד) בעת קשיים והתלבטויות (לוח 39). בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד) (ממוצע = 2.97; סטיית תקן = 0.87), 83.4% מן האומנות דיווחו כי הן פונות במידה רבה לבן הזוג, 55.4% פונות במידה רבה לבן הבוגר שלהן, ו-41.2% פונות במידה רבה למשפחה המורחבת (אחיות, אחים או הורים).

אומנות יהודיות (ממוצע = 3.05, סטיית תקן = 0.87) דיווחו על יותר פנייה לקבלת תמיכה מגורמים בלתי פורמליים מאומנות ערביות (ממוצע = 2.73, סטיית תקן = 0.85): 91.5% מן האומנות היהודיות דיווחו על פנייה לבן הזוג לקבלת תמיכה במידה רבה לעומת 60.9% בלבד מן האומנות הערביות. כמו כן 42.8% מן האומנות היהודיות דיווחו על פנייה למשפחה המורחבת במידה רבה לעומת 36.8% מן האומנות הערביות.

אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים (ממוצע = 3.16, סטיית תקן = 0.77) דיווחו על יותר פנייה לקבלת תמיכה מגורמים לא פורמליים מאומנות באומנת קרובים (ממוצע = 2.84, סטיית תקן = 0.91): 91.0% מן האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כי הן פונות לבן הזוג במידה רבה לקבלת תמיכה לעומת 77.3% מן האומנות באומנת קרובים.

לוח 39 : מקורות סיוע ותמיכה לא פורמליים לאומנות בעת קשיים והתלבטויות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					בן/בת זוג
					(N)
(78)	(97)	(46)	(129)	(175)	
3.8	*5.2	8.7	**3.1	4.6	כלל לא
1.3	6.2	10.9	1.6	4.0	במידה מועטה
3.9	11.3	19.5	3.8	8.0	במידה בינונית
91.0	77.3	60.9	91.5	83.4	במידה רבה/רבה מאוד
4.59	**4.18	3.74	**4.58	4.36	ממוצע
(0.93)	(1.17)	(1.34)	(0.89)	(1.09)	(סטיות תקן)
					הילד/ה הבוגר/ת
					(N)
(82)	(122)	(48)	(156)	(204)	
6.1	*16.4	12.5	12.2	12.3	כלל לא
9.8	12.3	8.3	12.2	11.3	במידה מועטה
28.0	16.4	22.9	20.5	21.0	במידה בינונית
56.1	54.9	56.3	55.1	55.4	במידה רבה/רבה מאוד
3.61	3.49	3.63	3.51	3.54	ממוצע
(1.16)	(1.51)	(1.41)	(1.37)	(1.38)	(סטיות תקן)
					משפחה מורחבת (למשל, אחיות או אחים, הורים)
					(N)
(87)	(129)	(57)	(159)	(216)	
17.2	*32.6	40.4	*21.4	26.4	כלל לא
18.4	14.0	10.5	17.6	15.7	במידה מועטה
18.4	15.4	12.3	18.2	16.7	במידה בינונית
46.0	38.0	36.8	42.8	41.2	במידה רבה/רבה מאוד
3.14	2.86	2.67	*3.08	2.97	ממוצע
(1.40)	(1.62)	(1.63)	(1.50)	(1.54)	(סטיות תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(86)	(135)	(54)	(167)	(221)	חברים/שכנים (N)
27.9	**60.0	75.9	**38.3	47.5	כלל לא
19.8	9.6	5.6	16.2	13.6	במידה מועטה
17.4	14.1	9.2	17.4	15.4	במידה בינונית
34.9	16.3	9.3	28.1	23.5	במידה רבה/רבה מאוד
2.72	**1.96	1.56	**2.48	2.25	ממוצע
(1.41)	(1.36)	(1.11)	(1.45)	(1.43)	(סטיית תקן)
(65)	(122)	(48)	(139)	(187)	הורי הילד באומנה (N)
80.0	**51.6	47.9	66.2	61.5	כלל לא
6.2	11.5	14.6	7.9	9.6	במידה מועטה
6.1	14.8	12.5	11.5	11.8	במידה בינונית
7.7	22.1	25.0	14.4	17.1	במידה רבה/רבה מאוד
1.42	**2.17	2.25	*1.79	1.91	ממוצע
(0.92)	(1.42)	(1.45)	(1.25)	(1.32)	(סטיית תקן)
(88)	(137)	(58)	(167)	(225)	(N)
3.16	**2.84	2.73	**3.05	2.97	תמיכה לא פורמלית – מדד מסכם
(0.77)	(0.91)	(0.85)	(0.87)	(0.87)	(סטיית תקן)

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

האומנות נשאלו גם סדרת שאלות העוסקות בהערכה הסובייקטיבית שלהן את מידת התמיכה מן הסביבה הקרובה (תמיכת אדם קרוב, תמיכת המשפחה ותמיכת חברים) (לוח 40). בסולם הנע מ-1 (כלל לא מסכימה) ועד 6 (מסכימה במידה רבה מאוד), 87.1% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות במידה רבה שיש אדם קרוב שהן יכולות לשתף אותו בצער ובשמחה שלהן; 82.7% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות במידה רבה שהמשפחה שלהן מנסה באמת לעזור להן; 62.7% מן האומנות דיווחו כי הן מסכימות במידה רבה שיש להן חברים שהן יכולות לשתף בשמחתן ובכאבן.

אומנות יהודיות דיווחו על יותר תמיכה מן הסביבה הקרובה בכל המדדים המסכמים (תמיכת אדם קרוב: ממוצע = 5.33, סטיית תקן = 0.94; תמיכת משפחה: ממוצע = 5.17, סטיית תקן = 1.09; ותמיכת חברים: ממוצע = 4.60, סטיית תקן = 1.62) מאומנות ערביות (תמיכת אדם קרוב: ממוצע = 5.02, סטיית תקן = 1.10; תמיכת משפחה: ממוצע = 4.81, סטיית תקן = 1.19; תמיכת חברים: ממוצע = 3.06, סטיית תקן = 1.74).

אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על יותר תמיכה מן הסביבה הקרובה בכל המדדים המסכמים (תמיכת אדם קרוב: ממוצע = 5.52, סטיית תקן = 0.72; תמיכת משפחה: ממוצע = 5.27, סטיית תקן = 0.90; ותמיכת חברים: ממוצע = 4.88, סטיית תקן = 1.39) מאומנות באומנת קרובים (תמיכת אדם קרוב: ממוצע = 5.07, סטיית תקן = 1.10; תמיכת משפחה: ממוצע = 4.95, סטיית תקן = 1.23; תמיכת חברים: ממוצע = 3.78, סטיית תקן = 1.87).

לוח 40: תמיכה מן הסביבה הקרובה של האומנות, על פי דיווחיהן, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
יש אדם קרוב אליו הנמצא בסביבה כאשר אני צריכה אותו					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
1.1	*9.4	6.9	6.0	6.2	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
11.5	10.9	8.6	12	11.1	מסכימה במידה מועטה/בינונית
87.4	79.7	84.5	82.0	82.7	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.39	**4.97	5.02	5.17	5.13	ממוצע
(0.97)	(1.41)	(1.26)	(1.28)	(1.27)	(סטיית תקן)
יש אדם קרוב שאני יכולה לשתף אותו בצער ובשמחה שלי					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
1.2	5.8	5.2	3.6	4.0	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
5.7	10.9	5.1	10.2	8.9	מסכימה במידה מועטה/בינונית
93.1	83.3	89.7	86.2	87.1	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.59	**5.13	5.16	5.36	5.31	ממוצע
(0.80)	(1.24)	(1.14)	(1.10)	(1.11)	(סטיית תקן)
המשפחה שלי מנסה באמת לעזור לי					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
4.6	8.8	10.4	6.0	7.1	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
9.2	10.8	8.6	10.8	10.2	מסכימה במידה מועטה/בינונית
86.2	80.4	81.0	83.2	82.7	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.26	5.04	4.90	*5.21	5.13	ממוצע
(1.06)	(1.37)	(1.35)	(1.22)	(1.26)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
אני מקבלת מן המשפחה שלי את העזרה והתמיכה הרגשית שאני צריכה					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
3.5	8.8	10.3	5.4	6.7	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
9.1	13.7	5.2	14.4	12	מסכימה במידה מועטה/בינונית
87.4	77.5	84.5	80.2	81.3	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.29	*4.92	4.98	5.09	5.06	ממוצע
(1.02)	(1.36)	(1.33)	(1.23)	(1.25)	(סטיית תקן)
יש אדם קרוב אליי שמצליח לעודד אותי					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
1.2	*8.7	8.7	4.8	5.8	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
3.4	9.4	6.8	7.2	7.1	מסכימה במידה מועטה/בינונית
95.4	81.9	84.5	88.0	87.1	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.52	**5.03	5.02	5.29	5.22	ממוצע
(0.80)	(1.41)	(1.38)	(1.18)	(1.24)	(סטיית תקן)
יש בחיי חברים שמנסים לעזור לי					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
13.8	**37.0	50.0	**20.4	28.0	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
10.3	16.6	15.5	13.7	14.2	מסכימה במידה מועטה/בינונית
75.9	46.4	34.5	65.9	57.8	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
4.89	**3.63	3.19	**4.44	4.12	ממוצע
(1.49)	(2.05)	(2.01)	(1.83)	(1.95)	(סטיית תקן)
יש לי חברים שאני יכולה לסמוך עליהם כאשר מתעוררות בעיות					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
14.9	**37.7	55.2	**19.8	28.9	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
9.2	13.7	15.5	10.7	12	מסכימה במידה מועטה/בינונית
75.9	48.6	29.3	69.5	59.1	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
4.84	**3.70	2.93	**4.56	4.14	ממוצע
(1.52)	(2.04)	(1.84)	(1.79)	(1.94)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
אני יכולה לשוחח על הבעיות שלי עם המשפחה שלי					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
1.1	8.0	12.1	*3.0	5.3	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
17.3	16.6	15.5	17.4	16.9	מסכימה במידה מועטה/בינונית
81.6	75.4	72.4	79.6	77.8	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.26	*4.92	4.62	**5.20	5.05	ממוצע
(1.96)	(1.34)	(1.47)	(1.08)	(1.22)	(סטיית תקן)
יש לי חברים שאני יכולה לשתף בשמחה שלי ובכאב שלי					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
9.2	**28.3	39.6	**14.4	20.9	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
13.8	18.1	25.9	13.1	16.4	מסכימה במידה מועטה/בינונית
77.0	53.6	34.5	72.5	62.7	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
4.98	**3.93	3.24	**4.71	4.33	ממוצע
(1.36)	(1.95)	(1.86)	(1.64)	(1.81)	(סטיית תקן)
יש אדם קרוב לי שהרגשות שלי חשובים לו					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
-	*6.5	10.3	*1.8	4.0	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
5.7	8.7	10.3	6.6	7.6	מסכימה במידה מועטה/בינונית
94.3	84.8	79.4	91.6	88.4	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.60	**5.17	4.90	**5.49	5.33	ממוצע
(0.64)	(1.22)	(1.36)	(0.88)	(1.05)	(סטיית תקן)
המשפחה שלי מוכנה לעזור לי לקבל החלטות					
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
3.5	8.7	12.2	4.8	6.7	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
12.6	15.2	13.7	14.4	14.2	מסכימה במידה מועטה/ בינונית
83.9	76.1	74.1	80.8	79.1	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
5.28	*4.92	4.76	*5.16	5.06	ממוצע
(1.03)	(1.39)	(1.47)	(1.19)	(1.28)	(סטיית תקן)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
					יש לי חברים שאני יכולה לדבר איתם על הבעיות שלי
(87)	(138)	(58)	(167)	(225)	(N)
12.6	**33.3	55.2	**15.0	25.3	כלל לא מסכימה/לא מסכימה
16.1	14.5	17.2	14.3	15.1	מסכימה במידה מועטה/בינונית
71.3	52.2	27.6	70.7	59.6	מסכימה במידה רבה/רבה מאוד
4.82	**3.85	2.86	**4.69	4.22	ממוצע
(1.51)	(2.00)	(1.85)	(1.65)	(1.88)	(סטיית תקן)
					מדדים מסכמים:
5.52	**5.07	5.02	*5.33	5.25	תמיכת אדם קרוב – ממוצע
(0.72)	(1.10)	(1.10)	(0.94)	(0.99)	(סטיית תקן)
5.27	*4.95	4.81	*5.17	5.08	תמיכת משפחה – ממוצע
(0.90)	(1.23)	(1.19)	(1.09)	(1.12)	(סטיית תקן)
4.88	**3.78	3.06	**4.60	4.20	תמיכת חברים – ממוצע
(1.39)	(1.87)	(1.74)	(1.62)	(1.78)	(סטיית תקן)

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

4.6 הקשר בין האומנות ובין מנחות האומנה ושביעות רצון של האומנות מן הקשר עם הארגון המפעיל את שירותי האומנה

4.6.1 דפוסי הקשר בין האומנות ובין מנחות האומנה

האומנות נשאלו אם יש להן קשר עם מנחות האומנה (לוח 4.1). 91.5% מן האומנות דיווחו כי יש להן קשר עם מנחת האומנה. ליותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות יש קשר עם מנחת האומנה: 95.2% לעומת 81.0%, בהתאמה. ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות אין קשר עם מנחת האומנה: 6.9% לעומת 1.8%, בהתאמה; ויותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו שמנחת האומנה האחרונה עזבה: 12.1% לעומת 3.0%, בהתאמה (לא מובהק). לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

לוח 41: קיום קשר בין האומנות ובין מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	(N)
92.0	91.2	81.0	**95.2	91.5	כן
3.4	2.9	6.9	1.8	3.1	לא
4.6	5.9	12.1	3.0	5.4	המנחה האחרונה עזבה

$p < .01^{**}$

האומנות נשאלו מהי תדירות המפגשים שלהן עם מנחות האומנה (לוח 42). 91.3% מן האומנות דיווחו כי הן פוגשות את מנחת האומנת אחת לחודש או בתדירות גבוהה יותר: 86.7% פוגשות אותה פעם בחודש, 1.8% – פעם בשבוע ו-2.8% פוגשות אותה פעם בשבועיים. יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו כי הן פוגשות את מנחות האומנה אחת לחודש או בתדירות גבוהה יותר: 94.5% לעומת 90.1%, בהתאמה (לא מובהק). לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

לוח 42: תדירות המפגשים בין האומנות ובין מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	ערבים	יהודים		
(85)	(132)	(54)	(163)	(217)	(N)
2.4	1.5	1.9	1.8	1.8	פעם בשבוע
2.4	3.0	3.7	2.5	2.8	פעם בשבועיים
84.7	87.9	88.9	85.8	86.7	פעם בחודש
4.7	2.3	1.9	3.7	3.2	פעם בחודשיים
5.8	1.5	1.9	3.7	3.2	כל כמה חודשים
-	3.8	1.7	2.5	2.3	לפי הצורך

האומנות נשאלו מהי תדירות הקשר הטלפוני שיש להן עם מנחות האומנה (לוח 43). 37.9% מן האומנות דיווחו כי הן משוחחות עם המנחה אחת לחודש או בתדירות גבוהה יותר, ו-57.6% דיווחו כי הן משוחחות עימה לפי הצורך. רק 2.3% מן האומנות דיווחו כי הן לא שוחחו או התכתבו איתה עד מועד השתתפותן במחקר. ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות לא היה קשר טלפוני עם מנחת האומנה: 5.4% לעומת 1.2%, בהתאמה; וליותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים לא היה קשר טלפוני עם מנחת האומנה: 3.0% לעומת 1.2%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 43: תדירות הקשר הטלפוני בין האומנות ובין מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(85)	(132)	(54)	(163)	(217)	(N)
2.4	3.0	1.9	3.1	2.8	יותר מפעם בשבוע
14.1	12.9	16.7	12.3	13.4	אחת לשבוע
12.9	9.8	1.9	14.1	11.9	אחת לשבועיים
15.3	7.6	7.4	11.7	10.6	אחת לחודש
3.5	-	-	1.8	1.4	אחת לכמה חודשים
50.6	62.1	66.7	54.6	57.6	לפי הצורך
1.2	3.0	5.4	*1.2	2.3	לא שוחחתי/ התכתבתי איתה עד עכשיו

* $p < .05$

האומנות נשאלו אם מנחת האומנה ביקרה בבית משפחת האומנה. כולן דיווחו שהיא ביקרה בביתן. בשאלה אחרת נשאלו האומנות מי האדם שעימו שוחחה מנחת האומנה בביקורה האחרון בבית המשפחה (**לוח 44**). 99.1% מן האומנות דיווחו כי המנחה שוחחה עימן ו/או עם בן זוגן, ו-95.9% מן האומנות ציינו כי המנחה שוחחה עם הילד. חשוב לציין כי במחקר קודם שבחן את שירותי האומנה בישראל, רק 64% מן ההורים האומנים דיווחו שמנחת האומנה שוחחה עם הילד במפגשים עם המשפחה (שורק ואח', 2014). יש להניח שהשינוי שחל בדיווח על שיחה עם הילד במפגשים עם המשפחה מושפע מחקיקת חוק האומנה לילדים התשע"ו-2016 ומעיגון זכויותיהם על פי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד. לפי סעיף 11 (א) בחוק האומנה, העוסק בזכות הילד להשתתפות בכל עניין הנוגע לו, "זכותו של ילד להביע את רצונו, רגשותיו, דעותיו ועמדתו ולהישמע בחופשיות, בכל עניין הנוגע לו לפי חוק זה [...]". עוד עולה מן הלוח כי 20.7% מן האומנות ציינו כי המנחה שוחחה בביקורה האחרון עם בני משפחה אחרים. יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו שמנחת האומנה שוחחה עם בני משפחה אחרים בביקורה האחרון בבית המשפחה: 24.1% לעומת 19.6%, בהתאמה (לא מובהק); ויותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו כך: 22.7% לעומת 17.6%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 44: האדם שעימו שוחחה מנחת האומנה בביקורה האחרון בבית המשפחה האומנת על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים		
(85)	(132)	(54)	(163)	(217)	(N)
98.8	99.2	100.0	98.8	99.1	איתי/ואו עם בן זוגי
96.5	95.5	98.1	95.1	95.9	עם הילד
17.6	22.7	24.1	19.6	20.7	עם בני משפחה אחרים

גם מנחות האומנה נשאלו עם מי הן שוחחו בביקורן האחרון בבית המשפחה (לוח 45). 98.2% מן האומנות דיווחו כי הן שוחחו עם האומנת, 38.2% דיווחו כי הן שוחחו עם האומן, 92.7% דיווחו כי הן שוחחו עם הילד באומנה ו-18.2% – עם בני משפחה אחרים. בקרב יותר משפחות אומנה שאינה אומנת קרובים מבקרב משפחות של אומנת קרובים שוחחו מנחות האומנה עם האומן (50.0% לעומת 30.3%, בהתאמה) (לא מובהק), ייתכן כי הדבר נובע מכך ששיעור האומנות הנשואות באומנה שאינה אומנת קרובים גבוה משיעורן באומנת קרובים; בקרב כל המשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים שוחחו מנחות האומנה עם הילד שבאומנה, זאת לעומת 87.9% מן המשפחות באומנת קרובים. כמו כן באומנה שאינה אומנת קרובים מנחות האומנה שוחחו יותר עם בני משפחה אחרים לעומת אומנת קרובים: 9.1% לעומת 31.8%, בהתאמה.

לוח 45: האדם שעימו שוחחה מנחת האומנה בביקורה האחרון בבית משפחת האומנה על פי דיווחי מנחות האומנה, לפי סוג האומנה (באחוזים)

אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	סך הכול	
(22)	(33)	(55)	(N)
100.0	97.0	98.2	עם האומנת
50.0	30.3	38.2	עם האומן
100	*87.9	92.7	עם הילד שבאומנה
31.8	*9.1	18.2	עם בני משפחה אחרים

* $p < .05$

כדי לבחון לעומק את הקשר של מנחת האומנה עם הילד נשאלו האומנות אם מנחת האומנה משוחחת או נפגשת עם הילד לבד כשהיא מגיעה לביקור (לוח 46). 67.3% מן האומנות דיווחו כי מנחת האומנה משוחחת או נפגשת עם הילד לבד בביקורה אצל המשפחה, תמיד או בדרך כלל. שיעור המשפחות היהודיות שמנחת האומנה משוחחת או נפגשת עם ילד לבד תמיד כשהיא מגיעה לביקור גבוה משיעור המשפחות הערביות: 53.4% לעומת 48.1%, בהתאמה; ושיעור משפחות האומנה שאינה אומנת קרובים שמנחת האומנה משוחחת או נפגשת עם ילד לבד תמיד כשהיא מגיעה לביקור גבוה משיעור המשפחות באומנת קרובים: 56.5% לעומת 49.3%, בהתאמה (לא מובהק).

לוח 46: קיום שיחה או פגישה אישית בין מנחת האומנה ובין הילד כשהיא מגיעה לביקור, על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(85)	(132)	(54)	(163)	(217)	(N)
56.5	49.3	48.1	*53.4	52.1	כן, תמיד
17.6	13.6	7.4	17.8	15.2	כן, בדרך כלל
21.2	25.0	31.5	20.9	23.5	כן, לפעמים
3.5	10.6	13.0	6.1	7.8	לא
1.2	1.5	-	1.8	1.4	אחר

* $p < .05$

4.6.2 תמיכה וסיוע ממנחות האומנה⁶

האומנות נשאלו על קבלת סיוע ממנחת האומנה (לוח 47). 73.3% מן האומנות דיווחו כי כשהן נזקקות לעזרתה של מנחת האומנה היא מסייעת להן תמיד, 7.2% דיווחו כי היא מסייעת להן לעיתים קרובות, 4.5% – לפעמים, ו-6.7% – לעתים רחוקות. יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו שהן כלל לא פנו לעזרתה של מנחת האומנה עד כה: 16.7% לעומת 1.2%, בהתאמה (לא מובהק); ויותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה קרובים דיווחו שהן כלל לא פנו לעזרתה של מנחת האומנה עד כה: 6.8% לעומת 2.4%, בהתאמה (לא מובהק).

⁶ הנתונים מתייחסים רק לאומנות שיש להן מנחה.

לוח 47: קבלת סיוע ממנחת האומנה בעת הצורך על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	יהודים	ערבים	(217)	(N)
67.1	77.3	77.8	71.8	73.3	תמיד
11.8	8.3	1.9	12.3	7.2	לעיתים קרובות
10.6	3.8	1.9	8.0	4.5	לפעמים
11.8	8.3	1.9	12.3	6.7	לעיתים רחוקות
1.2	*0.8	-	**1.2	0.9	כלל לא
2.4	6.8	16.7	1.2	5.1	כלל לא פניתי לעזרתה עד כה
2.4	2.3	-	3.1	2.3	אחר

$p < .05^*$ $p < .01^{**}$

האומנות שהשיבו שהן פנו לעזרתה של מנחת האומנה נשאלו באילו תחומים הן ביקשו ממנה סיוע (לוח 48). מדיווחיהן עולה כי 42.9% פנו לעזרה בכל הנוגע ללימודים של הילד, 41% פנו לעזרה בהתמודדות עם צרכים רגשיים, חברתיים או התנהגותיים של הילד, 30.4% פנו בנוגע לקשר עם המשפחה של הילד, 30.0% ביקשו עזרה כספית להעשרה ולדברים שחסרים להם כדי לטפל בילד כראוי, 26.3% פנו לצורך תיווך לגורמים שונים בקהילה שאצלם הילד מטופל, 21.7% פנו לקבלת סיוע במיצוי זכויות המשפחה כמשפחת אומנה ו-18.9% מן האומנות פנו לסיוע בפנייה לשירותים נחוצים לילד בקהילה.

מהשוואה בין קבוצות האוכלוסייה עולה כי יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות פנו למנחת האומנה בבקשה לעזרה בתחומים השונים: צרכים רגשיים, חברתיים או ההתנהגותיים של הילד – 49.7% לעומת 14.8% בהתאמה; הקשר עם המשפחה של הילד – 37.4% לעומת 9.3% בהתאמה; תיווך לגורמים שונים בקהילה שאצלם הילד מטופל – 29.4% לעומת 16.7% בהתאמה; מיצוי זכויות של המשפחה כמשפחת אומנה – 25.8% לעומת 9.3% בהתאמה; פנייה לשירותים נחוצים לילד בקהילה – 23.9% לעומת 3.7% בהתאמה; עזרה מיוחדת בתקופת משבר הקורונה – 14.7% לעומת 3.7% בהתאמה; ועניינים בירוקרטיים והחזרים כספיים – 7.4% לעומת אף לא אחד, בהתאמה.

מהשוואה בין סוגי האומנה עולה כי יותר אומנות באומנה שאינה קרובים מאומנות באומנת קרובים פנו למנחת האומנה בבקשה לעזרה בתחומים השונים: צרכים רגשיים, חברתיים או התנהגותיים של הילד – 52.9% לעומת 33.3% בהתאמה; קשר עם המשפחה של הילד – 44.7% לעומת 21.2% בהתאמה; מיצוי זכויות המשפחה כמשפחת אומנה – 28.2% לעומת 17.4% בהתאמה; פנייה לשירותים נחוצים לילד – 25.9% לעומת 14.4% בהתאמה; ועניינים בירוקרטיים והחזרים כספיים – 10.6% לעומת 2.3% בהתאמה.

לוח 48: התחומים שבהם ביקשו האומנות סיוע ממנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(85)	(132)	(54)	(163)	(217)	(N)
41.2	43.9	51.9	39.9	42.9	בתחום הלימודי של הילד
52.9	**33.3	14.8	**49.7	41.0	התמודדות עם הצרכים הרגשיים או החברתיים או ההתנהגותיים של הילד
44.7	**21.2	9.3	**37.4	30.4	הקשר עם המשפחה של הילד
24.7	33.4	27.8	30.7	30.0	עזרה כספית להעשרה ולדברים שחסרים כדי לטפל בילד כראוי
27.1	25.8	16.7	*29.4	26.3	תיווך לגורמים שונים בקהילה שאצלם הילד מטופל (ביה"ס, מחלקת הרווחה, גורמי טיפול שונים ועוד)
28.2	*17.4	9.3	**25.8	21.7	מיצוי זכויות המשפחה כמשפחת אומנה
25.9	*14.4	3.7	**23.9	18.9	פנייה לשירותים נחוצים לילד בקהילה (כולל מועדונית וחונך)
17.6	*8.3	3.7	*14.7	12.0	עזרה מיוחדת בתקופת משבר הקורונה
3.5	5.3	3.7	4.9	4.6	מימון של טיפול רגשי בילד או בהורי האומנה
10.6	**2.3	-	*7.4	5.5	עניינים בירוקרטיים והחזרים כספיים
12.9	*4.5	3.7	9.2	7.8	אחר

$p < .01$ ** $p < .05$ *

האומנות נשאלו על שביעות רצון מן הקשר עם מנחת האומנה (לוח 49). דיווחיהן, בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד), מעידים על שביעות רצון גבוהה מן הקשר עימה (ממוצע = 4.47, סטיית תקן = 0.89). לא נמצא הבדל בין קבוצות האוכלוסייה אך נמצא הבדל בין סוגי האומנה. יותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה קרובים דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מן הקשר שלהן עם מנחת האומנה: ממוצע = 4.59 וסטיית תקן = 0.70 לעומת ממוצע = 4.28 וסטיית תקן = 1.10, בהתאמה.

לוח 49: שביעות הרצון של האומנות מן הקשר עם מנחות האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(85)	(132)	(54)	(163)	(217)	(N)
83.5	*91.7	92.6	87.1	88.5	במידה רבה/רבה מאוד
7.1	7.5	3.6	8.6	7.4	במידה בינונית
4.7	-	1.9	1.8	1.8	במידה מועטה
4.7	* 0.8	1.9	2.5	2.3	כלל לא
4.28	**4.59	4.52	4.45	4.47	ממוצע
(1.10)	(0.70)	(0.82)	(0.91)	(0.89)	(סטיית תקן)

$p < .01^{**}$ $p < .05^*$

מנחות האומנה נשאלו על מאפייני היחסים שלהן עם משפחות האומנה (לוח 50). מדיווחיהן, בסולם הנע מ-1 (כלל לא) ועד 5 (במידה רבה מאוד), עולה כי להערכתן משפחות האומנה משתפות עימן פעולה במידה רבה (ממוצע = 4.04, סטיית תקן = 0.78). לא נמצא הבדל בין סוגי האומנה.

עוד עולה מדיווחי המנחות כי הן חשות חשדנות מועטה למדי מצידן של משפחות האומנה או כלל לא חשות חשדנות מצידן (ממוצע = 1.68, סטיית תקן = 1.07). המנחות דיווחו על חשדנות מועטה כלפיהן מצידן של משפחות באומנה קרובים לעומת זו של משפחות באומנה שאינה קרובים: ממוצע = 1.39 וסטיית תקן = 0.70 לעומת ממוצע = 2.08 וסטיית תקן = 1.35, בהתאמה.

לוח 50: מאפייני היחסים בין מנחות האומנה ובין משפחת האומנה על פי דיווחי מנחות האומנה, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

אומנה שאינה אומנת קרובים	אומנת קרובים	סך הכול	
			האם ביחסייך עם המשפחה האומנת את חשה באופן כללי בשיתוף פעולה איתה?
(24)	(33)	(57)	(N)
-	-	-	כלל לא
4.2	-	1.8	במידה מועטה
29.2	18.2	22.8	במידה בינונית
66.6	81.8	75.4	במידה רבה/רבה מאוד
3.92	4.12	4.04	ממוצע
(0.88)	(0.70)	(0.78)	סטיית תקן
			האם ביחסייך עם המשפחה האומנת את חשה בחשדנות מצידה?
(24)	(33)	(57)	(N)
50.0	*69.7	61.4	כלל לא
16.7	24.3	21.0	במידה מועטה
16.6	3.0	8.8	במידה בינונית
16.7	3.0	8.8	במידה רבה/רבה מאוד
2.08	**1.39	1.68	ממוצע
(1.35)	(0.70)	(1.07)	סטיית תקן

$p < .01^{**}$ $p < .05^{*}$

4.6.3 שירותי הדרכה, תמיכה ופנאי למשפחות האומנה מטעם הארגונים המפעילים

נוסף על הליווי השוטף של המשפחות, הארגונים המפעילים את שירותי האומנה מעניקים להן שירותי הדרכה, תמיכה ופנאי. האומנות נשאלו אם הן או מישהו מבני משפחתן השתתפו בפעילויות של הארגונים המפעילים (לוח 51). הפעילות הראשונה שעליה נשאלו היא קורס ההכשרה לתפקיד (קורס במ"ה – בחירה, מיון והכשרה). הנושאים הנלמדים בקורס קשורים לאומנה ובהם התקשרות, זהות ושכיחות של הילד, קשר עם משפחת הילד, התמודדות עם קשיים שונים כמו אי-ודאות כחוויה מתמשכת באומנה, התנהגויות של הילד, פרדה ואובדן וכן השפעת האומנה על המשפחה ועל הילדים הביולוגיים. 40.5% מן האומנות דיווחו שהן השתתפו בקורס במ"ה.

שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו שהשתתפו בקורס במ"ה (63.2%) גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על כך (25.9%). פער בהשתתפות בקורס בין הורים באומנת קרובים להורים באומנה שאינה אומנת קרובים נמצא גם במחקר קודם שבחן את שירותי האומנה: 64% מן ההורים באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו שהשתתפו בהכשרה כלשהי לתפקיד לעומת 44% מן הורים באומנת קרובים (שורק ואח', 2014).

האומנות דיווחו על פעילויות נוספות שבהן הן או מישהו במשפחתן השתתפו. שיעור האומנות שדיווחו כי השתתפו בכל אחד מסוגי הפעילויות נמוך במחקר זה משיעור האומנות שדיווחו על השתתפות בכל אחד מסוגי הפעילויות במחקר קודם (שורק ואח', 2014): ימי כיף – 39.2% לעומת 63%, בהתאמה; קבוצת תמיכה להורים האומנים – 35.7% לעומת 48%, בהתאמה; מסיבות – 21.3% לעומת 45%, בהתאמה; קבוצת תמיכה לילדי האומנה – 11% לעומת 32%, בהתאמה; וקבוצת תמיכה לילדים הביולוגיים של המשפחה האומנה – 9.1% לעומת 14%, בהתאמה.

בנוגע לכמה מן הפעילויות של הארגונים המפעילים, שיעור האומנות היהודיות שדיווחו כי הן או מישהו ממשפחתן השתתפו בהן גבוה משיעור האומנות הערביות שדיווחו על כך: קורס במ"ה – 48.8% לעומת 16.1% בהתאמה; הדרכת הורים פרטנית – 37.8% לעומת 30.2%, בהתאמה (לא מובהק); שעת טיפול יחד עם הילד – 21.1% לעומת 14.8%, בהתאמה (לא מובהק). בנוגע לפעילויות אחרות, שיעור האומנות הערביות שדיווחו כי הן או מישהו ממשפחתן השתתפו בהן גבוה משיעור האומנות היהודיות שדיווחו על כך: קבוצת תמיכה להורים האומנים – 48% לעומת 31.9%, בהתאמה; הדרכת הורים קבוצתית – 51.9% לעומת 29.9%, בהתאמה; מסיבות – 30.4% לעומת 18.2%, בהתאמה; וקבוצת תמיכה לילדי האומנה – 25% לעומת 6.8%, בהתאמה.

בדומה, בנוגע לחלק מן הפעילויות של הארגונים המפעילים, שיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו כי הן או מישהו ממשפחתן השתתפו בהן גבוה משיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו על כך: קבוצת תמיכה להורים האומנים – 39.8% לעומת 29.4%, בהתאמה (לא מובהק); קבוצת תמיכה לילדי האומנה – 14.5% לעומת 5.8%, בהתאמה. בנוגע לפעילויות אחרות, שיעור האומנות באומנה שאינה אומנת קרובים שדיווחו כי הן או מישהו ממשפחתן השתתפו בהן גבוה משיעור האומנות באומנת קרובים שדיווחו על כך: ימי כיף – 52.9% לעומת 30.4%, בהתאמה; קבוצת תמיכה לילדים הביולוגיים במשפחת האומנה (כלומר לאחים הקולטים) – 13.6% לעומת 5.7%, בהתאמה. ייתכן שהדבר נובע מכך שיותר מאתגר לילדים הקולטים במשפחות אלו להסתגל לחיים המשותפים עם ילדים באומנה שאותם לא הכירו קודם ושאינן להם קרבת משפחה אליהם.

לוח 51: השתתפות בפעילויות מטעם הארגונים המפעילים את שירותי האומנה על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(87)	(135)	(56)	(166)	(222)	(N)
63.2	**25.9	16.1	**48.8	40.5	קורס במ"ה
(87)	(135)	(56)	(166)	(222)	(N)
52.9	**30.4	46.4	36.7	39.2	ימי כיף
(86)	(131)	(53)	(164)	(217)	(N)
38.4	34.4	30.2	37.8	35.9	הדרכת הורים פרטנית
(85)	(128)	(50)	(163)	(213)	(N)
29.4	39.8	48.0	*31.9	35.7	קבוצת תמיכה להורים האומנים
(87)	(131)	(54)	(164)	(218)	(N)
31.0	38.2	51.9	**29.9	35.3	הדרכת הורים קבוצתית
(87)	(134)	(56)	(165)	(221)	(N)
24.1	19.4	30.4	*18.2	21.3	מסיבות
(86)	(134)	(54)	(166)	(220)	(N)
18.6	20.1	14.8	21.1	19.5	שעת טיפול יחד עם הילד
(85)	(135)	(55)	(165)	(220)	(N)
12.9	18.5	18.2	15.8	16.4	טיפול פסיכולוגי או טיפול של עו"ס לאומנת
(86)	(124)	(48)	(162)	(210)	(N)
5.8	*14.5	25.0	**6.8	11.0	קבוצת תמיכה לילדי האומנה
(81)	(105)	(52)	(134)	(186)	(N)
13.6	*5.7	13.5	7.5	9.1	קבוצת תמיכה לילדים הביולוגיים במשפחת האומנה (כלומר לאחים הקולטים)

אחוז האומנות שהשיבו שהן או מישוהו מבני משפחתן השתתפו בפעילות
 $p < .05^*$ $p < .01^{**}$

האומנות נשאלו אם בתקופת משבר הקורונה העניק להן הארגון המפעיל את שירותי האומנה סיוע מיוחד, עבור המשפחה או עבור הילד (**לוח 52**). מדיווחיהן עולה כי סיוע כזה ניתן ל-37.5% מן המשפחות. שיעור המשפחות הערביות שלא קיבלו סיוע מיוחד בתקופת משבר הקורונה (74.1%) גבוה משיעור המשפחות היהודיות (58.4%), ושיעור המשפחות באומנת קרובים שלא קיבלו סיוע מיוחד בתקופה זו (68.4%) גבוה משיעור המשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים (53.4%).

לוח 52: קבלת סיוע מיוחד מן הארגון המפעיל בתקופת משבר הקורונה, עבור משפחת האומנה או הילד, על פי דיווחי האומנות, לפי קבוצת האוכלוסייה וסוג האומנה (באחוזים)

סוג האומנה		קבוצת אוכלוסייה		סך הכול	
אומנת קרובים	אומנת שאינה קרובים	ערבים	יהודים		
(88)	(136)	(58)	(166)	(224)	(N)
53.4	*68.4	74.1	*58.4	62.5	לא
46.6	31.6	25.9	41.6	37.5	כן

$p < .05^*$

5. מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך

1. המחקר מבוסס על סקר רחב, ומשמעות הדבר היא שאין אפשרות להסיק על סיבתיות. למשל, אי אפשר לקבוע אם מצבם של ילדים בסוג אומנה מסוים מורכב יותר ואם יש להם בעיות רבות יותר עקב סוג האומנה או שמלכתחילה, בעת ההשמה, מצבם היה טוב פחות. **יש לעצב מחקרי המשך שהם מחקרי אורך שיאפשרו ללמוד על שינוי במצב ילדים לאורך זמן ועל אפשרות להסיק על סיבתיות.** זאת בכפוף למגבלות אתיות שונות הכרוכות במחקר כזה.
2. המחקר התמקד בדיווחי האומנות ולא נכללה בו נקודת מבטם של האומנים. הדבר נעשה מכיוון שהיה צורך במדווח אחד בכל משפחה, והאם היא זו שנושאת פעמים רבות בנטל הטיפול היום-יומי. עם זאת מקומם של האומנים חשוב מאוד, ועל כן **יש צורך במחקר המשך שיתמקד באומנים**, הן במשפחות שבהן שני הורים הן במשפחות שבראשן עומד אב.
3. המחקר התבסס על שאלונים כמותיים מובנים כדי לספק תמונת מצב כוללת ומפורטת על מגוון משפחות, בהבחנה בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית; ובין אומנת קרובים לאומנה שאינה אומנת קרובים. **יש צורך במחקרי המשך איכותניים בקרב ילדים ובוגרים, אומנות ואומנים, הורים מולידים ומנחות אומנה**, שיאירו סוגיות שעלו במחקר הנוכחי ויניבו תובנות ייחודיות נוספות.
4. האומנות שרואיינו הן חלק ממערכת שירותי האומנה, ומצב זה, אף על פי שצוות המחקר הדגיש בפניהן את האנונימיות של הנתונים, עלול ליצור מצב של רצייה חברתית ודיווחים לא מהימנים של האומנות על קשיים או ביקורת, דבר שעלול להשפיע על הממצאים שהתקבלו.

6. סיכום, דיון וכיווני פעולה

6.1 סיכום ודיון

מאפייני משפחות האומנה, מאפייני הילדים ומאפייני המשפחות המולידות

- משפחות באומנת קרובים הן במעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר ממשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים. הורים באומנת קרובים מבוגרים יותר מהורים באומנה שאינה אומנת קרובים, יותר אומנות באומנת קרובים נשואות או מתגוררות עם בן זוג, פחות מהן הן ילידות הארץ, האומנות והאומנים באומנת קרובים משכילים פחות, מצבן התעסוקתי של האומנות באומנת קרובים טוב פחות ויותר מהן לא עובדות, ההכנסה החודשית של משפחות באומנת קרובים נמוכה יותר, לשיעור גבוה יותר של משפחות אין רכב ויותר דברים חסרים להן בבית.
- ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרים אחרים שהשוו בין אומנת קרובים לאומנה שאינה אומנת קרובים, ומהם עלה כי בסך הכול אומנים באומנת קרובים מבוגרים יותר, יותר מהם חיים ללא בן/בת זוג, משכילים פחות, מובטלים יותר, שייכים לקבוצות מיעוט ולמעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר מאומנים באומנה שאינה אומנת קרובים (גלעד ואח', 2020; שורק ואח', 2014; Berrick, 1997; Farmer & Moyers, 2008; Hunt et al., 2008; Palacios & Jiménez, 2009).
- משפחות אומנה ערביות הן במעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר ממשפחות אומנה יהודיות. אומנים ערבים מבוגרים יותר מאומנים יהודים, הם משכילים פחות, מצבם התעסוקתי טוב פחות, הם חיים בצפיפות דיור גבוהה יותר, הכנסתם החודשית נמוכה יותר, ויותר דברים חסרים להם בבית.
- ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות אין ילדים ביולוגיים.
- למשפחות אומנה ערביות יש מאפיינים ייחודיים מבחינת הקרבה לילד באומנה והטיפול בו. ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות יש קרבה משפחתית לילד (בשל שיעור גבוה יותר של אומנת קרובים באוכלוסייה הערבית), ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות יש קרבת משפחה לילד מצד האב, והן מטפלות בממוצע ביותר ילדי אומנה (לרוב בקבוצות אחים).
- יותר ילדים ערבים מילדים יהודים הגיעו לאומנה ללא התערבות ראשונית של המחלקה לשירותים חברתיים, ובסך הכול הם חוו פחות מעברים בין סידורים חוץ-ביתיים לפני הסידור הנוכחי. יותר ילדים יהודים מילדים ערבים שהו במרכז חירום או באומנת חירום לפני הסידור הנוכחי באומנה.
- יותר ילדים באומנת קרובים מילדים באומנה שאינה אומנת קרובים הגיעו לאומנה מבית הוריהם, ללא התערבות ראשונית של המחלקה לשירותים חברתיים, ויותר ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים מילדים באומנת קרובים שהו במרכז חירום או באומנת חירום לפני הסידור הנוכחי באומנה.

- מאפייניהן של משפחות מולידות ערביות שונים ממאפייניהן של משפחות מולידות יהודיות. המשפחות הערביות מתאפיינות בשיעור גבוה של הורים גרושים או פרודים ובשיעור גבוה של הורים שנישאו מחדש, זאת לעומת המשפחות היהודיות. בקרב המשפחות היהודיות יש משפחות שבראשן עומדת אישה, ותופעה זו לא קיימת בקרב המשפחות הערביות. בקרב יהודים יש משפחות שבהן האב לא ידוע, ותופעה זו אף היא לא קיימת באוכלוסייה הערבית.
- בקרב שיעור גבוה יותר של ילדים באומנת קרובים האם או האב נפטרו, זאת לעומת שיעורם של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים.

תפקוד הילד ומצב בריאותו

- כמעט כל האומנות הגדירו את הבריאות הגופנית של הילד שבטיפולן "טובה מאוד" או "מצוינת".
- יותר ילדים יהודים מילדים ערבים נמצאים במסגרת של חינוך מיוחד או שילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל.
- יותר ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים מילדים באומנת קרובים נמצאים במסגרת של חינוך מיוחד או שילוב של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על היבטים מדאיגים של תפקוד הילד ומצב בריאותו: יותר דיווחו על משקל נמוך מדי של הילד; יותר דיווחו על מגבלות של הילד: קשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים, עיכוב התפתחותי ועיכוב בשפה; יותר דיווחו על סימפטומים גופניים שמהם סבל הילד פעם אחת לפחות במשך שלושת החודשים שלפני הסקר, כמו הרטבה, כאבי בטן ופריחות בעור. עם זאת, יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על מוגבלות פיזית של הילד.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על היבטים מדאיגים של תפקוד הילד ומצב בריאותו: יותר דיווחו על משקל נמוך מדי של הילד; יותר דיווחו על מגבלות של הילד: עיכוב בשפה, לקות למידה כלשהי, קשיי קשב ו/או ריכוז מאובחנים ומוגבלות קוגניטיבית; יותר דיווחו על סימפטומים גופניים שמהם סבל הילד פעם אחת לפחות במשך שלושת החודשים שלפני הסקר, כמו הרטבה, כאבי בטן ופריחות בעור; יותר דיווחו על קשיים התנהגותיים ורגשיים של הילד; ויותר דיווחו על קשיי משמעת של הילד במסגרת החינוך.
- ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאי כמה מן המחקרים בעולם, ולפיהם ילדים באומנת קרובים מתפקדים טוב מעט יותר מילדים באומנה שאינה אומנת קרובים בכמה תחומי חיים. לדוגמה, כמה מחקרים הראו שלילדים באומנה שאינה אומנת קרובים היו יותר קשיים מופנמים וקשיים כלפי חוץ מאשר לילדים באומנת קרובים (Holtan et al., 2005; Sakai, 2005; Timmer, 2004). מסקירת ספרות שיטתית עולה כי בריאותם הנפשית של ילדים באומנת קרובים טובה יותר מבריאותם הנפשית של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים (Xu & Bright, 2018). חשוב לציין שמחקרים אחרים לא מצאו הבדלים בין תוצאות התפקוד של ילדים באומנת קרובים לתוצאות התפקוד של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים.
- יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על קבלת שירותים והיעזרות באנשי מקצוע: יותר דיווחו על קבלת סיוע לימודי, על כך שהן יוצרות קשר עם הצוות החינוכי בבית הספר, ועל שהילדים הולכים לצהרון ולחוגים פרטיים אחר הצהריים.
- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו שהילדים הולכים לצהרון ולחוגים פרטיים אחר הצהריים.

מאפייני התפקוד של האומנות והקשר שלהן עם הילד

- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על בריאות טובה פחות ועל רמת דחק גבוהה יותר:
 - יותר מהן דיווחו על בריאות גופנית טובה פחות ולשיעור כפול מהן יש מחלה כרונית.
 - יותר מהן דיווחו על דחק הורי: שיעור גבוה יותר מהן דיווחו כי הן מסכימות כי הן מוצאות את עצמן מוותרות על חייהן כדי לענות על צרכי הילד שבאומנה שתחת טיפולן, יותר ממה שהן ציפו; כי הטיפול בילד שאצלן באומנה לא משאיר להן הרבה זמן לעצמן; שהן מרגישות שהן כמעט אף פעם לא יכולות לעשות דברים שהן אוהבות לעשות; שיש להן יותר מטלות ומשימות בחיים; ושהן היו רוצות שמישהו יעזור להן בעומס שבו הן נמצאות.
- יותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על בריאות טובה פחות ועל רמת דחק גבוהה יותר:
 - יותר מהן דיווחו על בריאות גופנית טובה פחות ולשיעור של יותר מפי שניים מהן יש מחלה כרונית.
 - לא נמצא הבדל בין רמת הדחק ההורי שחוות אומנות באומנת קרובים לזו שחוות אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. עם זאת נמצאו הבדלים בנוגע לפריטים מסוימים של דחק, המצביעים על מגמה מעורבת.
- ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרים שהראו שהורים אומנים באומנת קרובים מדווחים על יותר בעיות בריאות ועל רמות גבוהות יותר של דיכאון מהורים אומנים באומנה שאינה אומנת קרובים (Cuddeback, 2004). עוד נמצא קשר בין אומנת קרובים ובין רמות גבוהות יותר של מתח אצל האומנים, זאת לעומת אומנה שאינה אומנת קרובים (Farmer, 2010; Kelley et al., 2009; Palacios & Jiménez, 2011).
- אומנות באומנת קרובים דיווחו כי הן מרוצות יותר מהתנהגות הילד, מן הקשר שלהן עימו, מן התפקוד שלהן ומן הזמינות הרגשית שלהן, וזאת לעומת דיווחיהן של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. עם זאת הן דיווחו על רמה גבוהה יותר של קושי בהצבת גבולות. בהקשר זה חשוב לציין כי סבתות, יותר מדודות, דיווחו על רמות גבוהות יותר של קושי בהצבת גבולות.
- לאומנות ערביות מאפיינים שונים של בילוי עם הילד מאלו של אומנות יהודיות. אומנות ערביות דיווחו יותר על צפייה בטלוויזיה או בסרט עם הילד בבית, ואומנות יהודיות דיווחו יותר על פעילויות משותפות בשעות הפנאי הכוללות אינטראקציה פעילה עם הילד.
- לאומנות באומנת קרובים מאפיינים שונים של בילוי עם הילד מאלו של אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. אומנות באומנת קרובים דיווחו יותר על צפייה בטלוויזיה או בסרט עם הילד ועל בילוי בחוץ. אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו יותר על הכנת שיעורי בית עם הילד.
- לאומנות ערביות, יותר מלאומנות יהודיות, קשה יותר להציב גבולות לילד.
- יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על סבירות גבוהה שהן ינקטו אמצעים אלו בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד: טלטול או נענוע הילד כדי לקבל את תשומת ליבן, שליחת הילד למיטה ללא ארוחה, התעלמות מן הילד והפגנת יחס קריר כלפיו לזמן מה. יותר אומנות יהודיות מאומנות ערביות דיווחו על סבירות גבוהה שהן ינקטו אמצעים אלו בעקבות התנהגות לא ממושמעת של הילד: תגובה מלמדת או מסבירה, הדגמה לילד את הדבר הנכון לעשות ובקשה ממנו להתנצל על התנהגות לא ממושמעת.

- יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים מאומנות באומנת קרובים דיווחו על סבירות גבוהה יותר שהן ינקטו אמצעים אלו בעקבות התנהגות לא ממושמת של הילד: שימוש בתגובה מלמדת או מסבירה, העסקת הילד במשהו אחר כדי להפסיק התנהגות לא ממושמת, העמדת הילד ב"פסק זמן" ושליחתו לחדרו לכרך זמן כלשהו.

מאפייני הקשר בין משפחות האומנה והילדים ובין המשפחות המולידות

- יותר משפחות אומנה ערביות ממשפחות אומנה יהודיות מתגררות בקרבת אבי הילד: יותר מהן מתגררות במרחק של עד חצי שעה מן האב ויותר מהן מתגררות עם אבי הילד.
- יותר משפחות באומנת קרובים ממשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים מתגררות ליד אחד ההורים של הילד או שניהם ובמרחק של עד חצי שעה נסיעה מהם או פחות.
- ליותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות יש קשר עם שני הורי הילד, והדיווח על היחסים עימם הוא חיובי יותר. פחות אומנות ערביות מאומנות יהודיות דיווחו על יחסים מתוחים ומרוחקים עם שני הורי הילד.
- ליותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים יש קשר עם שני ההורים, היחסים איתם הם חיוביים פחות והגבולות בין המשפחות מטושטשים יותר. יותר אומנות באומנת קרובים דיווחו על יחסים מתוחים עם האימהות והאבות של הילדים ועל יחסים מרוחקים עם האימהות של הילדים. עם זאת, הן דיווחו גם על יחסי קרבה וידידות עם האב, המאופיינים ביותר קבלה ושיתוף.
- דפוסי המפגשים של ילדים ערבים באומנה עם הוריהם שונים מעט מאלו של ילדים יהודים באומנה. יותר ילדים ערבים נפגשים רק עם אביהם, תדירות המפגשים שלהם עם אימם ועם אביהם גבוהה יותר, ויותר מהם נפגשים עם אימם בתדירות לא קבועה. יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות ציינו שיש להגדיל את מספר המפגשים בין הילד לאימו ולאביו. פחות ילדים ערבים נפגשים עם אימם ועם אביהם בשירותי רווחה שונים, ויותר מהם נפגשים עם אימם ועם אביהם בבית ההורים המולידים. נוסף על כך יותר ילדים ערבים ישנים אצל אימם, וכחות ילדים ערבים ישנים אצל אביהם.
- דפוסי המפגשים של ילדים באומנת קרובים עם הוריהם שונים מעט מאלו של ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. יותר ילדים באומנת קרובים נפגשים רק עם אביהם, תדירות המפגשים שלהם עם אימם ועם אביהם גבוהה יותר, ויותר מהם נפגשים עם אימם בתדירות לא קבועה. יותר אומנות באומנת קרובים ציינו כי יש להגדיל את מספר המפגשים בין הילד לאימו ולאביו. יותר ילדים באומנת קרובים נפגשים עם אימם ועם אביהם בשירותי רווחה שונים, ויותר מהם ישנים אצל אימם ואצל אביהם.
- בנוגע לילדים באומנת קרובים דיווחו האומנות כי הם פחות במתח, מוטרידים או עצובים אחרי המפגש עם כל אחד מן ההורים וכי המפגשים תורמים להם, זאת לעומת ילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. יותר אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים העריכו שהמפגשים בין הילד לאימו ולאביו מזיקים לילד.

מאפייני התמיכה הפורמלית והבלתי פורמלית במשפחות האומנה

- האומנות פונות במידה בינונית לקבלת תמיכה פורמלית מאנשי מקצוע ומגורמים שונים בעת קשיים והתלבטויות. לא נמצא הבדל הן בין קבוצות האוכלוסייה הן בין סוגי האומנה.
- האומנות פונות במידה רבה לקבלת תמיכה בלתי פורמלית, למשל מבן זוג, מבן בוגר או מן המשפחה המורחבת. הן דיווחו על קבלת תמיכה מחברים במידה בינונית. עם זאת, יותר אומנות ערביות מאומנות יהודיות ויותר אומנות באומנת קרובים מאומנות באומנה שאינה אומנת קרובים דיווחו על תמיכה נמוכה מגורמים בלתי פורמליים.

הקשר בין משפחות האומנה והילד ובין מנחת האומנה

- כל האומנות דיווחו שמנחת האומנה ביקרה בביתן ושוחחה בביקורה האחרון עם האומנת ו/או עם בן זוגה וכן עם הילד באומנה. ממצאי המחקר מעידים על שינוי שחל בשיעור הילדים שמנחות האומנה משוחחות עימם לעומת מחקר קודם שנערך ב-2014 (שורק ואח', 2014). יש להניח שהשינוי נובע מחקיקת חוק האומנה לילדים התשע"ו-2016 ומעיגון זכויותיהם להשתתפות בכל עניין הנוגע לחייהם, על פי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד.
- מאפייני ודפוסי הקשר של משפחות אומנה ערביות עם מנחת האומנה שונים מעט מאלו של משפחות אומנה יהודיות: לפחות משפחות אומנה ערביות יש קשר עם מנחת אומנה, ומי שיש להן קשר כזה, נפגשות עימה בתדירות מעט גבוהה יותר מזו של משפחות אומנה יהודיות. נוסף על כך ליותר משפחות אומנה ערביות לא היה קשר טלפוני עם מנחת האומנה, ואצל פחות משפחות אומנה ערביות מנחת האומנה נפגשה לבד עם הילד.
- מאפייני ודפוסי הקשר של המשפחות באומנת קרובים עם מנחת האומנה שונים מעט מאלו של משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים: אצל פחות משפחות באומנת קרובים מנחות האומנה שוחחו עם האב האומן, נפגשו לבד עם הילד באומנה ונפגשו ועם בני משפחה אחרים.
- אומנות ערביות נעזרות פחות מאומנות יהודיות במנחת האומנה: יותר אומנות ערביות כלל לא פנו לעזרתה של מנחת האומנה עד כה; פחות מהן פנו למנחת האומנה וביקשו את עזרתה בהתמודדות עם מגון צרכים של הילד (רגשיים, חברתיים או התנהגותיים); תיווך לגורמים שונים בקהילה המטפלים בילד; מיצוי הזכויות של המשפחה כמשפחת אומנה; פנייה לשירותים הנחוצים לילד בקהילה (כולל מועדונית וחונך); עזרה מיוחדת בתקופת מגפת הקורונה; ועניינים בירוקרטיים והחזרים כספיים.
- אומנות באומנת קרובים נעזרות פחות במנחת האומנה אך הן יותר שבעות רצון מן הקשר איתה ופחות חשדניות כלפיה, זאת לעומת אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים. יותר אומנות באומנת קרובים דיווחו שהן כלל לא פנו לעזרתה של מנחת האומנה עד כה. פחות אומנות באומנת קרובים פנו למנחת האומנה בבקשה לעזרה בהתמודדות עם מגוון צרכים של הילד (רגשיים, חברתיים או ההתנהגותיים); קשר עם המשפחה של הילד; מיצוי הזכויות של המשפחה כמשפחת אומנה; פנייה לשירותים נחוצים לילד בקהילה (כולל מועדונית וחונך); עזרה מיוחדת בתקופת מגפת הקורונה; ועניינים בירוקרטיים והחזרים כספיים.
- מנחות האומנה דיווחו על פחות חשדנות כלפיהן מצידין של משפחות באומנה קרובים מאשר מצידין של משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים.

- פחות אומנות במחקר זה מאומנות במחקר קודם (שורק ואח', 2014) דיווחו על השתתפות בכל אחת מן הפעילויות הניתנות מטעם הארגונים המפעילים את שירותי האומנה: ימי כיף, קבוצת תמיכה להורים, מסיבות, קבוצת תמיכה לילדי האומנה, וקבוצת תמיכה לילדים הביולוגיים של משפחת האומנה.
 - פחות אומנות ערביות או מישהו מבני משפחתן השתתפו בפעילויות מטעם הארגון המפעיל את שירותי האומנה, זאת לעומת אומנות יהודיות או מישהו מבני משפחתן – קורס במ"ה, הדרכת הורים פרטנית או שעת טיפול עם הילד. יותר מהן השתתפו בקבוצת תמיכה להורים האומנים, בהדרכת הורים קבוצתית, במסיבות או בקבוצת תמיכה לילדי האומנה. נוסף על כך יותר משפחות ערביות לא קיבלו סיוע מיוחד בתקופת מגפת הקורונה.
 - פחות אומנות באומנת קרובים או מישהו מבני משפחתן השתתפו בפעילויות מטעם הארגון המפעיל את שירותי האומנה, זאת לעומת אומנות באומנה שאינה אומנת קרובים או מישהו מבני משפחתן – קורס במ"ה, ימי כיף וקבוצת תמיכה לילדים הביולוגיים במשפחת האומנה. יותר מהן השתתפו בקבוצת תמיכה להורים האומנים ובקבוצת תמיכה לילדי האומנה. נוסף על כך יותר משפחות באומנת קרובים לא קיבלו סיוע מיוחד בתקופת מגפת הקורונה.
- ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרים שהראו שלמשפחות אומנת קרובים ניתנים פחות שירותי הדרכה ותמיכה במהלך האומנה, זאת לעומת משפחות באומנה שאינה אומנת קרובים (Farmer & Moyers, 2008; Hunt et al., 2008; Palacios & Jiménez, 2009): הן מקבלות פחות ליווי, ביקורי בית, הדרכה ותמיכה כלכלית ממערכות הרווחה (Cuddeback, 2004; Palacios & Jiménez, 2009). מחקרים מצאו עוד כי הורים אומנים באומנת קרובים היו מרוצים פחות מהורים באומנה שאינה אומנת קרובים מן התמיכה שקיבלו מאנשי המקצוע (Palacios & Jiménez, 2009).

6.2 כיווני פעולה

1. רצוי להגביר את התמיכה והסיוע למשפחות אומנה ערביות ולמשפחות באומנת קרובים, שכן מצבן החברתי-כלכלי של המשפחות ומצב בריאותן של האומנות טוב פחות ורמת הדחק שלהן גבוהה יותר. זאת לעומת משפחות אומנה יהודיות ומשפחות אומנה שאינה אומנת קרובים.
2. יש לבחון אם הדיווח על כך שלילדים יהודים באומנה וילדים באומנה שאינה אומנת קרובים יש יותר קשיים נובע מהיבטים שונים שקשורים באופי של משפחת האומנה או בהיבטים שקשורים להיסטוריה של הילד (חשיפה לאירועים טראומטיים ומעברים רבים בין סידורים חוץ-ביתיים), להשמה של ילדים עם יותר קשיים באומנה שאינה אומנת קרובים מלכתחילה או לסיבות אחרות. באשר לדיווח על קיומן של פחות מגבלות אצל ילדים ערביים ואצל ילדים באומנת קרובים, יש לבדוק אם הדבר נובע מכך שלאוכלוסיות אלו יש פחות נגישות לאבחוני ילדים. אם זה אכן המצב, יש להנגיש את האבחון הדידקטי, הפסיכו-נוירולוגי והרגשי עבורם, כדי להעלות את המודעות למצבם ולדייק את הטיפול בהם.
3. מדיווחי האומנות עלה כי ילדים ערבים באומנה וילדים באומנת קרובים לומדים פחות במסגרות של חינוך מיוחד מילדים באוכלוסייה היהודית ומילדים באומנה שאינה אומנת קרובים. מנגד, אומנות באומנת קרובים דיווחו על פחות קשיים בתחומי הלימוד השונים. על כן יש להמשיך ולבחון ממצאים אלו כדי ללמוד אם מצבם של הילדים טוב יותר מבחינה לימודית או שמדובר

- בהיבטים של חוסר מודעות למצבם, רצייה חברתית בדיווח או חוסר נגישות לאנשי מקצוע שיאבחנו את הילד או יאתרו אצלו בעיות. במידת הצורך יש להנגיש עבורם שירותים מותאמים.
4. באוכלוסייה הערבית ובאומנת קרובים דווח על צורך רב יותר בסיוע לימודי נוסף לילדים. רצוי אפוא להפנות משאבים רבים יותר בתחום זה לאוכלוסיות אלו, בעיקר מאחר שהצלחה בלימודים עשויה לנבא הצלחה בבגרות וניעות חברתית.
5. רצוי לפעול ליותר תיווך בין משפחות אומנה ערביות ובין צוותי החינוך של הילדים.
6. משפחות אומנה ערביות ומשפחות באומנת קרובים משתמשות פחות במענה של צהרון עבור הילדים. זאת לעומת משפחות אומנה יהודיות ומשפחות באומנה שאינה אומנת קרובים. יש להנגיש עבורן מענה זה, בעיקר נוכח המעמד החברתי-כלכלי הנמוך שלהן.
7. מומלץ לבחון את הסיבות לקשר התדיר פחות והאיכותי פחות בין אומנות יהודיות ובין האימהות של הילדים וכן בין אומנות באומנת קרובים ובין האבות של הילדים, במקרים שבהם הקשר אינו מזיק לילד. רצוי לפעול לכך שמשפחות אומנה יבינו את הצורך של הילד בקשר עם משפחתו המולידה וילוו קשר זה.
8. רצוי להעניק יותר ליווי ותמיכה לילדים ולהורים האומנים באומנה שאינה אומנת קרובים בכל הנוגע למפגשים של הילדים עם הוריהם.
9. חשוב לדאוג לכך שכל משפחות האומנה הערביות יקבלו ליווי קבוע ושוטף של מנחת אומנה.
10. רצוי לפעול לחיזוק האפשרות של מנחות האומנה לשוחח ולהיפגש עם הילד לבד, בקרב משפחות אומנה ערביות ובקרב משפחות באומנת קרובים.
11. חשוב לפעול לחיזוק הקשר של מנחות האומנה עם משפחות אומנה ערביות ועם משפחות באומנת קרובים כדי להגביר את ההיתכנות שהן יפנו אליה לבקש תמיכה ועזרה בעת הצורך.
12. רצוי להבטיח שתינתן הכשרה מקדימה (קורס במ"ה) ליותר משפחות אומנה ערביות וכן תמיכה שוטפת מצד הארגונים המפעילים את שירותי האומנה ותמיכה בעת חירום (כמו בתקופת מגפת הקורונה).
13. רצוי לפעול לחיזוק התמיכה הבלתי פורמלית (מצד המשפחה המורחבת, חברים או שכנים) במשפחות אומנה ערביות ובמשפחות באומנת קרובים.

עוד פרסומים של המכון בנושא

- שורק, י., אלמוג-זקן, א. וקונסטנטינוב, ו. (2021). משפחה מיטיבה וקבועה: מחקר הערכה. דמ-860-21
- גלעד, ע., גרסימנקו, א. ושורק, י. (2020). שירותי האומנה לילדים עם מוגבלות: תמונת מצב וכיווני פיתוח חדשים. דמ-824-20
- שורק, י., סבו-לאל, ר. ובן סימון, ב. (2014). שירותי האומנה בישראל: תהליכי שינוי ותמונת מצב. דמ-664-14
- סבו-לאל, ר., בן סימון, ב. וקונסטנטינוב, ו. (2014). הילדים בגיל הרך במשפחות האומנה: מאפיינים ותהליכי התערבות. דמ-684-14.
- עמיאל, ש. ושורק, י. (2014). ליווי למשפחות באומנת קרובים: סקירת ספרות. דמ-680-14.
- עמיאל, ש. ושורק, י. (2014). מתבגרים באומנה: סקירת ספרות. דמ-681-14.
- עמיאל, ש. ושורק, י. (2014). גיוס משפחות לשירותי האומנה: סקירת ספרות. דמ-682-14.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

- אופק, א. (2005). מחקר ההפרטה החלקית של שירותי האומנה. מכון אופק לניהול ומחקר בע"מ.
- ברמן, צ. (עור'). (2017). ילדים בישראל, שנתון 2017. המועצה הלאומית לשלום הילד, בסיוע מכון חרוב.
- גלעד, ע., גרסימנקו, א. ושורק, י. (2020). שירותי האומנה לילדים עם מוגבלות: תמונת מצב וכיווני פיתוח חדשים. דמ-824-20. מכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל.
- חוק אומנה לילדים, תשע"ו-2016
- יפה, א. ד. (1982). ילדים במוסדות. צ'ריקובר.
- כורזים-קורושי, י., לייבוביץ, ש. ושמיד, ה. (2005). ההפרטה החלקית של שירותי אומנה – סוגיות ולקחים בתום ארבע שנות הפעלה. ביטחון סוציאלי 70: 56-77.
- לב-שדה, ד., גורן, ה., בן שמחון, מ. ובן רבי, ד. (2019). חלק א: ילדים מלידה עד גיל 18 הרשומים במחלקות לשירותים חברתיים. בתוך: סקירת העשור של השירותים החברתיים: 2009-2018. משרד הרווחה והביטחון החברתי, מתו"ה אגף למחקר, תכנון והכשרה.
- משרד המשפטים. (2003). הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים. (2014). דין וחשבון הוועדה לבחינת מדיניות המשרד בנושא הוצאה של ילדים למסגרות חוץ ביתיות ונושא הסדרי ראייה. דוח ביניים.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים. (2011). הוראה 8.2 בתקנון העובדים הסוציאליים, הנהלים הנוגעים לסידור ילדים במשפחות אומנה לטיפול בהם ולפיקוח עליהם.
- עטר-שוורץ, ש. ומלקמן, ע. (2020). דבר העורכים אורחים. גיליון מיוחד: פנימיות וכפרי נוער לילדים ולבני נוער: סוגיות במהלך ההשמה ולאחריה. חברה ורווחה, מ (1), 11-20.
- עמיאל, ש. ושורק, י. (2014). ליווי למשפחות באומנת קרובים: סקירת ספרות. דמ-680-14. מאיר-ס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- שורק, י., סבו-לאל, ר. ובן סימון, ב. (2014). שירותי אומנה בישראל: תהליכי שינוי ותמונת מצב. דמ-664-14. מאיר-ס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- שורק, י., סבו-לאל, ר. ובן סימון, ב. (2018). השינויים שחלו בשירותי האומנה בישראל בעקבות הפרטתם החלקית: נקודת המבט של אנשי המקצוע וקובעי המדיניות. חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית, ל"ח (1), 231-261

- Andersen, S. H. & Fallesen, P. (2015). Family Matters? The effect of kinship care on foster care disruption rates. *Child Abuse & Neglect* 48:68-79.
- Attar-Schwartz, S. (2009). School functioning of children in residential care: The contributions of multilevel correlates. *Child Abuse & Neglect*, 33, 429-440.
- Attar-Schwartz, S. (2008). Emotional, behavioral and social problems among Israeli children in residential care: A multi-level analysis. *Children and Youth Services Review*, 30, 229-248.
- Berrick, J. D. (1997). Assessing quality of care in kinship and foster family care. *Family Relations*, 46, 273-280.
- Christenson, B., & McMurtry, J. (2007). A comparative evaluation of pre-service training of kinship and nonkinship foster/adoptive families. *Child Welfare*, 86, 125-140.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 24(2), 126-148.
- Cuddeback, G. S. (2004). Kinship Family Foster Care: A Methodological and Substantive Synthesis of Research. *Children and Youth Services Review* 26(7), 623-639.
- Farmer, E. (2010). What factors relate to good placement outcomes in kinship care? *British Journal of Social Work*, 40, 426-444.
- Gaudin, J. M., & Sutphen, R. (1993). Foster care vs. extended family care for children of incarcerated mothers. *Journal of Offender Rehabilitation*, 19, 129-147.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581-586.
- Harnett, P. H., Dawe, S., & Russell, M. (2014). An Investigation of the Needs of Grandparents Who are Raising Grandchildren. *Child & Family Social Work* 19(4), 411-420.
- Hawkins, C., & Bland, T. (2002). Program evaluation of the CREST project: Empirical support for kinship care as an effective approach to permanency planning. *Child Welfare*, 81, 271-292.
- Hedin, L., Höjer, I., & Brunnberg, E. (2011). Settling into a new home as a teenager: About establishing social bonds in different types of foster families in Sweden. *Children and Youth Services Review*, 33(11), 2282-2289.

- Holtan A., Ronning J. A., Handegard B. H., & Sourander A. (2005). A comparison of mental health problems in kinship and nonkinship foster care. *European Child & Adolescent Psychiatry, 14*, 200-207.
- Hunt, J., Waterhouse, S., & Lutman, E. (2008). *Keeping them in the family: Outcomes for children placed in kinship care through proceedings*. BAAF.
- Iglehart, A. P. (1995). Readiness for independence: comparison of foster care, kinship care, and non-foster care adolescents. *Children and Youth Services Review, 16*, 107-122.
- James, D. E., Schumm, W. R., Kennedy, C. E., Grigsby, C. C., Sheckman, K. L., & Nichols, C. W. (1985). Characteristics of the Kansas Parental Satisfaction Scale among two samples of married parents. *Psychological Reports, 57*(1), 163-169.
- Kelley, S. J., Whitley, D. M., & Campos, P. E. (2011). Behavior problems in children raised by grandmothers: The role of caregiver distress, family resources, and the home environment. *Children and Youth Services Review, 22*, 2138-2145.
- Khoury-Kassabri, M., Attar-Schwartz, S., & Zur, H. (2014). Understanding the mediating role of corporal punishment in the association between maternal stress, efficacy, co-parenting and children's adjustment difficulties among Arab mothers. *Child Abuse & Neglect, 38*(6), 1073-1082.
- King, M. M. (2013). Stability and change in institutional out of home child care provision (Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of MSc in Comparative social policy). University of Oxford.
- Kosher, H., Montserrat, C., Attar-Schwartz, S., Casas, F., & Zeira, A. (2018). Out-of-home care for children at-risk in Israel and in Spain: Current lessons and future challenges. *Psychosocial Intervention, 27*(1), 12-21.
- Krugman, D. (1980). *The impact of separation on children: Clinical considerations*. Child Welfare League of America.
- Mechanic, D., & Hansell, S. (1987). Adolescent competence, psychological well-being, and self-assessed physical health. *Journal of Health and Social Behavior, 36*(4), 364-374.
- Metzger, J. (2008). Resiliency in children and youth in kinship care and family foster care. *Child Welfare, 87*(6), 115-140.
- Mitic, W., & Rimer, M. (2002). The education attainment of children in care in British Columbia. *Child and Youth Care forum, 31*(6), 397-414.

- Montserrat, C. (2014). Kinship Care in Spain: Messages from research. *Child & Family Social Work* 19(3):367-376.
- Mosek, A., & Adler, L. (2001). The Self-Concept of adolescent girls in non-relative versus kin foster care. *International Social Work* 44(2):149-162.
- Oyserman, D., & Benbenishty, R. (1992). Keeping in touch: ecological factors related to foster care visitation. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 9, 541-554.
- Palacios, J., & Jimenez, J. M. (2009). Kinship foster care: Protection or risk?. *Adoption & fostering*, 33(3), 64-75.
- Parkerson JR, G. R., Broadhead, W. E., & Tse, C. K. J. (1991). Development of the 17-item Duke health profile. *Family practice*, 8(4), 396-401.
- Pearlin, L., & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health Social Behavior* 19: 2-21.
- Ryan, J. P., Perron, B. E., Moore, A., Victor, B., & Evangelist, M. (2016). Foster home placements and the probability of family reunification: Does Licensing Matter? *Child Abuse & Neglect* 59:88-99.
- Rutter, M. (2000). Children in substitute care: Some conceptual considerations and research implications. *Children and Youth Services Review*, 22, 685-703.
- Sakai C., Lin H., & Flores, G. (2011). Health outcomes and family services in kinship care: analysis of a national sample of children in the child welfare system. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 165, 159-165.
- Scannapieco M., & Hegar, R. L. (1999). *Kinship foster care in context*. In: R.L. Hegar, & M. Scannapieco (Eds.), *Kinship foster care: Policy, practice, and research* (pp. 1-13). Oxford University Press
- Scannapieco, M., Hegar, R. L., & McAlpine, C. (1997). Kinship care and foster care: a comparison of characteristics and outcomes. *Families in Society*, 78, 480-488.
- Selwyn, J., & Nandy, S. (2014). Kinship Care in the UK: Using Census Data to Estimate the Extent of Formal and Informal Care by Relatives. *Child & Family Social Work* 19(1):44-54.
- Shore, N., Sim, K., Le Prohn, N., & Keller, T. (2002). Foster parent and teacher assessments of youth in kinship and non-kinship foster care placements: are behaviors perceived differently across settings? *Children and Youth Services Review*, 24, 109-134.
- Straus, M. A., & Fauchier, A. (2007). *Manual for the dimensions of discipline inventory (DDI)*. Durham, NH: Family Research Laboratory, University of New Hampshire.

- Timmer, S. G., Sedlar, G., & Urquiza, A. (2004). Challenging children in kin versus nonkin foster care: perceived costs and benefits to caregivers. *Child Maltreatment, 9*, 251-62.
- Wilson, D. B., & Chipungu, S. S. (1996). Introduction. *Child Welfare, 75*, 387-395.
- Winokur, M., Holtan, A., & Batchelder, K. E. (2014). Kinship care for the safety, Permanency, and Well-being of children removed from the home for maltreatment: a systematic review. *Campbell Systematic Reviews, 10*(1), 1-292.
- Xu, Y., & Bright, C. L. (2018). Children's mental health and its predictors in kinship and non-kinship foster care: A systematic review. *Children and Youth Services Review, 89*, 243-262.
- Zeira, A. (2004). Policy digest: New initiatives in out-of-home placements in Israel. *Child & Family Social Work 9*(3): 305-307.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment, 52*(1), 30-41.